

izgubljen 55027/10

RAZPRAVE ZNANSTVENEGA DRUŠTVA V LJUBLJANI

10

st. 1.

ETNOGRAFSKO - GEOGRAFSKI ODSEK

1

22022

ANTON MELIK

KOZOLEC NA SLOVENSKEM

RAZPRAVA
IZ RILE ETKOLTA NA RILE
ZNANSTVENEGA DRUŠTVA LJUBLJANI
RILE 6 DECEMBER 1931

Seel HAL. S S

TISKALA TISKARNA MERKUR D. D. V LJUBLJANI

PREDSTAVNIK: 1931

+55027

10/11.

55027

22 JAN 1992

D99200031

42692

RAZPRAVA
JE BILA SPREJETA NA SEJI
ZNA NSTVENE GA DRUŠTVA V LJUBLJANI
DNE 9. DECEMBRA 1930

UVOD.

Kozolec spada v veliki večini slovenskega ozemlja k važnim značilnostim kmetskega doma. Po svoji karakteristični obliki, najčešče že od daleč vidni poziciji, obrača nase pozornost tujca, ki ga pot zanese v našo pokrajino. Kdor proučuje našo kulturno geografijo, kdor ima opravka z našim krajinopisjem, ne more prezreti stegnjenih kozolcev gorenjske pokrajine, razpostavljenih sredi med njivami, po skrbno obdelanih ravninah, ali po malih zaplatah njiv in travnikov, samevajočih po hribovju sredi gozdne pokrajine. Ne more prezreti kozlov Soške doline na Goriškem, kjer je poletí vse polje založeno z zlatimi stenami požetega žita, ki čaka mlačve. Kdor hoče karakterizirati slovensko kmetsko vas, mora omeniti skupine kozolcev stegnjene ali vezane oblike, ki se običajno pokažejo izza drevja prej, preden ugleda potnik hiše same. In končno slovenski kmetski dom ni celota, dokler se ne upošteva mogočni toplar, ki predstavlja eno poglavitnih gospodarskih posloplj, včasih, če je hlev s skednjem sklenjen s hišo pod skupno streho, celo edino samostojno stoječe gospodarsko poslopje.

Če se iz osrednjih slovenskih predelov prestavimo na Dravsko polje ali na Prekmursko ravan ali na Koroško v Celovško kotlino, nas namesto kozolca zbodejo v oči na gosto razpostavljene stave zlatega snopja ozimine ali pod jesen rdeče ajde in vmes tu, tam dolge vrste visokih, vitkih z deteljo ali z žitom obloženih ostrv. Motreč to pokrajinsko sliko mora človek pričeti z razmišljanjem, kakšna je gospodarska funkcija kozolca in kateri morejo biti vzroki, da ima ta naša naprava že na naši zemlji tako ozko začrtane meje in da je sosedne pokrajine že v majhni oddaljenosti od nas ne poznajo.

Ti skoz in skoz geografski momenti so me dovedli do proučevanja kozolca na Slovenskem. Seveda se pri delu samem

ni dala ohraniti stroga meja med geografskim in etnografskim premostrivanjem, tem manj, ker se mi je proučevanje v naznačenem smislu zdelo koristnejše za obe sosedni disciplini.

Večjega dela o kozolcu doslej še nimamo, niti pri nas, niti drugod. O kozolcu na Slovenskem imamo dozdej le krajše omembe in malo obsežna razmostrivanja, ki so jih napravili ob raznih prilikah krajinopisci, etnografi, raziskovalci kmetskih naselij, narodni gospodarji ter končno lingvisti, ki so se skušali na osnovi besednega tolmačenja zaglobiti v njegovo genezo. Največ so napisali o našem kozolcu A. Haruzin,¹ K. Rhamm,² Fr. Baš³ in dr. St. Vurnik,⁴ ali tudi pri njih imamo razmeroma kratke navedbe, še največ pri Bašu, ki se je gotovo od vseh najpodrobneje lotil problema. Drugih doneskov ne bom našteval posebej, marveč jih bom navajal v toku razprave, kakor bo nanesla potreba in prilika.

Kozolec sem premostrival najprej in predvsem kot važen sestavni del kmetijskega doma in pri tem ugotavljal njegove različne varijante. Dalje sem skušal povsod zajeti njegovo gospodarsko funkcijo, ki ni v vseh predelih popolnoma enaka, posebno pa ne enako obsežna. Tako premostrivanje se izkaže kot posebno važno v mejnem predelu, kjer prevzamejo funkcijsko vlogo kozolca drugačne gospodarske naprave in drugačni načini gospodarstva. Da poskusimo dognati momente, ki so mogli povzročiti nastanek kozolca, je bilo treba ugotoviti meje ozemlja, na katerem se javlja slovenski kozolec. Prav tako je bilo tudi treba zbrati poglobitve podatke o drugih predelih v Evropi, v katerih se prav tako uporabljajo kozolci, in končno seznaniti se

1. Ал. Харузинъ, Крестьянинъ Австрійской крайны и его постройки. Живая Старина. Выпуск I. Годъ двѣнадцатый. С.-Петербургъ 1902, о kozolcu str. 11—13, s 5 slikami na str. 5—12.

² K. Rhamm, Ethnographische Beiträge zur germanisch-slavischen Altertumskunde. II. Abt. Urzeitliche Bauernhöfe in germanisch-slavischem Waldgebiet. Braunschweig 1908. O slov. kozolcu na več mestih, poglobitveno na str. 905—906.

³ Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini. Časopis za zgodovino in narodopisje XXIV. 1929, št. 1—2.

⁴ Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp. (Donesek k studiju slovenske ljudske arhitekture.) Napisal dr. St. Vurnik. Priobčeno v »Etnologu« IV., 1., glasniku Etnografskega muzeja v Ljubljani, 1930. O kozolcu str. 63—64, nekaj slik kozolca: tabla XI.

s tipi kozolca, kakor jih imamo v izvenslovenskih pokrajinah, da se na ta način omogoči primerjanje.

Kozolcu na Slovenskem sem posvečal pozornost že več let na izletih, ekskurzijah ter popotovanjih. V zadnji dobi pa sem ga proučeval sistematično. Poglavitno gradivo za slovensko ozemlje sem po tem takem zbral sam. Koroško in vzhodno Tirolsko sem si glede kozolca mogel ogledati s pomočjo denarne podpore, ki mi jo je v ta namen dalo na razpolago Znanstveno društvo v Ljubljani, za kar se mu na tem mestu še enkrat zahvaljujem. — Glede raznih podrobnosti sem se moral za neke predele, osobito obmejne, obrniti po podatke na domačine. Popolnoma pa sem bil glede slovenskega Primorja, vključenega kraljevini Italiji, navezan na podatke tamkajšnjih rojakov, bivajočih sedaj v Jugoslaviji. Za obširnejše podatke, opremljene z risbami, se moram zahvaliti prijatelju dr. Andreju Budalu, profesorju v Udine-Vidmu, nadalje gospodu Vojku Zegi iz Kanala pri Gorici za fotografije kozolcev, opremljene s popisom, za nekatere obširnejše podatke o severnovzhodni Štajerski gospodu Franju Kropivšku, profesorju na kmetijski šoli v Šentjurju ob juž. žel., in v enaki meri tudi prof. Franju Bašu iz Maribora. Prav tako moram tudi na tem mestu izreči zahvalo drugim gospodom, ki jih ne morem naštetj vseh, da so mi postregli s podatki za svoje okoliše, kar mi je hodilo posebno prav v obmejnih predelih, kjer se odnošaji spreminjajo na krajše razdalje in kjer si nisem mogel sam ogledati vseh v poštev prihajajočih krajev.

Tudi glede kozolcev v izvenslovenskih predelih je na razpolago razmeroma pičla literatura. Tudi tu še ni monografičnih del. Kar je tiskanih podatkov, so objavljeni v etnografskih, krajinopisnih, narodnogospodarskih in sličnih razpravah, zato v razmeroma majhnem obsegu in, kar pač ni manj važno, nam skrajno težko dostopni. Da dobim podrobnejše podatke o tipih kozolca s slikami ter o geografski razprostranjenosti, sem se moral obrniti na strokovnjake v posameznih državah. Odzvali so se mi izredno ljubeznivo ter postrežljivo in sicer dr. Viktor Geramb, načelnik narodopisnega oddelka na dež. muzeju in privatni docent v Gradcu, univ. prof. dr. Hermann Wopfner v Innsbrucku, univ. prof. dr. Kazimierz Moszyński v Krakovu, dr. D. Stránská z Narodnega muzeja v Pragi, univ. docent dr. Ilmari

Mauninen v Helsinki-Helsingforsu, načelnik etnograf. odd. na Nordiska museet v Stockholmu dr. Sigurd Erixon ter Maune Eriksson, mag. phil. na kr. universitetni biblioteki v Uppsali, končno dr. Edvard Bull, univ. prof. v Oslu ter po njegovem posredovanju gospod Anders Sandvig, ravnatelj najboljšega norveškega ljudskega muzeja v Lillehammerju.

Obseg njihove pomoči bo razviden iz specijelnih mest v razpravi sami. Smatram za prijetno dolžnost, da izrečem navedenim gospodom na tem mestu še enkrat iskreno zahvalo.

Končno moram še pristaviti, da podrobne primerjave za nekatere predele nisem mogel izvesti v toliki meri, kakor je bila moja želja, ker je za to potrebno gradivo raztreseno po najraznovrstnejših delih, ki jih v naših skromnih razmerah ni mogoče dobiti v roke.

Kar se tiče slik, so potrebne naslednje pripombe:

Veliko večino fotografij v območju slovenskega kozolca (z nemško zapadno Koroško in vzhodno Tirolsko vred) sem napravil sam. Nekaj slik pa sem dobil drugje in sicer so mi dali svoje fotografije za objavo na razpolago naslednji gospodje: Prof. Janko Ravnik mi je prepustil izrezke iz svojih posnetkov, namreč slike 5, 15 in 34. Dr. Stanko Vurnik mi je dovolil objavo slike 20. Gospod A. Knavs iz Loškega Potoka je napravil zame slike 21 in 36, a gospod V. Zega slike 24 a in 24 b ter 31. Ravnatelj Jan Baukart iz Ljutomera mi je oskrbel fotografiji 47 a in 47 b, stud. phil. Matija Mavčec pa sliko 43. Končno je prof. dr. A. Budal napravil zame risbo kozolca iz goriške okolice (slika 35), a slikar Matija Jama risbo stave in stogov (sliki 42 in 46). V prijetno dolžnost mi je, da se vsem navedenim gospodom tudi na tem mestu lepo zahvalim za pomoč.

Slike kozolcev v izvenslovenskih predelih sem ali povzel po raznih knjigah, ali pa so mi jih prepustili nekateri spredaj imenovani strokovnjaki iz svojih še neobjavljenih fotografskih zbirk. Izvor vseh teh slik navajam v tekstu posebej.

1. Tipi kozolca na Slovenskem.

A. Kaj je kozolec.

Čeprav je ozemlje, na katerem je razširjen naš kozolec, razmeroma majhno, vendar nimamo na njem enotnega tipa, marveč je tako po sestavi zgradbe kot po velikosti in nekaterih drugih značilnostih zelo mnogo raznolikosti. Konstrukcije kozolca v različnih predelih, pa tudi kozolcev istega predela, so med seboj razmeroma zelo različne, tako da se razlike opazijo že pri površnem opazovanju.

Bistvo kozolca, njegova glavna gospodarska funkcija, je v tem, da služi kot posebna naprava za sušenje nekaterih poljedelskih proizvodov, in sicer v prvi vrsti žita, dalje detelje, ščavja, fižola in še nekaterih drugih pridelkov, redko tudi sena, izjemoma koruze.

Potemtakem tvorijo bistveni del kozolca močnejši visoki koli ter počezni, vodoravno položeni drogovi. Navpični koli so najčešče močna, lepo obtesana drevesna debela, običajno hrastova. Po ogromni večini slovenskega ozemlja se imenujejo stebri. — Tamkaj, kjer pravijo kozolcu — stog, imenuje stebre tudi stogovce ali stožnike, na Goriškem stožje, a če so zidani, jih označujejo kot kolone.⁵ V Ziljski dolini jim pravijo arfa. V stebrih so običajno izdolbene štirioglate luknje v enakomernih razdaljah in vanje se položijo vodoravni drogovi,

⁵ Opozoriti moram, da nisem imel namena zbrati vseh izrazov za posamezne dele kozolca niti vseh označb za vse tipe in varijante kozolca. Spričo bogate raznolikosti, ki vlada v tem pogledu, se mora tu in v naslednjem računati, da je v živi ljudski govorici še obilo izrazov, ki tu niso zbrani in objavljeni. Kjer navajam za posamezne izraze lokalizacijo, to ne pomeni, da so samo tamkaj razširjeni, marveč le, da jih imam pač za navedene kraje zapisane.

ki so navadno tanjša smrekova debla, za silo obtesana. Skoro po vsem Slovenskem se imenujejo late, ponekod latve ali latvi (n. pr. na Dolenjskem in Notranjskem), le redko rante (pri primitivnejših kozolcih). Dimenzije pri tem poglavitnem delu kozolca morejo biti sicer različne, vendar se opaža, da razlike niso velike. Višina stebrov znaša najčešče 4—5—6 metrov, a število lat redko manj nego 13—14 ter redko več nego 16—17. Presledki med latami znašajo najmanj 20—21 cm in največ 23—24 cm. Razdalja med stebri znaša običajno 4-5 do 5 m.

Zito se domala vedno zloži v kozolec takoj, ko se požanje, to se pravi, še isti dan pred večerom, da ga ne doseže rosa. Le izjemoma, če je prav suho in stanovitno vreme, se pusti zunaj kak dan, kar pa velja poglavitno za ajdo. Proso se v centralnem delu Slovenije nikdar ne suši v kozolcu, marveč se z njive zvozi neposredno v skedenj, ne da bi se poprej osušilo, ter se tamkaj takoj omane, z ljudmi ali z živino.

Zito se mora vedno povezati v snope, in sicer v precej majhne, preden se zloži v kozolec. Fižol, detelja, repno ščavje itd. se nič ne povezuje, marveč se kar nepovezano, bolj na rahlo, zлага na late.

Devati snopje v kozolec se pravi po večini Slovenskega: obdevati (žito, fižol itd.), ali tudi zdevati, ponekod zlagati, skladati. Obdevanje je sicer enostaven posel, a ga vendarle vršijo domala vedno le moški. Zanj sta potrebna dva, eden, ki stoji zgoraj v latak ter polaga snope med late, in drugi, ki stoji na tleh odnosno na vozu ter podaja snope navzgor. (Prim. sliko št. 1, ki je vzeta iz Valvasorja ter naj priča obenem o starosti tega dela." Snopja pa spodnji pomagač ne prijema in ne podaja z roko, marveč s posebnimi vilami, ki imajo zelo majhne rogljiče (vidijo se na pravkar navedeni Valvasorjevi sliki); vile se imenujejo podajač, ponekod podajalnik. Oni drugi, ki stoji na latak in obdevlje, dela samo z rokama in sicer najčešče z obema. Zato pa mora trdno stati, bodisi da stoji tako, kakor se vidi na priloženi Valvasorjevi sliki (pa zgornjo nogo bolj izpodvije okrog late), ali da stoji na lestvi, ki se pristavi nalašč v ta namen (vidi se na sliki gorenjskega kozolca št. 7 in druga oblika, ki se rabi predvsem pri ostrvah, na sliki

* Valvasor. Die Ehre des Herzogthums Krain, II. knjiga, str. 105.

iz Podjune, št. 33). Po večini Slovenskega in tudi na nemškem zapadnem Koroškem ter vzhodnem Tirolskem pa se v ta namen upotrebljava poseben, nalašč za to izdelan stol, ki se zatakne za lato, da stoji obdevač trdno na njem. Kaže nam ga slika 2. Po večini Slovenskega mu pravijo hlapec, ponekod stol ali zdevalni stol, pa tudi kozol (okolica Tržiča, Vrhnike).⁷ — Ponekod (n. pr. Poljanska dolina nad Škofjo Loko) se upotrebljava »norec«, nekakšni navpični lestvi podobna naprava, kjer se s klina na lato postavlja deska, da stoji obdevač na njej.

Obdevatí se prične seveda na spodnji lati, toda ne morda v vsej njeni dolžini hkrati, marveč samo v ožji, dober meter široki progi, to je toliko na široko, kolikor more človek z roko doseči, ko stoji n. pr. na hlapcu. Ko je prva proga ob stebru napolnjena z žitom od spodnje late do najvišje, se prične z novo progo in sicer zopet od spodaj navzgor. Tako se nadaljuje, dokler niso obložene s snopjem late v vsej dolžini, od stebra do stebra. Snopje se sklada premenoma, to se pravi tako, da gleda n. pr. prvemu snopu ritovje na vnanjo stran, a naslednjemu klasje, tretjemu zopet ritovje navzven, a četrtemu klasje itd. Zlaga se tako, da klasje med ritovjem ravno še doseže vnanji rob ali vsaj ne ostane dosti od njega (glej sliko 3). Tak način obdevanja je najobičajnejši; le redko, če je prav vlažno vreme ali kaj drugega izrednega (n. pr. zelo travno žito), pa da imajo obilo prostora na razpolago, zložijo (»obešajo«) snopje tako, da gleda ritovje samo na eno, a klasje samo na drugo stran. Ali v tem primeru se naloži samo po en snop na visoko na vsaki lati.

Razen za sušenje pa služi kozolec na Slovenskem tudi še kot shramba za seno, slamo in še nekatere druge pridelke, kot poslopje, kjer se spravljajo vozovi in najrazličnejše drugo poljedelsko orodje, deske, les itd. Ali imeti je treba vedno pred očmi, da je to šele nebitvena, sekundarna funkcija kozolca. Zanja je treba, da je kozolec v pravkar označenem bistvenem smislu opremljen še s primerno široko streho.

Streha po tem takem ni bistveni del kozolca. Tudi na Slovenskem imamo tipe kozolca, ki je nimajo. Kjer pa se javlja po ostali Evropi kozolec, je z neznatnimi, komaj omembe vrednimi

⁷ Na zapadnem Koroškem in vzhodnem Tirolskem sem slišal zanj označbo Kesenstuhl.

izjemami povsod brez strehe in služi po tem takem samo za sušenje. Slovenski kozolec, ki je po ogromni večini opremljen s streho, predstavlja tedaj izjemo v primeri s tipi kozolcev v drugih evropskih predelih. Njegova specifičnost je po tem takem v tem, da ima streho in nadalje, da spričo tega ne služi samo za sušenje, marveč tudi za shrambo kmetijskega orodja in pridelkov.

Kozolca takega tipa drugod v Evropi nimamo. Pri tem pa moram že sedaj v začetku opozoriti, da sega slovenska oblika na eni strani nekoliko preko sedanjih etničnih slovenskih meja in sicer čez Kanalsko in Ziljsko dolino na zapad, na zapadno Koroško ter vzhodno Tirolsko, kjer bivajo danes Nemci. Kakor bomo kasneje še natančneje videli, je kozolec v navedenem nemškem ozemlju tako po konstrukciji kot po obliki enak slovenskemu, tako da se o njegovem slovenskem izvoru ne dvomi, posebno, ker kaže tudi nemška beseda za kozolec na to. Utemeljitev navedem kasneje; stvar pa sem moral omeniti že v uvodu radi tega, ker bo v naslednjem govor vedno o slovenskem kozolcu in sicer v smislu, da je pojmovati pod to označbo tudi tipe kozolca v navedenem, danes nemškem predelu zapadne Koroške in vzhodne Tirolske.

B. Opis tipov.

a) Stegnjeni kozolec.

Po teh uvodnih pripombah moremo pričeti s karakterizacijo slovenskega kozolca, njegovih tipov in variant. Najprej si ogle-
damo tipe s streho, ki so, kakor uvodoma označeno, slovenska
posebnost, nato pa naj sledijo oblike kozolca brez strehe in
sploh primitivnejše varijante, ki se bistveno ne razlikujejo od
tipov v izvenslovenskih predelih Evrope.

Najenostavnejšega zastopnika kozolcev s streho nam kaže
slika št. 4 (iz vasi Poljane, občina Št. Vid nad Ljubljano). Kozolec
tega tipa sestoji samo iz ene vrste stebrov, zvezanih medsebojno
z latami, z ozko streho, ki je domala povsod iz ržene slame, le
v gorskih predelih, kakor je n. pr. Bohinj, Ziljska dolina itd.,
iz deščic. Imenuje se najčešče stegnjeni ali raztegnjeni
kozolec (n. pr. na široko okrog Ljubljane), samec (n. pr.

okrog Cerknice na Notranjskem, na Dolenjskem, v Skofjeloškem hribovju), na gornjem Gorenjskem, posebno v Bohinju, bravnica; na Dolenjskem se od Ljubljane pa do Gorjancev zanj upotrebljava razen na prvem mestu navedene tudi označba an f a g a r (Smarje), a j n f a h a r, a j n f k a r (Krška kotlina), a n f k a r (vzhodna Dolenjska). Za Savinjsko dolino in hribovje ob njej navaja Fr. Baš označbo l e s a.*

Glede dimenzij, to je višine, razdalje med stebri in latami veljajo pravkar omenjene splošne navedbe. Spodaj segajo late le malo manj kot do tal in tudi od najvišje late do strehe je prav malo prostora (strešno sleme leži neposredno na vrhu stebrov). — Po dolžini imamo med stegnjenimi kozolci prav velike razlike, in sicer v tem, da more kozolec obsegati večje ali manjše število oken, to je oddelkov med dvema sosednima stebroma. Tudi za te oddelke uporabljajo v posameznih predelih različne označbe. Najbolj na široko je udomačena beseda št a n t; na zgornjem Gorenjskem pravijo br a n a, na Goriškem, na vzhodnem Štajerskem, v Podjuni na Koroškem o k n o, a v Ziljski dolini v r a t a — Nemcem na zapadnem Koroškem in vzhodnem Tirolskem služi za isto označbo beseda Tor. Velikost kozolca se označuje vedno z navedbo števila oken. Vidiijo se stegnjenici, ki imajo samo 2—3 okna, včasih celo eno samo. Ali tako kratki kozolci so redkejši in so znamenje majhne kmetije. Pogosteje pa se vidiijo v hribovitem ozemlju, kjer so postavljeni na samotnih njivah sredi gozda ali trat ali sploh v večji razdalji od doma. Slično varijanto nam kaže slika 5 (iz Martuljka v Julijskih Alpah), ki pa je najprimitivnejši, planinski zastopnik tipa, kar se vidi po slabih neobtesanih latak; v takem kozolcu se suši po večini le živinska krma. — Navadno pa so kozolci dolgi. Najčešče se vidiijo stegnjenici, ki imajo 4 do 10 oken, na večjih kmetijah pa še več.

Stegnjeni kozolec ima domala redno oporne kole, postavljene nekoliko poševno ob vsakem stebri, bodisi samo z ene (prim. sl. 6) ali z obeh strani (prim. sl. 4 in 5). Potrebuje jih kozolec, posebno kadar je obložen z žitom, da ga vihar ne podere. Zakaj stebri so le malokje močnejše vdelani ali vkopani v tla in so spričo tega potrebni opore tudi zoper slabše vetrove.

* Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini, str. 77.

Opornim kolom, ki so običajno prav močni, pravijo po večini šprajci, ponekod opore, oporje, podpora, držaj.

Kako zelo je stegnjeni kozolec potreben opornih kolov, se more sklepati tudi iz tega, da spodnji del stebrov, ki je v zemlji, makar samo malo, naglo trhleni. Ko ni več za rabo, pa ne zavržejo vsega stebra, marveč samo trhli spodnji del, ki ga obnovijo. Ta obnovljena podstava, ki se imenuje tudi noga, najčešče pa baba, se pritrди z oglatimi obroči ali z močnimi klini pod steber, da tvori z njim enoto. Pri podjetnejših kmetih se vidi čisto skalna baba (kaže jo slika 2). Na ta način izpodbabljeni stebri se vidijo posebno v manj suhem svetu zelo pogosto. — Pri vezanih kozolcih se stebri postavijo najčešče na širšo skalno podlago, ki pa se ne pritrди k stebru, a v novejši dobi na betonski podstavek.

Kot varijanto stegnjenega tipa naj navedem še kozolec iz Silliana (vzh. Tirolska), kakor ga kaže slika št. 6. Razlikuje se od drugih oblik istega tipa samo po tem, da ima spodaj pod spodnjo lato nekaj širok oder iz drogov, ki preprečuje, da bi žito prišlo v dotiko s tlom. Enak oder imajo tudi kozolci po zapadni Koroški in prav tako v slovenski Ziljski dolini.

Najbolj razširjeno varijanto stegnjenega kozolca nam predstavlja slika št. 7 (iz vasi Zasip pri Bledu). To je raztegnjeni kozolec, ki sestoji iz zelo dolge vrste oken popolnoma po načinu pod št. 4 opisanega tipa, s to razliko, da ima ob enem oknu med dvema stebroma širok podstrešek z zelo položno streho, sloneč na dveh nižjih stebrih, ki pa imata po veliki večini tudi late. Tak podstrešek se nahaja običajno le ob enem oknu; redki so primeri, da je nekoliko daljši, narejen ob dveh, izjemoma celo treh sosednjih oknih. V ostalem je ta kozolec popolnoma enak na prvem mestu opisanemu. Podstrešek služi za shrambo poljskega orodja, pluga, brane, plužen, osobito pa za vozove, vendar le čez leto. Kozolci tega tipa stoje namreč najčešče ali med njivami ali vsaj nekoliko oddaljeno od kmetskega doma, tako da je čisto zelo prikladno, orodje ali voz zapeljati kar pod podstrešek, namesto da bi se gubil čas z vožnjo do doma. — Število oken je po navadi precej veliko; vidijo se kozolci, ki imajo čez deset, na zelo trdnih kmetijah 14—16, da, celo do 20 oken. — Ta varijanta stegnjenega kozolca je najbolj razširjena. Imamo jo n. pr. po vsem Gorenjskem od Karavank in Ju-

lijskih Alp pa do Ljubljane in še čez; tudi na Dolenjskem je zelo močno razširjena. Podstrešek se imenuje na gornjem Gorenjskem lopa, na široko v okolici Ljubljane plašč, po Dolenjskem klanica⁹ in pa podstrešek, na Goriškem (Tolminsko) linda. — Za Savinjsko dolino navaja Fr. Baš izraz plašivec kot označbo za to varijanto kozolca.¹⁰ (Ime po plašču?) Nizka stebra podstreška imata ponekod late od vrha do tal, ponekod pa samo v zgornjem delu.

Oporni koli manjkajo, kadar so stebri prav dobro vdelani v tla, ali pa če je kozolec postavljen na zatišju. Po veliki večini pa ima tudi ta varijanta opore, včasih v tako slikoviti obliki, kakor jo kaže slika št. 8 (iz vasi Jezero blizu Ponikev pri Trebnjem). Vidiijo pa se seveda še razne druge oblike opor, vendar poglavitne so obsežene s slikami 4, 5, 6, 8.

Slika št. 9 (iz vasi Dražgoše nad Selci pri Skofji Loki) predstavlja kozolec, kakor je razširjen po vsej Selški dolini in ki sega odtod v hribovje na jug in na goriško stran. Razlikuje se kot celotna zgradba od običajnega stegnjenega kozolca le po tem, da ima namesto lesenih široke zidane stebre, po večini celo lepo pobeljene. Zato stoji trdno in mu ni treba opor. Ob zidanih stebrih pa ima postavljene drobnejše lesene stebriče, ki so na njih pritrjene late. Podstreška nima.

Varijante stegnjenega kozolca zaključuje slika št. 10 (iz vasi Zalisec pri Žužemberku). Predstavlja nam primer dvojnega stegnjenega kozolca (— zadaj se vidi tudi eden navadni stegnjenec s podstreškom). Od običajnega raztegnjenca brez lope se razlikuje po tem, da stojita tu dva enako dolga kozolca vzporedno prav blizu skupaj in da sta zvezana med seboj s prečnimi tramovi. Ob vsakem paru stebrov imamo po eden ali po dva trama. Tem tramovom pravijo po večini našega ozemlja rigelj, zato se ponekod na Dolenjskem varijanta označuje kot kozolec na riglje. Ali ta označba je le malo razširjena in tudi ni prikladna, zakaj kot rigelj se označujejo prečni

⁹ Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I., str. 412 »Klonica«; beseda pride od kolnica, shramba za vozove (Pleteršnik, n. m., po Miklosichu, Etym. Wb.) Na izraz kolnica sem naletel samo v hribih okrog Sv. Katarine nad Ljubljano.

¹⁰ Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini ČZN XXIV., 1—2, str. 78.

tramovi tudi pri vezanih kozolcih, kar bi moglo povzročiti zamenjavanje. Za rigelj sem čul na Dolenjskem v novomeški okolici besedo veznica, a v Suhí Krajini — prečnik.

Dvojni stegnjeni kozolec ni nikdar dolg in ima domala povsod le dve do tri okna. Podstreška nima nikdar, vsaka vrsta ima svojo posebno ozko streho. Odlikuje se po tem, da mu veznice zagotavljajo večjo stabilnost; zato ne potrebuje posebnih opor in jih zares nima. Vidimo ga skoro po vsem ozemlju slovenskega kozolca, toda le sporadično, med drugimi oblikami; relativno najbolj je še zastopan po Dolenjskem. Dvojni stegnjeni kozolec je sila interesantna kombinacija, ako jo primerjamo s posameznimi tipi. Spada še k stegnjenemu tipu, a že na prvi pogled nas spominja na drugo veliko skupino, na najznačilnejšega predstavitelja slovenskega kozolca, ki si ga bomo ogledali v naslednjem poglavju.

b) Vezani kozolec.

Skupino vezanega kozolca nam kažejo priložene slike št. 11—27 v raznih varijantah. Tudi tu imamo dve enako dolgi, vzporedno in blizu skupaj postavljeni vrsti oken ali štantov, toda združeni sta pod skupno streho, ki je spričo tega velika in široka. Spričo tega se pridobi pod njo zelo velik prostor, ki se da jako dobro porabiti za shrambe. Po tem, kako je ta prostor porabljen, kako je razdeljen in urejen, se razlikujejo med seboj nekatere varijante vezanega kozolca.

Kar se tiče imena, je navesti naslednje. Zelo na široko, osobito na Dolenjskem, se za to obliko uporablja označba vezani kozolec. Toda prav tako pogosto, če ne še bolj, mu pravijo toplar; ta označba je zanj na Slovenskem pač najbolj razširjena. Na Ižanskem mu pravijo tudi triba, a na Notranjskem (n. pr. okrog Cerknice) kozolec na tribo. Na zgornjem Gorenjskem, n. pr. okrog Bleda, se uporablja zanj beseda c i b o h. Pripomniti je še, da so te posebne označbe v rabi tamkaj, kjer so različni tipi pomešani; kjer pa gospoduje samo ena oblika, tam pa jo označujejo samo z občnim imenom kozolec odnosno stog. — Na vzhodnem Tirolskem ter zapadnem Koroškem pravijo vezanemu kozolcu — Hilde.

Najenostavnejšo obliko vezanega kozolca nam kaže slika št. 11 (iz vasi Arnbach pri Sillianu na vzhodnem Tirolskem). Ta se od dvojnega stegnjenega kozolca prav malo razlikuje, in sicer samo po tem, da obe vrsti oken nista samo med seboj zvezani z riglji v običajni višini, marveč imata tudi — skupno streho. Toda prostor med riglji in streho je tu še neizrabljen, kar najzgovorneje priča o sorodstvu s pravkar (pod sliko 10) navedenim tipom, ki je sporadično zastopan tudi v predelu na vzhodnem Tirolskem.

V smeri ob gornji Dravi navzdol postajajo vezani kozolci brž večji in močnejši; primer tega tipa kaže slika št. 12 (Oberdrauburg). Tu je notranji prostor, ki se je pridobil s skupno streho, že nekoliko bolj izrabljen in sicer posebej zgoraj pod streho — v strehi so celo majhne frčade, ki pa se na tej sliki ne vidijo (pač pa na sl. št. 13) —, v sredini in spodaj.

Še dalje proti vzhodu, v Ziljski dolini in sicer že v nemškem delu, okrog kraja Köttschach, še nekoliko bolj pa v slovenski Zilji, je vezani kozolec že popolnoma razvit; primer kaže slika št. 13 (iz vasi Moste, občina Brdo v Ziljski dolini). Tu je srednji del že dobro izrabljen in sicer ne samo kot shramba za slamo itd., marveč je ta prostor obdan celo s pravimi latami, tako da imamo takorekoč kozolec v kozolcu; temu notranjemu kozolcu pravijo slovenski Ziljani »srednja vrata« (vrata = okno, štant). Za ziljske in sploh zapadnokoroške kozolce je tipično, da late molijo zelo daleč iz končnih stebrov in da imajo spričo tega na koncu še eno pokončno lato ali desko; ta del lat ima celo posebno ime: peroti.

Slika 14 nam kaže vezani kozolec iz Podjune na Koroškem (neposredna okolica Pliberka). Tu je srednji del notranjosti že obdan z deskami, s čimer je razvoj v posebno shrambo zaključen.

Za koroške vezane kozolce je značilno, da je čop strehe na obeh koncih prav zelo velik in dela vtis tretje ter četrte stranice strehe. Pri kratkih kozolcih napravi spričo tega streha skoroda vtis položne piramide.

Ziljsko-zapadnokoroškemu najsličnejši dvojni kozolec ima Bohinj, in sicer dve varijanti, primitivnejšo in bolj razvito. Prvo predstavlja slika št. 15 (kozolec pod Studorom v Bohinju);

tu srednji del ni izdelan, marveč stoji na riglju samo pokončni hlod, drevo, imenovan, a prostor za seno, slamo itd. je samo pod streho. Takemu kozolcu pravijo Bohinjci »na eno drevo vezan stog«; v njem se nam kaže vsekakor največja sorodnost z opisanim tipom dvojnega stegnjenega kozolca in je po razvojni stopnji najbližji vzhodnotirolski hildi. — Drugo vrsto bohinjkega toplarja kaže slika št. 16 (izpod Studora v Bohinju). Razlikuje se od prejšnje po tem, da stojita na veznici dva pokončna hloda in med njima nastane na ta način prostor za shrambo (najčešče za deske, kole in kaj podobnega); zgornji prostor, obit z deskami, pa služi za seno ali slamo in se imenuje peter, na petru. Tak kozolec se imenuje — »v dve drevesi vezan stog«; prostor v sredini med obema tramoma se imenuje »med drevesoma«. — Toplarji obeh vrst so zastopani v vsem Bohinju, segajo pa le sporadično na blejsko stran ter preko nje, zakaj tam gospoduje popolnoma stegnjenec z lopo, v Bohinju pa toplar obeh varijant. Pripomniti je, da se vidijo tudi v Ziljski dolini primeri, povsem slični bohinjškemu na eno drevo vezanemu kozolcu; ta oblika pomeni vsekakor nekaj reliktnega.

Slika 16 nam kaže skupino vezanih kozolcev, ki so vsi novejše zgradbe. Stari ljudje v Bohinju pripovedujejo, da je bilo nekaj v dve drevesi vezanih kozolcev mnogo manj, zato pa več v eno drevo vezanih. Razlika med starejšimi in novejšimi primeri je tudi v obliki strehe; prve imajo veliko večje čope, nego druge, ki jih često sploh ne poznajo več. Sliki 15 in 16 nam izpričujeta tudi to razliko. V velikosti čopa imamo še en moment sličnosti med bohinjškim in koroškim kozolcem. Pripominjam naj, da se tudi v spodnji slovenski Ziljski dolini vidijo najnovejši vezani kozolci — brez čopa.

Na Dolenjskem in Štajerskem je vezani kozolec najbolj razširjen in tudi najpopolnejše razvit. Še bolj kot v najboljših bohinjško-ziljskih oblikah je tu notranji prostor izrabljen in skrbno izdelan. Funkcija shrambe je postala tu zelo važna, čomala tako važna kot naprava za sušenje sama. Notranji prostor je tu povsod in dosledno razdeljen na tri dele. Spodnji prostor je mesto za vozove in najraznovrstnejše poljedelsko orodje večjega obsega; — važno je, da se semkaj zapeljejo tudi z žitom, senom ali steljo naloženi vozovi, kadar preti dež ali nevihta.

Tu se često zložijo tudi deske ali les, namenjen za kakršnekoli svrhe. Srednji prostor v notranjosti je dosledno izdelan kot samostojna shramba za seno; obmejen je najčešče s »križi« ali »brano«, to je s poševno pritrjenimi, križevato vezanimi, lepo obtesanimi tramiči, redkeje z deskami. Ta del sloni na močnih prečnih tramovih, ki se imenujejo prečniki, riglji, veznice, na Goriškem spodnje blazine; med vsakim parom stebrov je pritrjen po eden tram, in sicer nekoliko višje od sredine. Ta srednji del se imenuje po raznih predelih različno, »med riglji«, »v križih«, »v jermenih«, »spodnji póden« itd. Osnova mu je dobro izdelan oder iz desk in tudi zgoraj je po večini prekrit z drugim odrom, ki je pa širši in predstavlja osnovo tretjemu delu, ki mu pripada ves prostor do strehe. Sloni na zgornjih rigljih ali gredah ali zgornjih blazinah, ki so položene in pritrjene zgoraj na vrhu stebrov, a ne vežejo samo po dva in dva stebra, marveč nosijo tudi ostrešje. Zato so tudi ti prečni tramovi zelo močni. Tretji del notranjega prostora je tedaj širši nego drugi del, ki mora biti za toliko na vsaki strani odmaknjen od lat ter stebrov, da se še zlahka obdene žito in da snopje ne sega prav do križev. Zgornji prostor označujejo kot »zgornji póden«, »na petru« itd. Tako srednji kot zgornji prostor v kozolcu služi največ kot shramba za seno, in sicer srednji del za najboljše, zgornji pa za slabše seno, posebno če naj se pod streho še dodobra posuši. Dostop v ta dva dela je ponekod od znotraj, od odspod navzgor, kjer je v odru večja štirioglasta odprtina. Tu se zmetava seno z vilami, a ljudje morajo pristaviti lestvo, da zlezejo gor. Nekateri kozolci imajo dostop v srednji del skoncema, skozi veliko lino, ki ima običajno preprosta vrata; dohod posreduje tudi v tem primeru najčešče lestvica, ki se more po potrebi odnesti in zopet prinesiti, kar je praktično za svobodno izrabo spodnjega prostora. Vendar pa imamo, osobito na Dolenjskem, mnogo vezanih kozolcev, ki imajo namesto premakljive lestve prave stalne lesene stopnice, ob riglju pa dolg, nekako do meter širok hodnik z ograjo. Tak hodnik sega najčešče od stebra do stebra, manj pogosto se vidi krajši hodnik v srednjem delu. Stopnice se napravijo vedno bolj ob strani, da ne ovirajo pri vožnji. — Pristaviti je še, da sta srednji in zgornji del v kozolcu najčešče na obeh koncih obita z deskami, kar ima to dobro stran, da dež

tudi kadar pada po strani, po vetru, ne more zamakati notranjosti.

Videli smo, da je razdelitev notranjosti v troje prostorov izvedena že pri bohinjskih, ziljskih in zapadnokoroških kozolcih, toda ne še v tako dognani meri kot pri dolenjskih in štajerskih toplarjih. Tu se spravijo v notranjost silne množine sena, včasih tudi otefov ali slame, kar pomeni veliko obtežitev. Vse to in vsa zgradba pa sloni končno na stebrih, ki morajo po tem takem nositi ogromno težo in so spričo tega pri vezanem kozolcu mnogo debelejši in močnejši, nego pri stegnjenem. Stebri se vrh tega s prečnimi tramovi vežejo še po posebnih krajših tramičih, pritrjenih poševno; to so roke ali panti ali, če so ukrivljeni, krivine. Zgradba dobi z vsem tem masivnejši značaj in je seveda tudi mnogo odpornejša proti viharjem. Radi tega ni treba opornih kolov; stebri stoje na skalnih pločah.

Najimennitnejši primer masivnega dolenjskega vezanega kozolca nam predstavlja slika št. 17 (iz vasi Mrzla Luža, občina Velika Loka na Dolenjskem); je seveda svojstvo prav trdne kmetije, a se vendarle ne vidi poredko. Kakor rečeno, mu hodnik ni bistveni atribut, a je vendarle zelo pogosten.

Seveda imamo tudi po Dolenjskem in Štajerskem obilo ožjih kozolcev. Tako varijanto nam kaže slika št. 18. (Zdenska vas, Dobropolje na Dol.). Zgornji del ima na koncu deske, osrednji del tudi skoncema križevati obod, z lino in lestvijo za dostop.

Slika 19 (Mala vas, občina Šentjur pri Grosupljem) nam kaže vezani kozolec, kakor se vidi zelo pogosto, z dobro vidnimi tremi različnimi deli, a brez line na koncu; vhod v srednji del posreduje štirioglata odprtina v spodnjem odru, kar pa seveda na sliki ni vidno.

Na Štajerskem, v osrednjem delu (Savinjska dolina, predel okrog Šentjurja ob juž. žel.), se vidi zelo pogosto vezani kozolec, ki ima tudi skoncema late, in sicer običajno samo v srednjem delu, kakor kaže slika 20 (Pristava, obč. Škofja vas pri Celju), včasih, ali redkeje, prav do tal.

V višjih predelih Notranjskega in zapadnega Dolenjskega ima vezani kozolec zelo pogosto notranji del ves obit z deskami, bodisi od strani kot skoncema; proti dežju in snegu, ki gre po vetru, je spričo tega notranjost popolnoma zavarovana. Tak primer nam kaže slika 21 (Loški Potok).

Vezani kozolec ni nikdar krajši od dveh štantov ali oken; — pripomniti je, da se velikost pri vezanem tipu računa vedno po številu oken na eni strani in da pomeni tedaj kozolec »v dva štanta« dejansko dva para štantov ali oken, kar predstavlja prav za prav štiri okna. Najčešče je vezani kozolec v tri štante (to se pravi po tem takem: na vsaki strani ima po tri okna), redkeje v štiri, kar se ravna seveda po velikosti kmetije. Izredno trden mora biti kmet, da si postavi kozolec v pet ali celo šest štantov; takih je skrajno malo, večjih pa sploh ne.

Zelo pogosto se vidi pri toplarju opisanih varijant poseben enostavnejši podaljšek. Toplar sestoji namreč samo iz dveh do treh štantov, ali na zadnjem koncu mu je priključen dvojen stegnjeni kozolec, sestoječ iz enega ali dveh oken; tak primer nam kaže slika 22 (vas Sušica pri Muljavi na Dol.). Slično ima vezani kozolec često podaljšek v obliki običajnega, to je enovrstnega stegnjenega kozolca, in sicer iz enega, dveh do treh oken, a vedno brez podstreška. Tak priključek se vidi na sliki 17, zadaj na desni strani mogočnega toplarja.

Pri navedeni kombinaciji se vidi, da je kmet s krajšim vezanim kozolcem saturiran glede shrambenega dela, da pa potrebuje za sušenje še nekaj oken raztegnjenega podaljška posebej. Pogosto pa ima trdna kmetija poleg toplarja, ki stoji vedno pri domu, še posebej, kot samostojno zgradbo, raztegnjeni kozolec, bodisi s podstreškom ali brez njega, in sicer običajno malo oddaljeno od doma ali celo zunaj na polju.

Vse gradivo v stavbi kozolca je les. Stebri so vedno iz hrastovega lesa. Samo sporadično imamo tu in tam stebre, zidane iz opeke ali rezanega kamna, v najnovejši dobi iz betona; taka zgradba pa je vedno znak zelo premožne kmetije in je z vsem poudarkom pripomniti, da pomeni samo izjemo. Toda na južno-zapadnem Slovenskem so zidani stebri pravilo. Tip kozolca z zidanimi stebri prične južno od Jelovice ter Bohinjskega grebena v Selški dolini ter ob Bači, a na vzhodu neha še nekoliko pred Škofjo Loko. V Selški dolini n. pr. imajo skoro samo kozolce z zidanimi stebri; eden takih primerov je razviden s slike št. 9 (Dražgoše nad Selci) — v tej dolini prevladujejo stegnjeni kozolci brez podstreška. Slično gospoduje zidani steber popolnoma na pr. okrog Cerkna na Goriškem, samo da so tamkaj zastopani tudi vezani kozolci, ki imajo prav tako zidane

stebre. Razširjeni so daleč tja na Notranjsko, kjer prično že okrog Vrhnike ter Logatca. Tudi notranjski topolarji so sila močočna poslopja. Zanje so značilni zares impozantni zidani stebri in pa precejšnja širina srednjega notranjega prostora (primerjaj na sliki 23 širino stebra z obsegom poveznjene kadi ali voza!). Redkokje so vsi stebri zidani; pogosto so samo končni štirje, zelo običajno pa je, da je zidan vsak drugi par, a vmes so pari običajnih lesenih stebrov. Late pa niso vdelane v zid, marveč je ob zidanem stebru pritrjen drobnejši lesen steber, ki nosi late. Vse to se dobro vidi s slike št. 23, ki predstavlja kozolec iz vasi Rovte nad Vrhniko (ta ima izjemoma late tudi skoncema). Kozolce te vrste imamo tudi dalje na Notranjskem in bilo bi misliti, da imajo tako močno zidane stebre zaradi burje, ki bi ji na Krasu slabše postavljen kozolec ne mogel kljubovati. Toda upoštevati je treba, da imamo zidane stebre pri kozolcih tudi severneje od pravega predela burje, v ozemlju tja do Jelovice in Bohinjskega grebena in še čez Sočo, kjer burja ne igra odločilne vloge. Pomanjkanje lesa tod prav gotovo ni merodajno, saj je lesa v navedenem predelu dovolj. Podoba je tedaj, da imamo v zidanih stebrih vpliv mediteranskega načina kamenite gradnje.

Kolikor bolj proti zapadu, tem bolj prevladujejo zidani stebri; na Goriškem jih imajo vezani kozolci (»stogi«) po veliki večini. Redko so zidani vsi stebri; običajno sta med dvema močnima zidanima stebroma po dva tanjša lesena; seveda je tudi ob vsakem zidanem postavljen lesen stebrič, da so v njem pritrjene late. Zidani se imenujejo kolone, a leseni — stebri. Oddelek med dvema zidanima stebroma se imenuje štant, a med dvema lesenima okno; večinoma obsega potemtakem štant po tri okna. Imamo pa tudi le po en steber med dvema kolonama. Oba primera kažeta kozolca na sliki 24 (in sicer a) iz Kanala pri Gorici, ter b) iz Zavrha pri Kanalu).

V okolici Ljubljane, sporadično pa tudi po Dolenjskem in Štajerskem, se širi v novejši dobi, ko je cena lesa toliko narastla, nekoliko skromnejša oblika kozolca-topolarja. Kaže nam ga slika št. 25 (iz vasi Brezje pri Horjulu, nedaleč od Ljubljane). To je »nizki« kozolec, ki je zanj značilno, da so stebri mnogo nižji in je shramba za seno v sredini narejena samo do višine stebrov navzgor ter je zelo enostavno iz desk,

brez one starinske, a lične izdelave s križajočimi se tramiči, kakor so značilni za vse tradicionalne toplarje. Ta kozolec izdaja štedljivost in treznost pri gradnji ter predstavlja cenejšo zgradbo nego na pr. doslej opisani toplarji. Zato se ni čuditi, da v naši racionalistični dobi prodira na račun drugih oblik kozolca in zdí se, da se bo v bodoče še bolj razširil.

Vse dosedaj opisane varijante kozolca nastopajo samostojno, to se pravi, brez vsake zveze z drugimi gospodarskimi poslopji; samo shramba za seno in slamo je združena s pojmom vezanega kozolca. V vzhodni Sloveniji pa imamo kozolec združen s hlevom, kakor kaže slika št. 26 (iz vasi Črnolica pri Šentjurju ob južni železnici). Tu zavzema večino prostora pod kozolcem hlev, ki sega od enega konca zgradbe do drugega in dve tretjini prostora v širino. Za vozove in drugo drobno kmetško ropotijo ostane samo ožji prostor med hlevom in stebri; ta prostor imenujejo *pojata*. Spričo take izrabe prostora ostane za pravi kozolec, to je, za late, razmeroma malo prostora; zato pa je še končna stran opremljena z latami in late so pritrjene tudi ob hlevu v vsej dolžini, kakor je razvidno s slike. Te late imenujejo *stog*, dočim se imenuje kozolec oni del s pravimi stebri. — Ta tip kozolca gospoduje v predelu okrog Št. Jurja in odtod proti Sotli; v tej smeri pa se izvrši na njem nekoliko spremembe in v bližini Sotle prevlada varijanta, kakor jo kaže slika št. 27 (iz vasi Zgornja Sušica na Bizeljskem). Tu zavzema hlev samo manjši del prostora v kozolcu, le polovico ali še manj; tudi izginejo »stogi« in kozolec postane sličen običajnemu toplarju, kakor ga že poznamo z Dolenjskega. Kozolce s hlevom ima tudi pokrajina okrog Grobelnega, Šmarja ter Rogatca. Pripomniti pa je, da ima trdna kmetija razen takega s hlevom združenega kozolca tudi še pravi, običajni toplar. Sploh je naglasiti, da v tem predelu kozolec gubi značaj samostojnega poslopja in da postaja pritiklina drugih poslopij, a tudi sušijo se v njem le še posebni pridelki. Toda o tem več v enem naslednjih odstavkov.

c) Kozolec na kozla.

Ako vzamemo vse varijante stegnjenega kozolca kot eden tip, vse varijante vezanega kozolca ali toplarja kot drugi poglavitni tip, potem nam preostane še »kozolec na kozla«, kakor nam ga predstavlja slika 28 (iz hribovja pod Lisco, ob-

čina Loka pri Zidanem mostu). Ta kozolec je po svoji obliki prav markantna zgradba in zasluži vsekakor označbo posebnega tipa. Na splošno nastopa ta oblika le sporadično, med drugimi tipi. Vendar pa imamo predele, kjer je močnejše zastopana. V prvi vrsti velja to o Posavju od Zidanega mosta in Radeč navzdol, posebno o Savski dolini, kjer je ponekod (na pr. pri Bregu pod Loko) sploh gospodujoča oblika. Dalje je ta tip zelo močno razširjen po hribovitem ozemlju vzhodnodolenjskega vinogradniškega predela, dočim imamo v Mirenski dolini sami pretežno toplarje. Kozolec na kozla prevladuje tudi v srednjem delu Krške kotline, tja do Gorjancev. Vidi se tedaj, da gospoduje tamkaj, kjer stopa spričo razvitega vinogradništva kultura žita v ozadje. Zato se nadalje opaža, da imajo kozolce tega tipa manjše kmetije in bajte tudi v ostali Sloveniji, a le sporadično, osebito po Dolenjskem in vzhodnem Notranjskem, torej siromašnejši kmetije, ki imajo razmeroma manj žita. Tudi v Ribniški dolini je zelo močno zastopan. Geneze tega kozolca si na osnovi primerjanja s stegnencem s klanico, kakor nam ga kaže sliki št. 7 in 8, ni težko predstavljati. Velika stran kozolca je prvotna; nanjo se je naslonila mala stran kot podstrešek, ki pa se je raztegnil na vso dolžino kozolca; kozolec tega tipa itak ni nikdar dolg, marveč obsega po veliki večini le dva do tri štante, malokdaj več. Od raztegnjenca s plaščem se razlikuje tudi po tem, da je notranji del skrbno izdelan in dobro izrabljen. Za shrambo sena ima namreč ta kozolec prostor zgoraj, obmejen proti veliki strani s križevato pregrajo, slično, kakor jo vidimo skoncema; pogosto pa se seno ali slama ter otepi shranjujejo tudi spodaj na tleh. Toda zelo pogosto je siromašneje izdelan in obit skoncema samo z deskami; tak primer kaže slika št. 29 (iz Črne vasi na Ljubljanskem Barju). Ponekod, na pr. v Ribniški dolini, segajo končne deske često prav do tal.

Ta tip kozolca kaže ponekod varijante, ki pa se razlikujejo le neznatno med seboj po izrabi notranjega prostora. Tudi je v predelu, kjer drugačni kozolci niso običajni, na trdnih kmetijah končna stran imenitneje izdelana ter opremljena s hodnikom in stopnicami; primer te vrste nam kaže slika št. 30 (iz Dolnje Prekope pri Kostanjevici na Dolenjskem).

Kozolec na kozla se imenuje na Notranjskem (Cerknica), pa tudi na Dolenjskem (Ribniška dolina) kozolec na psa.

očividno po markantni obliki. V mnogih predelih pa ne uporabljajo zanj specialnega naziva. To je na pr. tamkaj, kjer toplar popolnoma gospoduje; v takih primerih se često razume pod splošnim imenom samec ali anfk ar, ajn fkar (na Dolenjskem) in se tedaj ne razlikuje trdno od raztegnjenca.¹¹

Sporadično je zastopan ta tip tudi na zapadnem Koroškem, le da je tamkaj (na pr. okrog kraja Kötschach) mala stran nekoliko višja in da potemtakem nizki stebri niso za toliko nižji od visokih kot na slikah 28, 29 in 30.

V tipu kozolca na kozla ali na psa imamo tedaj obliko, ki pomeni nekako nadomestilo za vezani kozolec in je temu primerno notranji del skrbneje in bolj popolno izdelan nego pri raztegnjencu s podstreškom. Moramo ga tedaj s popolno upravičenostjo pojmovati kot tip zase, ne le kot varijanto stegnjenca.

č) Kozolec brez strehe.

Z navedenim smo si ogledali poglavitne tipe in varijante kozolca s streho, kakor se je že uvodoma označil kot specijaliteta Slovenije.

Ali razen tega imamo na Slovenskem tudi kozolce, ki nimajo strehe in kažejo po svoji obliki ter konstrukciji, pa tudi po uporabi veliko sličnost s kozolci v izvenslovenskih predelih Evrope. Že na prvi pogled je jasno, da je v njih ohranjena prvotna primitivna oblika kozolca, ki je zaostal v razvoju. Nadalje je zelo karakteristično, da se javlja tak primitiven kozolec na obrobju ozemlja, na katerem je razširjen pravi slovenski kozolec doslej opisanih tipov, in sicer ga imamo na vseh sektorjih, tako na severu kot na zapadu, na jugu in vzhodu.

Primitivni kozolec brez strehe poznamo iz naslednjih predelov:

¹¹ Al. Haruzin je v svojem kratkem pregledu gospodarskih poslopij na Slovenskem opazil tudi ta tip kozolca. Označuje pa ga z besedo »panter« (o. c., str. 13, slika 3 na str. 7) in pa — v pripombi pod črto kot — kozolec-samec. Besede panter nisem slišal nikjer, tudi Pieteršnikov slovar je nima. Zato si ne morem misliti drugače, kakor da pomeni to pantar in da se taka označba pač kje uporablja in sicer po pantih, kakor se ponekod imenujejo »roke« in pa tramiči v križih, s katerimi je obdana srednja shramba za seno v kozolcu.

Predvsem ga imamo na zapadnem Slovenskem, med beneškimi Slovenci, v porečju Soče nad Solkanom, pa tudi na planotah ter hribovju vzhodno odtod še tja čez Šentviško goro, Čepovan itd. Tu so stebri neprimerno drobnejši, so običajni koli, ki so na zgornjem koncu precej tanjši in tudi late so seveda primerno tanjše in manj skrbno izdelane, nego pri ostalih kozolcih. Navadno so sploh iz neobdelanega lesa, skratka — zelo preproste. Treba je namreč naglasiti, da so kozolci te vrste, ki imajo povsod na Goriškem ime kozel, po večini nestalna zgradba; kozla namreč postavijo na njivi, ko se približa čas žetve, in ga podero ter drogove odpeljejo domov, ko je suho zadnje žito, kar je navadno ajda. Zato je razumljivo, da navpični koli, ki se imenujejo stožje, niso močni in da so tudi late le tanke. Zoper premočan veter je stožje v kozlu oprto z obeh strani s posebnimi opornimi koli. Late se na stožje privežejo kar z vrbovo trto ali srebotom.

Kozli opisanega tipa so gospodujoča oblika kozolca na Goriškem od Gorice odn. Solkana na sever; stoge, t. j. vezane kozolce, imajo samo premožnejše kmetije. Razlika je tudi ta, da stoji stog vedno pri domu, pri hiši, dočim stoje kozli domala vedno zunaj na polju in sicer na njivah na onem mestu, kjer se obrača pri oranju. — Vidiijo pa se tudi stalni kozli, ki imajo spričo tega tudi močnejša stožja. Prim. sliko 31 (Kanal pri Gorici).

Kako splošno je udomačen kozel v Soški dolini, je razvidno že iz dejstva, da služi za mero velikosti kmetije. Razdalja med sosednima stožjema je vedno enaka in tudi število lat je vedno in povsod enako ter znaša dvanajst. Vsak oddelek med dvema sosednima stožjema se imenuje okno. Velikost kmetije računajo po tem, koliko oken žita pridelja. Zato se vidiijo kozli različne dolžine; na sliki št. 31 predstavljeni spada med večje.

V hribovju in na planotah nad Soško dolino imajo kozle brez strehe tudi kot stalne zgradbe; ne razlikujejo se drugače od takih, ki jih postavijo vsako leto sproti, razen da so pri njih stebri ter late močnejši in da so sploh trdneje in skrbneje zgrajeni. Kolikor bolj proti vzhodu, toliko bolj prevladuje tip s streho.

Drugi predel, kjer se javlja kozolec brez strehe, je Podjuna na Koroškem. Tu se vidiijo okrog Pliberka, v bližnji in bolj od-

daljeni okolici kozolci tega tipa v dveh varijantah. Imamo najprej zelo primitivno obliko: navpično se zabijejo količki, ki imajo poševno zvrtnane luknje in vanje so zabiti leseni klini (»cveki«); nanje se položijo vodoravne late. Primer tega tipa kaže slika št. 32 (iz vasi Šmihel pri Pliberku). Značilno je, da ima tu samo kozolec brez strehe ime »kozolec«, dočim se vse oblike s streho — prevladuje itak toplar — označujejo kot stog, tedaj povsem slično kot na Goriškem. Tudi na Koroškem se tak kozolec vsako leto na novo postavi, a pred zimo podere in spravi pod streho. Služi pa domala le za sušenje detelje in težjega, to je bolj dolgega sena.

Drugo varijanto koroškega kozolca brez strehe predstavlja slika št. 33 (iz Strpne vasi pri Šmihelu blizu Pliberka). Ta kozolec stoji stalno; kakor se vidi, je že prav trdno izdelan; ima močnejše, vendar še ne prave stebre, marveč so late pritrjene na klinih med dvema drogoma, prvim močnejšim in drugim tanjšim. Vidi se tedaj, da predstavlja ta oblika že prehod v pravi naš kozolec; vidi se tudi že rudiment strehe v obliki deske, ki se nad žitom pritrži sproti odn. začasno, sicer pa se na vrhnji lati poveznejo snopi tako, da gleda ritovje navzgor.

Pripomniti pa je, da so kozolci navedenih oblik v Podjuni zelo maloštevilni, posebno pa druga varijanta. Seveda je treba pri tem vedeti, da so tu redki tudi drugačni kozolci, ker že prevladuje drug način sušenja.

V Ziljski dolini kozolcev brez strehe ni, ne v slovenskem, ne v nemškem delu. Pač pa so zelo pogosti v porečju zgornje Drave, osobito na vzhodnem Tirolskem, in sicer v stalni in trdni obliki, prav taki, kakor da gledamo sliko št. 6, a si mislimo streho odstranjeno. Kesneje bo še govor o tem, da se nadaljuje tak kozolec brez strehe tudi na sever ter na zapad v tirolske gore in doline.

Na vzhodu od Podjune imamo kozolec brez strehe v Mislinjski dolini, pa tudi v Šaleški dolini v zgornjem delu, posebno od Velenja navzgor, ter seveda v hribovju naokrog. Zastopana je zelo primitivna varijanta, slična oni na sliki 32, po večini pa še preprostejša, to se pravi, zabijejo se tenki količi navpično, čisto neenako visoki in počez pritrđijo drogovu, bolj ali manj na gosto, pa se naloži nanje detelja ali kaj sličnega. V Pleteršnikovem slovarju stoji, da se tak kozolec brez strehe na Pohorju

imenuje »koza«. ¹² Mogel sem besedo res ugotoviti n. pr. za Ribnico na Pohorju, ne zdi se pa na široko ohranjena. Kozolec brez strehe se vidi tudi na Kozjaku, pa tudi na Dravskem polju, po večini v provizorni in le malo v trajni varijanti.

Na Sotli, kjer nehajo stalne zgradbe kozolca vseh vrst, se pojavi primitivni brezstrešni kozolec mislinjsko-šaleškega tipa ter sega odtod proti vzhodu v porečje Krapine ter zgornje Bednje. Take primitivne kozolce, često z neenako visokimi tenkimi stebri, različni imenovanimi, ter okroglimi »rantami« sem videl v okolici Krapine in Krapinskih Toplic, enaki so v pokrajini ob zgornji Bednji, ima jih tudi zagorski predel vsaj tja do Zagrebačke gore, kakor je razvidno iz Hirčevih navedb. ¹³ Razen izjemoma v bližini Sotle pa se v njih žito ne suši, marveč kvečjemu jesenska ajda in fižol, a še to bolj v bližini štajerske meje. Poglavitno pa služi ta kozolec v Zagorju za sušenje in hranjenje koruznice, to je koruzne slame, ki ostane v njem, dokler se ne pokrmi živini. Kozolec se postavi vsako leto sproti in se podere, ko se je koruznica pobrala iz njega. Zagorci mu pravijo kozolec (bolj književno izgovarjajo tudi kozolac); stebri se imenujejo različni, kakor se imenujejo tudi zagorske ostrvi. Iz Zagorja sega tak kozolec v redkih primerih tudi v Brežiško-krško kotlino, kjer se tu, tam vidi pri Bizeljskem; nekoliko več se jih vidi n. pr. v Krški vasi, kjer je zastopan tudi stalen tip z močnejšimi stebri in latami, in sicer pri domu, dočim stoji zagorski češče ob njivah nedaleč od doma. Tudi v Veliki Dolini, Jesenicah itd. imajo manjši posestniki zasilen kozolec brez strehe.

Nadalje imamo zagorskemu sličen provizoren, primitiven kozolec tudi v visoko ležečem Babnem polju ter Prezidu; tudi ta se postavlja vsako leto sproti in late pritrjajo na drogove sproti, ko se zlaga žito.

Končno imamo kozolec brez strehe, a trdne konstrukcije s stebri in latami, debelimi skoro kot pri normalnem kozolcu, tudi tu, tam v planinah s planinskimi travniki, kjer se tedaj v njem suši trava, in sicer v severnih Julijskih Alpah. Eden primer

¹² M. Pieteršnik, Slovensko-nemški slovar, s. v. kóza.

¹³ Dragutin Hirc, Prirodni zemljopis Hrvatske I., str. 228 opisuje jesensko sliko Zagorja (predel okrog Zaboka, Stubice, Bedekovčine itd.): »... Kuzuzinu složili su u »stoge« ili ju povješali na »kozolec«, da se bolje prosuši...«

nam kaže slika št. 34 (iz Vrat nad Mojstrano). Vendar je pripomniti, da se taki kozolci vidijo zelo poredko.

Slednjič imamo še eno markantno varijanto kozolca brez strehe; kaže ga risba na sliki št. 35 (iz Štandreža pri Gorici). Tu so po lesenih kolcih napete žice, navadno pet do šest vrst; koll, do 20 v eni vrsti, stoje v razdalji 2—4 metre. V Štandrežu pri Gorici jim pravijo kózevec. Služi za sušenje detelje, pa tudi za sušenje ajde, fižola, koruze in drugih pridelkov. Kozolec tega tipa je zelo mlada tvorba; razširil se je v goriški okolici šele pred 20—30 leti in sega v Vipavsko dolino nekako do Volčje Drage ter v Brdih do Oslavja. Rodilo ga je pomanjkanje prostora za krmo po skednjih in hlevih; ko so ga vpeljavali baje na pobudo dekana iz Šempetra pri Gorici, so imeli za vzorec — »kozla« iz Soške doline, a radi pomanjkanja lesa so nategnili žice namesto prečnih lat. To je vsekakor najmodernejša oblika kozolca pri nas, nele časovna, marveč tudi po gradivu.

d) Prislonjeni kozolec.

Še eno primitivnejšo obliko kozolca imamo na Slovenskem. To je kozolec, ki sestoji samo iz ene vrste, ali ne stoji kot samostojno poslopje, marveč je enostavno prislonjen h kakemu drugemu poslopju, najčešče k skednju, včasih k hlevu. Ta oblika nas spominja na šentjurski kozolec s hlevom (prim. sl. 26 in 27), vendar se od njega razlikuje po tem, da je tu skedenj odnosno hlev odločno glavno poslopje in je kozolec ob njem le kot nebitvena pritiklina. Zato nima pravih stebrov, marveč le malo močnejše pokončne tramiče s srednje močnimi latami; tudi je število oken po večini majhno. Ponekod mu je ostalo ime kozolca, drugod ne. Včasih sega od kapa do tal; tak primer kaže slika št. 36 (iz Loškega Potoka na Dol.), včasih od višine stropa navzgor (slika 37 iz Trave). Kozolci tega tipa prevladujejo na južnem Dolenjskem, od Metlike v Beli Krajini čez Kočevsko tja v Loško ozemlje. V tem predelu je pravi kozolec svojstvo trdnejše kmetije, srednja in majhna kmetija pa ima pretežno prislonjeni kozolec. — V Beli Krajini so late vdelane ponekod v kozah ob skednju, tako da ostane med njimi in prvim skednjem zelo širok prostor; tako zgradbo nam kaže slika 38 (iz vasi Loka pri Črnomlju).

Slednji slično obliko rudimentarnega kozolca imamo tudi na Notranjskem v Postojnskem okraju, kjer so prav tako v kozah koncem skednja vdelane late; toda v njih se ne suši žito, temveč samo detelja, fižol in, če je slabo vreme, tudi ajda. Toda te late niti nimajo imena kozolca in so prav neznamenit atribut skedenjskega poslopja. Vidijo se okrog Šentpetra, Zagorja, Knežaka, Ilirske Bistrice, Prema, Košane, Vrem, Senožeč, to je tedaj v predelu, kjer sploh nimajo pravega kozolca.

V vzhodni Štajerski, okrog Šentjurja ob juž. žel. in daleč naokrog, je zelo razširjena prislonjena oblika kozolca. Kaže nam jo slika 39 (iz vasi Črnelica, občina Šentjur ob juž. žel.). Tu vidimo kozolec, to se pravi — late s stebriči, zvezane s svinjakom, a prav za prav ne v prislonjeni obliki, marveč je svinjak v zgornjem delu izdelan na podolžni strani kot kozolec. Tak del z latami imenujejo tod »stog« v razlikovanje od pravega kozolca. Kako je prislonjen stog slične oblike h kozolcu ob hlevu, je razvidno iz že navedene slike št. 26. Pravi toplarji imajo tu kakor tudi v Savinjski dolini često late še skoncema zgoraj.¹⁴ V vzhodni Štajerski imamo slične »stoge«, po večini majhne velikosti, prislonjene odnosno izdelane tudi ob drugih poslopih, včasih celo ob hiši. Vsi ti stogi pa služijo največ za sušenje koruze. Tudi za hribovje ob Savinjski dolini navaja Fr. Baš prislonjeni kozolec in zanj označbo l e s a.¹⁵

V smeri proti Sotli postaja samostojen kozolec vedno redkejši in zadnja njegova sled se nam kaže v nekakih prislonjenih kozolcih, narejenih ob skednju — hlevu od višine stropa navzgor in sicer ob hodniku. Tak primer nam kaže slika 40 (iz Stare vasi, občina Bizeljsko); služi pa samo za sušenje koruze in se ne imenuje niti kozolec, niti stog, marveč so to samo še »rante na ganku«.

Drug predel, kjer je tudi doma prislonjeni kozolec, so planine v Bohinju, in sicer one, kjer imamo razen planinskih travnikov ali rovtov tudi planinske njive, ki jih hodijo obdelovati kmetje iz doline, po večini 500—600 m visoko od doma. Tu se

¹⁴ Slika kozolca take kombinacije je objavil dr. St. Vurnik v svoji razpravi Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp. Etnolog, glasnik Etnografskega muzeja v Ljubljani. IV. 1., 1930, tabla XI., slika 4. Sliko prinašam v pričujoči razpravi pod št. 20.

¹⁵ Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini, str. 76.

prideluje žito, najbolj rž, ječmen, oves ter krompir itd., zato imajo kmetje poleg hleva za živino tudi majhno hišico za poletno bivanje, dalje majhen skedenj in ob njem prislonjen kozolec, najčešče iz dveh oken. Imamo potemtakem majhen kmetski dom v planini.¹⁶ Tak planinski kmetski dom s prislonjenim kozolcem nam kaže slika 41 (s planine Uskovnica v Bohinju).

Tu, tam imamo tudi spodaj v vaseh v Bohinju prislonjeni k skednju eno ali dve okni kozolca (n. pr. v Srednji vasi, pri Stari Fužini), a to samo izjemoma, kadar je normalni vezani kozolec nudil za žito premalo prostora.¹⁷

Tudi v Ziljski dolini, osobito v nemškem zgornjem delu, in prav tako ob gornji Dravi, se vidijo tu, tam prislonjeni kozolci, zvezani z enim ali drugim gospodarskim poslopjem.

Končno moram omeniti, da si priredijo ob enem ali drugem gospodarskem posloplju prislonjeni kozolec, najčešče samo začasno, tudi po osrednjem slovenskem predelu, ali le redko in samo izjemoma, ako jim zmanjka prostora za žito, kar se zgodi pač le pri majhnih posestnikih.

C. Razširjenost posameznih tipov. Odnosaj kozolca do kmetskega doma.

Že pri karakterizaciji tipov kozolca sem navedel pglavitne podatke o njihovi razprostranjenosti. Preostane mi še, da označim v pregledni sliki, kako so razširjene posamezne oblike kozolca.

Stegnjeni kozolec je gotovo razmeroma najbolj razširjena oblika na Slovenskem. Njegova pglavitna domena je Gorenjsko. Tu prevladuje popolnoma v vsem območju Ljubljanske kotline, pričenjajoč z Radovljiško-blejsko kotlino, odkoder sega še v vso dolino Dolinske Save. Sega pa iz kotline tudi v alpsko predgorje, bodisi na zapadno stran v Škofjeloško in Polhovgrajsko hribovje ter doline v njem, kakor tudi na vzhodno stran, kjer

¹⁶ Natančneje sem popisal planinsko kmetijstvo v razpravi: Morfologija in gospodarska izraba tal v Bohinju. Geografski Vestnik III. 1927, str. 72.

¹⁷ Vidi se pri St. Vurniku, Kmečka hiša Slovencev, tabla XI., št. 1.

prične šele v predelu vzhodno od Moravc in okrog Vač prevladovati toplar. Pri tem imamo po veliki večini opravka s stegnjenim kozolcem z lopo, v mnogo manjši meri pa s stegnjenecem brez vsakršnega pristreška; ta gospoduje v kompaktni meri le malokje, najbolj še na ravninah blizu Ljubljane. V hribih okrog Ljubljanske kotline imamo stegnjene kozolce z lopo ali brez nje posebno po oddaljenih njivah, ležečih na terasah ter položnejših pobočjih sredi gozda ali trat, toda ti kozolci so vedno zelo kratki in imajo običajno le 2—3 okna, pogosto pa celo samo eno. V vaseh sklenjenega tipa, kakor prevladujejo na Gorenjskem, stoje stegnjeni kozolci domala vedno nekoliko proč od doma, vendar ne predaleč; kmetje utemeljujejo to z ozirom na kokoši, ki bi sicer sušečemu se žit^u delale preveč kvare. Pogosto pa stoje kozolci po ravnem na polju, ob njivah, precej daleč od doma.

Kozolcev na kozla je v tem predelu prav malo videti, še manj pa je primerov dvojnih stegnjenecov, ki so skrajno redki. Toplarji se vidijo sicer v nekoliko večji meri, vendar se po večini omejujejo na dva, tri primere v vasi; nekoliko bolj se mešajo s stegnjenici šele v hribovju na vzhodu in jugu ter jugozapadu, a stoje vedno pri domu.

V Ziljski dolini pa imamo v nasprotju z Gorenjsko odločno prevlado toplarja; v spodnjem delu, okrog Straje vasi, Bistrice, Čajne ter Smerč se sploh redko vidi stegnjenec; ta postaja pogostnejši šele više gori, od Sv. Štefana proti Šmohoru. Prevlada toplarja se izpričuje tudi v besedni označbi. Slovenski Ziljani, ki poznajo za kozolec samo besedo »stog«, imenujejo namreč stegnjeni kozolec kratkomalo »kranjski stog« (dvojni stegnjeni kozolec jim je »topelt kranjski stog«), dočim označujejo toplar kot »koroški stog«. Tudi v nemški del Ziljske doline sega to razlikovanje; okrog Kötschacha označujejo s »Krainer Kesn« kozolce na kozla, ki jih je v onem predelu precej; toplar jim je »doppelte Kesn«, a stegnjenec »einfache Kesn«. Tudi v nemški Ziljski dolini je toplarjev več nego stegnjenih kozolcev, vendar so tudi ti močno zastopani, največ v varijanti brez podstreška, manj v obliki »na kozla« ter v dvojni stegnjeni obliki. Pripomniti je, da stoji tu tudi toplar zelo pogosto izven vasi, na polju. V ostali zapadni Koroški in na vzhodnem Tirolskem prevladuje stegnjeni kozolec vseh varijant — samo tip na kozla

ni zastopan — in toplar postaja redkejši, a je po Rhammovi navedbi zopet močnejše zastopan v Iselski dolini.¹⁸

Interesantna je glede kozolca pozicija Bohinja. V vseh bohinskih vaseh odločno prevladuje toplar — bodisi »na eno« ali »na dve drevesi« vezan. Obe spominjata najbolj na ziljansko — vzhodnotirolsko razdelitev notranjega prostora. Bohinj je tedaj v nasprotju z ostalo Gorenjsko in tudi Selška ter Baška dolina onstran Bohinjskega grebena s Tolminskim predelom vred se razlikujeta od njega, saj prevladuje tamkaj kozolec z zidanimi stebri, bodisi v obliki stegnjenca ali toplarja že označenega primorskega tipa; bohinski tipi toplarja so tamkaj prav redko zastopani. Sličnost z oddaljeno Ziljsko dolino, ki je očitna, pa vsekakor preseneča. Tudi naj opozorim, da spominja Bohinj na Ziljsko dolino še po tem, da stoje toplarji v nekaterih vaseh (Studor, Srednja vas, Češnjica) skupno izven vasi, tvoreč takorekoč vasi samih kozolcev; del take skupine nam kaže slika 16.

Južnovzhodno od Ljubljanskega polja, južno od Barja ter na zapadu okrog Vrhnike pričinja prevlada toplarja. Vendar je pripomniti, da gospodujejo v izanskih vaseh na ravnini stegnjeni kozolci, po večini brez podstreška, in tudi v hribih okrog Golega je največ stegnjenih kozolcev, a s podstreškom. More se sicer reči, da je na Notranjskem in Dolenjskem toplar relativno najbolj zastopan, ali treba je naglasiti, da se vidi zelo pogosto tudi stegnjenec, s podstreškom ali brez njega, tako n. pr. v vsej široki kotlini ob Krki med Kostanjevico in Dolenjskimi Toplicami, med Kočevjem in Ribnico, ponekod, n. pr. v predelu ob zgornji Temenici, pa celo odločno prevladuje. Sploh vlada na Dolenjskem glede kozolcev velika mnogovrstnost; tu so tudi dvojni stegnjeni kozolci zelo pogostni, dasi nikjer kompaktno; kozolci na kozla so proti vzhodu čimdalje mnogoštevilnejši in postanejo v ravnini ter hribih na obeh straneh Save med Radečami in Krškim ter Kostanjevico ponekod celo prevladujoči tip. Tudi v Ribniški dolini je ta oblika razmeroma najbolj zastopana. — Razen tega je treba pripomniti, da velja glede odno-

¹⁸ K. Rhamm, *Ethnographische Beiträge zur germanisch-slavischer Altertumskunde. Zweite Abteilung. Urzeitliche Bauernhöfe in germanisch-slavischem Waldgebiet.* Braunschweig 1908, str. 906.

šaja med posameznimi tipi kozolca za Dolenjsko naslednje. Na splošno se lahko trdi, da je toplar svojstvo trdnejše kmetije, dočim imajo manjše kmetije krajši stegnjeni kozolec ali kozolec na kozla. Vendar to pravilo le premnogokrat ne velja in imamo predele, kjer imajo vse kmetije, večje in majhne, toplar, le da se po velikosti razlikuje, ali pa vse kmetije stegnjeni kozolec s podstreškom. Nadalje se more trditi, da je toplar močnejše zastopan v vaseh na ravnini, kakor je n. pr. Mirenska dolina, a da v višjem hribovju bolj prevladujejo druge oblike; niti to razmerje pa ni merodajno povsod in imamo vezane kozolce tudi v visoko ležečih vaseh, n. pr. okrog Velikih Lašč in Krke, na Rakitni itd.

Da je vezani kozolec svojstvo trdne kmetije, se vidi tudi po drugih predelih, kjer nastopa ta oblika mešano z drugimi, n. pr. na Gorenjskem in Primorskem.

Bolj izrazita je prevlada toplarja na Štajerskem — razen že omenjene proge ob Savi — posebno v ravninah Spodnje Savinjske, Šaleške ter Mislinjske doline; tu je drugačnih oblik kozolca zelo malo videti. Na vzhodu je zelo zastopana kombinacija s hlevom, vendar imajo tu trdne kmetije poleg take zgradbe še pravi kozolec. Vrh tega ima v smeri proti Sotli ta kombinacija vedno bolj značaj prislonjenega kozolca.

Na Goriškem je toplar odločno v manjšini in domala vedno znak trdnejše kmetije. Namesto njega imamo le bolj na vzhodu stegnjeni kozolec, po večini, osobito ob Soči, pa primitivno obliko »kozla« brez strehe.

V Podjuni je od vseh variant najbolj razširjen toplar, toda namesto njega pri srednjih in manjših kmetijah nimamo drugačnih kozolcev, marveč že drugačen način sušenja.

Opozoriti je na razliko glede vloge kozolca n. pr. na Gorenjskem in Dolenjskem ter Štajerskem. Na Gorenjskem, posebno v bližini visokih gora in v gorskih dolinah samih, so kmetske zgradbe mnogo večje in masivnejše, nego po spodnjih krajih. Alpska hiša je višja in večja, hlev s skednjem, ki sta domala vedno v skupni zgradbi, prav tako mnogo večji, nego v dolenjskem in štajerskem hribovju; v obeh poslopih je za seno neprimerno več prostora, nego spodaj, kjer je zato mnogo večja potreba po vezanem kozolcu, predstavljajočem tu poglavitno

shrambo za seno. Zdi se, da je v tem vzrok, zakaj je vezani kozolec tem bolj razširjen in igra tem važnejšo vlogo, čim bolj se odmikamo od Alp. Na Goriškem, kjer sega toplar precej daleč na sever, pa je neprimerno manj masiven in manj prostoren, nego na Dolenjskem, na Notranjskem in štajerskem. — Tudi sicer se opaža medsebojen odnošaj med kozolcem ter drugimi gospodarskimi poslopji; na Ižanskem n. pr. imajo največ stegnjeni kozolec brez klanice, ali hkrati se vidi, da je tamkaj skedenj združen s širokim prostim prostorom pred pravim skedenjem; tu se morejo zapeljati vozovi, prazni ali naloženi, tu se more zložiti večja množina slame, stelje itd. Kolikor manj nudi tedaj pokritega prostora kozolec, toliko več ga morajo prirediti pri drugem gospodarskem posloplju.

Iz vsega navedenega se razvidi, da kozolec pač ni povsod v enaki meri sestavni del kmetskega doma. Najtesneje je zvezan z njim, to se pravi, najbliže hiši je toplar, ki stoji tik pri domu z redkimi izjemami povsod razen v Bohinju in ponekod v Ziljski dolini. Ali tudi v tem primeru stojijo ostala gospodarska poslopja vedno bliže hiši, nego kozolec, ki tvori vedno zadnji, od hiše najbolj oddaljeni del domačije.

Končno je še pripomniti, da slovenski kmet, posebno v predelih, kjer prevladuje toplar ali kjer je vsaj v znatnejši meri zastopan, mnogo drži na to, kak kozolec ima. Imeniten, velik, lepo zgrajen toplar je kmetu po večini v največji ponos, slično kakor lepo rejena živina ali dobri konji. Zelo pogosto označijo ljudje trdnost kmetije po tem, kakšen, to je v koliko štantov kozolec premore. In kmet se postavi s tem, da posnema trdnega soseda in zgradi tudi sam enako velik, dolg kozolec.

Kako važnost se pripisuje na Slovenskem kozolcu, se razvidi tudi iz naslednjega. Če si postavi siromašen človek, ki si je kupil majhen kos zemlje, hišico, si bo, kakor hitro si količkaj opomore, od vseh gospodarskih poslopij napravil najprej kozolec — v takem primeru običajno v obliki na kozla — dočim se še zadovoljuje s tem, da ima hlev kar v drugem koncu hišnega poslopja.

Končno je še spregovoriti dve, tri o »orientaciji« kozolca, to je — v kateri smeri se postavlja ta zgradba.

Na prvi pogled se zdi, da bi moral kmet pri tem upoštevati dva momenta. Prvič in predvsem je važno, da sije solnce ves

dan na sušeče se žito in bi bilo za to najprikladneje, da se postavi kozolec s podolžno osjo v smeri sever-jug ali JJZ—SSV.¹⁰ Drugič bi bilo upoštevati smer hudega vetra in viharja, ki more seveda kozolec lažje prevrniti, ako stoji poslopje prečno na njegovo smer. Najpogostejši veter je na Slovenskem JZ do Z in v tej smeri se pojavljajo tudi najsilovitejši viharji; kozolci bi morali tedaj stati v smeri Z—V, da bi bili najbolj zavarovani pred viharjem. Ozir na solnce in ozir na viharje si pri nas potemtakem nasprotujeta, ne glede na to, da viharji tudi iz drugih smeri niso redki. Res se v mnogih primerih vidi, da se ravnaajo kmetje pri orientaciji kozolca poglavitno po solncu, tu, tam po prevladujočem vetru, vendar je pokazalo premostrivanje večjega števila primerov po različnih predelih, da ni odločujoč niti prvi, še manj drugi ozir, marveč po večini popolnoma drug faktor.

Na Slovenskem je kulturno zemljišče v ogromni večini razdeljeno na zelo majhne, ozke kose, bodisi v obliki krajših delcev ali daljših prog. Kjer imamo stegnjene kozolce z dolgo vrsto oken, jih kmetje sploh ne morejo postaviti drugače, kakor podolgem po parceli. Kjer stoje tedaj kozolci na polju, sploh ni mogoče drugače, kakor da se ravnaajo po smeri njive (prim. slika 4 in 16). Ali tudi kjer stoje kozolci pri domu, ni bistveno drugače. Zakaj v vseh tipih vasi sklenjenega sistema sestoji stavbeno zemljišče iz razmeroma zelo ozke in kratke proge, kjer najčešče kozolca prav tako ni mogoče postaviti drugače, nego po dolgem. Ureditvev po solncu ali po smeri glavnega vetra je mogoča v polni meri samo pri samotnih kmetijah ter gručastih zaselkih in vaseh z zemljiško razdelitvijo na večje kose nepravilnega obsega. Res da se vidi, kako postavljajo, kjer je mogoče, kozolce v smer S—J, toda najčešče se mora orientacija ravnati po obliki zemljišča.

Zdi se, da zemljiška razdelitev vpliva celo na oddaljenost kozolca od doma. Kjer imamo n. pr. razdelitev na delce, to se pravi, da ima domala vsak kmet obdelano zemljo razdeljeno morda na 10, 15 ali celo več kosov, pomešanih po vsem vaškem polju, tamkaj kmetu ne kaže drugega, kakor postaviti kozolec tik pri domu ali na njivi, ki je domu najbližja in dostopna brez zamude časa za vozove z vseh drugih njiv.

¹⁰ Prim. Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini, str. 84.

2. Do kod sega slovenski kozolec.

a) Značaj vnanje meje kozolca.

Doslej smo si ogledali razprostranjenost slovenskih tipov kozolca. Preden zaključimo to poglavje z označitvijo meje ozemlja, na katerem je razširjen kozolec, je treba napraviti še naslednje splošne pripombe.

Kozolec na nobeni strani ne jenja kakor bi odrezal, marveč preneha polagoma. To se pravi, poleg sušenja v kozolcu se prično pojavljati tudi drugi načini sušenja, ki v smeri navzven vedno bolj prevladujejo, dokler končno kozolec popolnoma ne izgine. Pa ne le to; v prehodnem pasu, kjer se redči kozolec, se hkrati tudi spreminja, postaja bolj primitiven in služi le še za sušenje nekaterih pridelkov.

V geografski razprostanjenosti kozolca nam je tedaj razlikovati osrednji predel, v katerem se žito in še nekateri drugi poljski pridelki sploh ne sušijo drugače kot v kozolcu, in okrog njega prehodni pas s pravkar navedenimi značilnostmi. Osrednji predel, predstavljajoč popolno gospostvo kozolca, imamo na Gorenjskem, na Notranjskem razen juga in jugozapada, na Dolenjskem razen jugozapada in jugovzhoda, na Štajerskem samo v porečju Savinje ter še malo preko njega na jugovzhod, a na Koroškem samo v Ziljski dolini (prim. priloženo karto). Pač pa pripada popolni domeni kozolca tudi nemška Ziljska dolina ter precejšen del gornje Drave. Okrog tega centralnega predela kozolca imamo povsod prehodni pas, v katerem se uveljavljajo že drugi načini sušenja, z njimi, kar je nad vse značilno, pa tudi primitivne oblike kozolca, ki so med njimi zastopniki pravega slovenskega kozolca redkejši.

S temi uvodnimi pripombami lahko preidemo na obmejitev ozemlja našega kozolca. Obmejitev je tem važnejša, ker nam mora pomagati pri iskanju kriterijev za eksistenco kozolca samega.

Z obmejitvijo kozolca na Slovenskem se je bavil že K. Rhamm,²⁰ ki navaja, da sega kozolec na Štajerskem le do Polj-

²⁰ Ethnographische Beiträge zur germanisch-slavischen Altertumskunde, str. 906.

čan in da neha na vzhodu skoro natančno na hrvatsko-slovenski meji, dočim na Notranjskem ne sega čez Hrušico proti jugu, »ker tam ne more kljubovati silovitosti burje«. O meji na Goriškem ne govori, glede Koroške pa navaja, da se je kozolec tudi v slovenskem delu dežele izpodrinil z nemškim načinom sušenja razen jugovzhoda tja do Pliberka in razen Ziljske doline, kjer je zastopan še vezani kozolec in odkoder sega ta tip še v gornjo Dravsko dolino ter tudi v stranske doline, posebno v dolino reke Isel.²¹

Rhammova navedba meje našega kozolca je sicer premalo podrobna in pač tudi ni dovolj izčrpna, a vendarle na sektorjih, ki so navedeni, ni daleč od točnosti. Potrebuje pa seveda dopolnitve in točnejše karakterizacije.

Za razumevanje odnošajev v prehodnem pasu, kjer kozolec samo deloma še vrši funkcijo sušilne naprave, je potrebno, da si hkrati ogledamo druge načine sušenja, ki so v navadi tamkaj, kakor tudi v sosednih pokrajinah, kjer je kozolec sploh neznan.

b) Sušenje v stavah.

V srednjeevropskem območju se žito suši kar na polju. Redkeje se pustí žito na njivi v ležečem položaju; ker običajno vreme ni prikladno za tak način sušenja in ker žito običajno vsebuje še zelene primesi med bilkami, je po veliki večini v veljavni način, da se snopje postavi v kupe, pri čemer se gleda v prvi vrsti na to, da se klasje odmakne od tal in s tem prepreči vlagi dostop, hkrati pa omogoči, da se more tudi slama dodobra prezračiti ter na vetru in solncu popolnoma osušiti. Žito se postavlja v kupe po različnih načinih in v raznih kombinacijah snopja; razlike so v tem pogledu tako po posameznih deželah kot po posameznih vrstah žita.²²

Sušenje žita v kupcih, postavljenih na njivah, sega tudi na Slovensko. Kupci se imenujejo najčešče *s t a v e*, tudi stavke ali stavki, in pa *r á z s t a v e*, tudi razstavke ali razstavki. V vsako stavo ali razstavo se ne postavlja poljubno število snopja, marveč določeno število snopov, ki pa je različno po posameznih

²¹ Rhamm, na navedenem mestu.

²² Dr. Guido Krafft, Die Ackerbaulehre. Neubearbeitet von Dr. C. Fruwirth. Berlin 1921. str. 308 sl.

vrstah žita; najpogostejša kombinacija je 5, 6, 10 in 12 snopov. Po veliki večini se snopje postavlja s klasjem navzgor; pri večini žitnih vrst se zadnji snop povezne na vrhu z ritovjem navzgor, ali pa se položi, nekoliko preganjen, na vrhu počez, da ščiti ostale snope pred vlago odnosno dežjem (»kapa«, »klobuk«). Tako stavo s »klobukom« nam kaže slika 42. Ajda n. pr. ali ječmen ne dobita zgoraj nič klobuka.

Sušenje na polju gospoduje popolnoma v Prekmurju, kjer ni o kozolcu nikakega sledu. Tu se ob žetvi — ki je dandanes košnja — žito, n. pr. rž ali pšenica, zloži v »petnjeke« (po pet snopov v enega), a ti se še isti dan preložijo v »križe«, ki imajo ali po 15 (mali križ) ali po 21 snopov (veliki križ), in sicer v vodoravni legi (prim. sliko 43, Lipovce v Prekmurju). Na ta način zloženo žito se na polju posuši in v enem do dveh tednih zvozi domu. Doma se pri manjšem kmetu zloži v skedenj ali parmo zraven njega, pri večjem kmetu pa v »küp« ali »oslico«, to je, — snopje se zloži na prostem v veliko kopico v obliki stožca, vsebujočo včasih po več stotin snopov; vrh se ji pokrije s slamo. Še tretji način poznajo Prekmurci, ko hranijo doma snopje od žetve do mlačve; zložijo ga namreč v posebno »huto« ali »üto«, pravokotno lopo brez sten, a pokrito.

Na njivah se suši žito tudi na Murskem polju, v Slovenskih goricah, na Ptujskem polju in Halozah. Snopje se postavi na njivi v majhne kupe in tako ostane, dokler se ne posuši, na kar se zvozi v skedenj ter omlati. Na ta način se sušijo v imenovanem predelu vse vrste žita. Kupi sušečega se žita na njivi se imenujejo tod »rázstave«. Isti način sušenja gospoduje v hrvatskem Zagorju, kjer se kupi prav tako označujejo kot rázstave. Tudi preko Sotle sega ta način sušenja, a nekako med Rogatcem in Krapino se kupi žita imenujejo stave, v Brežiški kotlini in na Bizeljskem zopet razstave, a okrog Krške vasi razstavke, enako kot v Veliki Dolini. Tudi v Beli Krajini, osobito v južni, se žito suši v rázstavah.

Kakor po nemškem, se tudi po slovenskem Koroškem žito suši največ v stavah na njivah — z izjemo Ziljske doline ter gornjega porečja Drave. Tu je edini predel na Slovenskem, kjer so se za ta način sušenja uvedle nemške besede; kupi žita se imenujejo tu »hajflni«, in žito devati v kupe se pravi »hajflati«; tako se čuje povsod v Podjuni, a v Velikovškem okraju ter

okrog Vrbskega jezera pravijo kupu »heker« in uporabljajo tudi glagol »hekrati«. V Ziljski dolini pravijo: devati žito v stavke.

Na slovenskem jugozapadu in onstran slovenske etnične meje se suši žito v stavah na polju. Tak način sušenja prevladuje že od Postojne dalje, posebno v porečju Reke, kjer se kupi imenujejo stave ali stavke, prav tako na Vipavskem in južno od tod na Krasu, tudi v Istri, kjer pravijo kupom sušečega se snopja na njivi n. pr. okrog Podgrada »vrše«; sušenje v kupih na njivi gospoduje popolnoma tako v slovenski kot v hrvatski Istri. — Tudi med Furlanu na Beneški ravnini se žito suši na njivi in ta način sega tudi v slovensko gričevje med beneškimi Slovenci.

c) Sušenje v ostrvah.

Nadalje se žito, detelja, fižol in drugi poljski pridelki sušijo tudi na ostrvah (ostrvéh) ali ostrnicah. To so nekaj metrov (tudi 5—6 m) dolgi drogovi, ki se navpično zasadijo v tla in se nanje obesi snopje itd. Le tu, tam imajo gladke ostrve, da se snopje nanje ali nabode ali priveže, običajno pa se v ta namen porabijo vrhovi ravnih smrek, ki se jim veje tako obsekajo, da ostanejo pri deblu 2 do 3 dm dolgi kosi. Včasih pa se v drog zavrtajo luknje in vanje zabijejo leseni klini; nanje se pritrdi snopje, kakor pri prirodnih vejah. Na ostrvah se v nekaterih predelih suši žito vseh vrst in tudi domala vsi drugi poljski pridelki, ponekod samo fižol, detelja in seno, ki se radi previsoke rasti ter pregoste in prebujne množine slabo suši, ako ostane kar na travniku. Tudi ostrva je tedaj pripomoček, da se bolje posušijo bolj vlažni sadeži in da se žito obvaruje pred vlago s tal. Njihova razprostranjenost je tedaj poglavito vezana na vlažnejše podnebje; uporabljajo se n. pr. v severnovzhodnih Alpah. Ponekod, n. pr. na Koroškem, uporabljajo ostrve za sušenje žita le, če potrebujejo njivo, kjer so pravkar poželi, pa snopje še ni suho, za novo setev; v tem primeru, ali pa če nagaja deževje, zložijo žito v ostrve, sicer pa se suši v stavah na njivi. Tudi se včasih žito najprej nekoliko osuši v stavah, nato pa pride v ostrve. Za ostrve uporabljajo povsod po Slovenskem domače besedo. Povsod po Koroškem jim pravijo ostrve, a Nemci jih imenujejo Hiefel ali Hiefelstangen — enako na

Gornjem Štajerskem —;²² samo v Kanalski dolini jim pravijo strgače, a slično, ostrgače, jim rečejo na Primorskem ob Soči (n. pr. okrog Tolmina). V bohinjskih planinah, kjer se izjemoma uporabljajo ostrvi za sušenje sena, se imenujejo komarče.

Kakor v Celovski kotlini, tako gospodujejo ostrve tudi v Mežiški dolini, odkoder segajo še na gornjo Savinjo, posebno po hribovju (n. pr. v Solčavo), prav tako v Mislinjski dolini in na Pohorju ter pokrajini južno odtod do Šaleške doline in na vzhodu tja na obrobje Dravskega polja. Pripoveduje se, da so bile poprej tudi južneje, n. pr. okrog Vranskega, pa da so jih pozneje opustili. Na Koroškem, v Mislinjski dolini itd. so postavljene ostrvi domala vedno v dolgih, ravnih vrstah. Tak primer kaže slika 44 (iz okolice Pliberka), kjer se ob njih vidi tudi posebna visoka lestva; tu stoji človek, kadar zлага sadež v gornji del prav visoke ostrve. Na sliki št. 45 (iz okolice Solčave) se vidi na ostrvi naloženo žito (oves).

Ostrve se uporabljajo tudi v hrvaškem Zagorju, kjer jim pravijo raženj. Ali v bližini Sotle se malo uporabljajo, prav tako na slovenski strani. Zelo pa se upotrebljavajo v južni Beli Krajini, kjer jim pravijo ostrve, a daleč na sever segajo na vzhodnem Notranjskem ter zapadnem Dolenjskem. Posebno se uporabljajo na južnem Kočevskem, od Kočevja proti Nemški Loki ter Brodu, vidijo pa se, dasi v manjši meri, tudi v Ribniški kotlini ter v Sodraški dolini. Kočevarji za zapadu jim pravijo ostrvi, kot Belokrajnci, a na jugu okrog Mozlja, Knežje Lipe ter Nemške Loke se uporablja zanje beseda »rakl«. Zelo prevladuje sušenje v ostrvah okrog Loškega potoka ter na Loškem polju; ostrvi, ki se povsod tod imenujejo ostrnice, segajo na sever še v večino Cerkniškega polja, kjer se vidijo zadnje okrog Dolenje vasi in Begunj. Onstran Javornikov in Hrušice ostrvi nimajo, razen kaj malega okrog Postojne; za Notranjsko navaja Haruzin ime ostoja²⁴ in prav tako Vurnik.²⁵ Pač pa je v tem delu Notranjske in tudi v sosedni Istri ter na Goriškem

²² Dr. Bein Leopold, Beitrag zur Kenntnis des obersteirischen Haus- und Ackergerätes und zum steirischen Wortschatz. Mitt. d. Antropol. Ges. Wien XXXIV. Wien 1914, str. 199.

²⁴ Haruzin, n. m.

²⁵ Kmečka hiša Slovencev, str. 63.

južno od Vipavske doline običajno naslednje: kadar se obeta slabo vreme, posebno če imajo doma v skednju že polno žita, tedaj se snopje, ki se je osušilo v stavah, zloži na njivi v izredno velike kopice, kjer se snopje polaga bolj vodoravno, s klasjem na vznohter, ter se vrh dobro zadela zoper dež. Take ogromne kopice žita, ki so često združene tudi z dobro letino, se imenujejo k o p e, še češče pa l o n c e.²⁶ Včasih, če je bilo preveč dežja, se mora snopje iz lonce zopet razstaviti v stave, da se znova posuši, preden pride v mlačev.

č) Hranjenje žita do mlačve. Stog. Koruznjak.

Sušenje v stavah ter v ostrvah je tedaj tudi v znatnem delu slovenskega ozemlja nadomestilo za sušenje v kozolcu. Iz nekaterih gorenjih omemb pa je vrh tega razvidno, da pri tem nadomeščanju ne gre le za sušenje samo, marveč tudi za hranjenje snopja v času med žetvijo odnosno dobo, ko je žito že suho, in mlačvijo. V mnogih evropskih predelih se namreč žito ne mlati takoj, ko je suho, temveč se spravi v posebna poslopja, prirejena nalašč v ta namen; često pa se tja zloži tudi v svrhu, da se v njih še dodobra osuši. Mlačev se potemtakem ne opravi povsod takoj poleti, marveč se preloži na jesen ali celo na zimo, v razmerju z razpoložljivim časom; pripomniti pa je, da se z uveljavljanjem mlatilnega stroja premika zopet vedno bolj na poletje.²⁷ — Kozolec je tedaj zelo praktična naprava tudi spričo tega, da se more v njem obilo žita hkrati ne le osušiti, marveč tudi shraniti za krajšo ali daljšo dobo in se more mlačev pričeti poljubno v času, ko so druga, nujna poljska dela opravljena. Vendar se običajno čas mlačve regulira tudi z ozirom na druga žita, ki zaporedoma dozoriijo na polju. Pšenica, rž, ječmen se omlatijo vsaj do takrat, ko se prične žetev n. pr. ovs, in ta se omlati vsaj preden se požanje ajda. Le redko se za krajšo dobo vzame žito iz kozolca ter se zloži n. pr. v skednju, ne da bi ga takoj omlatili.

Velika praktična vrednost kozolca se kaže tudi na nasled-

²⁶ Lonca (luonca) se na Notranjskem in Goriškem imenuje koptica na splošno, posebno pri senu.

²⁷ Jean Brunhes et Pierre Deffontaines, *Géographie humaine de la France II.* str. 443.

njem. V ozemlju, kjer gospoduje kozolec neomejeno, se seno nikjer ne hrani čez zimo na prostem. Redke izjeme, ki se opazijo tu, tam, pa se tičejo samo siromašnih kočarjev, ki imajo premajhen kozolec, ali ga sploh nimajo, ter morajo n. pr. v posebno dobrih letinah seno zložiti pri domu na prostem v zelo veliko kopico, ki ostane čez zimo zunaj. Taka velika kopa se naloži vedno okrog dolgega, navpično zasajenega droga, ki se nanj na vrhu običajno pritrdi poveznjen lonec, steklenica ali skleda, na zgornjem delu pa pogrne kaka plahta ali vrh zadela s slamo, da dež preveč ne zamaka sena. Imenuje se na široko okrog Ljubljane in na Dolenjskem ter vzhodnem Notranjskem s t o g, na Primorskem pa k o p a (posebno na severu, kjer igra pri hranjenju sena zelo važno vlogo) ali pa l o n c a (posebno na Krasu), na Koroškem po večini k o p a, enako na Štajerskem. Take stoge ali kope nam kaže slika 46 (narisal slikar M. Jama). V severnovzhodnem delu Slovenije, posebno nekako od Poljčan dalje, imajo posebno velik pomen. Za Mursko polje mi je podal gospod Jan Baukart, ravnatelj meščanske šole v Ljutomeru, naslednji podrobni opis tamkajšnjih »kop«: Razlikujeta se dve obliki, štirioglata o s l i c a in okrogel k ũ p ali kopica; v prvo kot v drugo obliko se zлага samo slama in pa seno slabše vrste, to je bolj dolga, kislá trava, ne pa žito. Oslice delajo navadno večji posestniki; osnova je pravokotnik, slamo zlagajo plast na plast, jo močno stlačijo in zožujejo plasti proti vrhu vedno bolj. Na »slemenu« položijo boljšo in daljšo slamo povprek, da odteka po njej voda. Včasih položijo preko slemena zvezane drogove, »škarje«, da veter ne odnaša slame. Iz oslice režejo potem slamo na ozki strani s koso; včasih jo tudi pulijo, toda redkeje. — Kũpe ali kopice delajo manjši posestniki. Na tla položijo običajno nekaj drogov na opeko, kamenje ali šture ter zapičijo na sredino močno »soho« ali drog. Slamo nakladajo na enak način kot v oslici. Na vrhu vedno bolj se zožujočega kũpa se natakne otep slame (»šopa«), se lepo razgrne in pritisne s kakim starim obročem, a na vrh droga se natakne končno star lonec, običajno »kropjača«, t. j. velik svinjski lonec, da se kup ob drogu ne zamaka. — Včasih napravijo okrog kũpa še jarek, da odvaja vodo, posebno če spodaj ne denejo drogov. — Obe obliki sta razvidni iz slik št. 47 a in b iz okolice Ljutomera; oskrbel mi jih je na posredovanje gospoda J. Baukarta učitelj Miro Presl. Obema

za prijazno uslugo iskrena zahvala. — V novejšem času postavljajo za hranjenje slame in sena posebno napravo. V kvadratni osnovi stoji na vsakem oglu močna soha, med njimi pa se premika streha iz lesa in lepenke s kvadratno osnovo po potrebi gor in dol. Sličen kvadratni stog s premakljivo streho se upotrebljava n. pr. tudi po nemškem Štajerskem. — Tudi v Prekmurju je slično; tudi tam so v navadi stogi pravokotne in okrogle oblike; pravijo jim oslica in kúp. Povsod v Prekmurju igrajo seveda stogi pri hranjenju sena, slame in žitnega snopja zelo veliko vlogo. Slično in še bolj se vidi na jugu, da se pojavijo, kakor hitro preidemo v predel, kjer nimajo kozolca, taki stogi kot redna naprava, bodisi da se v njih hrani čez zimo seno ali slama. Vidijo se n. pr. v hrvaškem Zágorju takoj onstran Sotle, kjer jim pravijo kopič ali velika kopica. Vidijo se tudi na Krasu, ali v posebno obilni množini se pojavijo, kakor hitro preidemo v območje mediteranskega podnebja, bodisi ob Kvarneru, kakor moremo prav dobro opazovati ob cesti Delnice — Sušak že nad Grobnikom, ali ob Beneški ravnini in njenem gričevnatem obrobju ter v dolinah, prehajajočih vanjo iz Alp ter s Krasa.

Na Koroškem opazujemo, da je za kozolec kot shrambo za seno, slamo itd. nadomestilo v velikosti drugih gospodarskih poslopj; tu so n. pr. v poslopju skednja združeni ogromni prostori za shrambo, slično kot so na Gorenjskem, kjer pri kozolcu ni prida strehe, ostala poslopja zelo velika in nudijo dovolj shrambe. V alpskem severozapadu, tako na Gorenjskem in Goriškem, kot na Koroškem pa veliko zaležejo tudi seniki (ali svisli), ki so postavljeni v izredni množini tako po ravninskih kot po gorskih travnikih.

Končno še eno: na vzhodu na obrobju Panonske kotline služi prislonjeni kozolec tudi za sušenje koruze. Na ravnini Dravskega polja in Brežiško-krške kotline, v Prekmurju (»kukurličnjak«), v Prlekiji, pa v hrvaškem Zagorju, se pojavijo koruznjaki, to so posebne za sušenje koruznih storžev postavljene lesene zgradbe (prim. sliko št. 48 iz Stare vasi na Bizeljskem) ter prevzamejo tudi to funkcijo kozolca. Pripomniti pa je, da se koruza na Slovenskem po veliki večini suši zunaj ob hiši na drogovih ali v kitah, vencih, cofih, ali pa na tleh na podstrešju.

d) Potek vnanje meje slovenskega kozolca in odnošaji med različnimi načini sušenja v prehodnem predelu.

Sedaj, ko smo si ogledali vsa nadomestila za kozolec, moramo še premotriti, v kakem odnošaju so si medsebojno v prehodnem pasu in končno kje poteka meja kozolca.

Na slovenskem Koroškem prevladuje sušenje v stavah in v ostrvah; kozolci se sicer še uporabljajo, a malo, največ še v Podjuni, osobito okrog Pliberka; domala povsod so znamenje trdne kmetije. Severno od Drave, okrog Velikovca pa jih ni več, le v bližini Drave na vzhodu se vidijo še zadnji redki posamezni. Od Podjune proti zapadu jih ni, niti okrog Vrbskega jezera. Tudi v Rožu so samo še prav maloštevilni.

Slično kot v Podjunski ravnini so odnošaji v Mežiški dolini, kjer so kozolci zelo redki. Tudi v Mislinjski dolini ter v hribovju ob njej ni dosti drugače, samo da je v ravnini sami obilo kozolcev, po veliki večini mogočnih topolarjev. Pohorje je že izven pravega ozemlja kozolcev, zakaj predel vezanih kozolcev neha že na njegovem južnovzhodnem in južnem vznožju. Po podatkih gosp. Franja Kropivška, profesorja na kmetijski šoli v Šentjurju ob juž. žel., nehajo kozolci-dvojaki na črti Majšperk, Črešnjevce, Slovenska Bistrica, Zgornja Ložnica, Prihova, Čadram, Oplotnica, Zreče in Vitanje.²⁸ Ali tudi tu si meje ne smemo predstavljati preveč dobesedno. Zakaj ne le v imenovanih krajih, marveč tudi že južno odtod je razširjeno tako sušenje v stavah kakor v ostrvah in kozolce imajo pretežno trdnejše kmetije; vrh tega imamo tudi tu primitivnejše oblike, osobito prislone, združene s hlevom. Dalje je pripomniti, da se vidi tudi severno od Slov. Bistrice še kak kratek stegnjeni kozolec, nekako do črte Poljskava—Pragersko. — Pa tudi Pohorje ni popolnoma brez kozolca. Saj se vidijo v Ribnici na Pohorju še pravi vezani kozolci in tudi primitivni kozolci brez strehe, »koza« in »lesa« imenovani, najčešče samo začasni, ter prav tako prislone, prirejani ob hlevu, se vidijo po Pohorju. — Pa tudi še severno od Pohorja, v Dravski dolini, imajo nekatere prav velike kmetije prave vezane kozolce; toda to so samo izjeme, vrh tega zelo redke; kakor mi pisмено sporoča prof. Franjo Baš iz Maribora, so jih po večini postavili šele

²⁸ Pisμένο sporočilo.

v najnovejši dobi napredni kmetje, med njimi nekateri dosejenci iz južnejše Štajerske. — Še severneje, na Kozjaku ali Kobanskem, pa sploh ni več kozolcev, niti vezanih, niti stegnjenih pokrite oblike. Pač pa imajo tu pa tam po par štantov pri gospodarskih poslopijih in pa provizorne, nepokrite »lese«. Tako mi pismeno popisuje prof. F. Baš.

Onstran Kozjaka so nam razmere neznane. Ozka, stegnjena oblika kozolca sega odtod še daleč v srednjo Štajersko. Tako poroča Geramb, ki pa na žalost ne navaja prav nikakih drugih podrobnosti.²⁹ Pismeno mi sporoča prof. V. Geramb (okt. 1930), da ni še nikakih razprav o tem, nikakega popisa o razprostranjenosti kozolca na srednjem Štajerskem, navajajoč pri tem, da se nahajajo najsevernejši kozolci, v kolikor jih on pozna, nekako uro hoda južno od Gradca (Puntlgam, Straßgang). S tem moramo zaključiti omembo kozolca v srednji Štajerski; morda kaže opozoriti samo še na možnost, da je mogoče tamkaj ohranjen odnosno razširjen tudi še vezani kozolec, vsaj sporadično.

Pa tudi zapadni del Dravskega polja ni popolnoma brez kozolca. Zakaj tudi tamkaj se vidi brezstrešna stegnjena lesa, ki jo kmetje v novejši dobi opremljajo s skromno streho. Spodnje Haloze so brez kozolca. Zgornje Haloze, zapadno od Sv. Andraža — Leskovca, pa že imajo posamezne primere, dasi le zelo redke. Od vznožja Haloz so razširjeni kozolci primitivne oblike čez zapadno Dravsko polje, toda precej redko, le sporadično, po pismenih podatkih prof. Baša do Št. Janža, kjer je zastopan razen stalnih in provizornih les brez strehe tudi še kak kratek stegnjenec. Tudi v mariborski okolici upotrebljavajo kmetje provizoren nepokrit kozolec, Slovenske gorice pa niti tega ne poznajo (Baš).

Južno od Rogaške gore, okrog Rogatca, prevladuje sušenje v stavah in tu so kozolci maloštevilni. Sotla pa je v vsem poteku meja kozolca, bodisi pravega kot prislonjenih oblik, ki se vidijo samo še v najbližjih hrvaških vaseh. Zato pa se takoj onstran Sotle pojavijo posebne naprave za sušenje koruze, ki segajo še v Brežiško-krško kotlino; imenujejo se koružnjaki

²⁹ Das Bauernhaus in Steiermark. Von Dr. Viktor Geramb, priobčeno v Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark. Graz 1911. Festschrift. Str. 262.

(na Hrvatskem) ali koruznjaki (na Slovenskem); kaže nam ga slika št. 48 iz Stare vasi na Bizeljskem. Koruznjak se predstavlja potemtakem kot nadomestilo za prislonjeni kozolec.

Rhammova navedba, da je hrvatsko-slovenska meja na Sotli hkrati meja kozolca, se tedaj potrjuje, kolikor gre za stalne zgradbe, bodisi za prislonjeno obliko ali popolnejše tipe. Toda onstran Sotle, v hrvatskem Zagorju, imamo še daleč razširjeno obliko začasnega primitivnega kozolca brez strehe, kar se nikakor ne sme prezreti.

Celotna široka kotlina ob spodnji Krki spada v območje popolnega gospostva kozolca razen skrajnega jugovzhoda okrog Krške vasi, kjer se javlja sušenje v stavah in primitivnejša oblika kozolca brez strehe; toda kozolec imajo premožnejši kmetje tudi še okrog Velike Doline. Meja kozolca poteka tedaj na Gorjancih in v uskoških vaseh okrog Sošic ni več sledu o njem.

V Beli Krajini je razširjen kozolec v severnem delu, nekako do Radovice na vzhodu ter Metlike, Gradaca in malo čez Črno-melj (do Dobljč) na jugu. Vendar se tudi v severnem delu Bele Krajine močno suši v razstavah in v ostrvah, kozolec imajo največ trdnejše kmetije, a vrh tega je močno zastopana prislonjena oblika. Ves južni in južnozapadni del Bele Krajine je brez kozolcev in tu gospodujejo ostrve in razstave, samo v Starem trgu imajo tudi kozolce. Vendar so dalje na severozapad, v Poljanski dolini in na Kočevskem okrog Nemške Loke, Knežje Lipe ter Mozlja brez njega.

Ostala Kočevska uporablja kozolec, domala prav tako kot sosedno slovensko ozemlje in tudi isti tipi so razširjeni med Kočevarji kot jih imajo sosedni slovenski kmetje; etnična meja med Kočevarji in Slovenci se tedaj v razširjenosti kozolcev ne uveljavlja. Omeniti je le, da je v južnejših kočevskih vaseh (Morava, Štalcarji) prav malo kozolcev, skoro le k skednju prislonjeni tip, a v slovenskem Kostelu, posebno v Novih selih pri Banji Loki, Fari ter Vasi, je kozolcev zopet znatno več in tudi drugih tipov (toplarji, na kozla). Toda sličen odnošaj imamo na slovenskem zapadu, kjer je v Loškem Potoku kozolcev razmeroma malo, a nenadoma zelo obilo zopet v Starem in Novem kotu nad Čabrom. Preko Kočevarjev in Kostela sega tedaj kozolec do Kolpe, kjer neha, samo redki posamezni kozolci, in

sicer največ prislonjenci, se vidijo še v prvih hrvatskih vaseh onstran Kolpe, tako n. pr. v krajih Završje, Podstene, dalje med Brodom na Kupi in Lešnico. Okrog Delnic in Lokev že ni nikakega sledu več o kozolcu.

Pač pa sega kozolec čez Babno polje še v okolico Prezida in sploh v Čabarski okraj, o katerem je znano, da so ga Zrinjski v XVII. stol. kolonizirali s fužinarji iz Železnikov in sploh s Slovenci;²⁰ tudi posamezni toplarji se še vidijo tu.

Pripomniti pa je, da je v vsem predelu med gornjo Kolpo ter Sodraško dolino, Blokami in Cerkniško kotlino že močno v veljavi sistem sušenja v ostrnicah, ki se povsod v obilni množini vidijo po polju. Zato se kozolcev vidi mnogo manj nego po Dolenjskem ali Gorenjskem in vrh tega imamo tu, posebno na jugu in jugozapadu, v najobilnejši meri oblike prislonjenega kozolca, ki se v prvih primerih vidi že v Ribniški dolini.

V Loški dolini in v predelu dalje na jugovzhodu prevladujejo ostrnice; tu se javlja celo primitivni provizorni kozolec brez strehe.

Glede Notranjske je treba Rhammove navedbe v toliko izpopolniti, da je razširjen kozolec tudi še južno od Hrušice na Pivki okrog Postojne tja do Razdrtega. Ali tudi tu so kozolci že redki ter značilnost trdne kmetije in prevladuje sušenje v stavkah, še bolj pa dalje na jugu okrog Zagorja, Knežaka ter v predelu ob Reki, kjer imamo zastopane samo prislonjene kozolce, prirejene ob skednju; v njih pa se suši samo detelja in fižol ter, če je slabo vreme, jeseni tudi ajda, — ime kozolec pa se zanje nikjer ne uporablja.

Proti severozapadu se vidijo zadnji kozolci pri Razdrtem. Vipavska dolina jih ne pozna in prav tako tudi ne Kras južno odtod. Ali takoj prve vasi zgoraj na Trnovski planoti ter Hrušici imajo kozolce, in sicer ne le vasi Višnje, Podkraj in Trševje, temveč tudi naselja v dolini Bele s Sanaborom nad Vrhpoljem. Nima pa kozolcev Col, baje ker je tamkaj strahovita burja. — Na Trnovski planoti imajo kozolec že prve vasi tik nad strmim robom, n. pr. Angelska gora in Dolnja Otlica severno od Ajdovščine.

²⁰ Emilij Laszowski, Gorski kotar i Vinodol. Izdala Matica Hrvatska v Zagrebu 1923, str. 42—43, 48 itd.

V vsem obrobem predelu kozolca na jugu in jugozapadu, od Idrije pa tja v Belo Krajino imamo močno, ponekod celo najbolj zastopano obliko primitivnega kozolca, prislonega k skednju, redkeje k hlevu. Od Trnovskega gozda na sever pa nastopa v obrobem predelu primitivna oblika kozla brez strehe, a uveljavlja se tudi sušenje žita v stavaš ter v ostrgačah.

Goriška okolica z Brdi ne pozna kozolca, razen poprej opisane najmodernejše oblike z železnimi žicami. Pač pa ima kozolec vsa Soška dolina od Solkana navzgor in seveda prav tako hribovje na obeh straneh doline; tod imajo poleg manj številnih vezancev osobito kozolce brez strehe, bodisi trdnejše trajne kakor posebno provizorne in zato manj skrbno izdelane. Na Kobariškem v vaseh ob gornji Nadiži pa je kozolcev že prav malo in prav tako na Bovškem, kjer igra živinoreja poglavitno vlogo. Za ta predel so posebno značilne ogromne kope po planinskih travnikih; v njih hranijo seno in ga šele kasneje spravljajo v dolino. Seveda so tod povsod v navadi tudi ostrgače.

Kozolec sega čez Matajur tudi med Beneške Slovence. Tu imamo po matajurskih pobočjih po podatkih monsignorja Ivaša Trinka²¹ celo še pokrite vezane kozolce, dasi majhne in zelo kratke. Sicer pa se uporabljajo med Beneškimi Slovenci stegnjeni kozolci brez strehe. O njih pripoveduje U. Selan, ki navaja zanje tudi besedo »casüz« ter sliko.²² Tu vidimo znano obliko: visoki drogovi, precej močni, oprti z obeh strani in zvezani z latami. Selan, ki se naslanja na podatke prof. O. Marinellija, pripoveduje, da se nahajajo taki kozolci v vsem delu Beneške Slovenije v višini nad 500 m, imenoma pa našteva le vrsto vasi na južnih pobočjih Matajurja; kozolec služi za temeljito in naglo sušenje krme in drugih pridelkov, pri katerih izredna vlažnost preprečuje popolno dozoritev.²³

Po nižjih predelih se med Beneškimi Slovenci žito prav tako suši na polju na tleh kakor med Furlani. Vendar pa sega kozolec vsaj v najprimitivnejši obliki tudi v dolino ter v ravnino in sicer

²¹ Po pismenem sporočilu prof. dr. A. Budala.

²² Dott. Umberto Selan, *L'industria zootecnica nella Slavia Italiana*, Udine 1906, str. 12.

²³ U. Selan, n. n. m.

so to kake štiri močnejše vzporedne palice, privezane vodoravno na dva, tri navpične drogove. V njih pa se ne suši senô, marveč služijo za prislanjanje in zlaganje koruznih palic, povezanih v snope (»sirčje«). Taki najprimitivnejši kozolci, ki spominjajo močno na zágorske, se vidijo n. pr. ob Nadiži od Stupice (blizu nekdanje avstrijsko-italijanske meje) do Čedada, posebno pa v št. Petru ob Nadiži in v Klenji, opazijo pa se celo še onstran Čedada n. pr. v Moimaccu, tedaj med Furlani.²⁴

Tudi se uveljavlja prevlada mediteranskega podnebja v ravnini na zunaj v obliki ogromnih kop (stogov) sena in slame, ki stoje po dvoriščih in po polju, nadomestujoč pokrito odnosno pravo shrambo. Ali razen po Furlanski ravnini se vidijo v obilni meri tudi po gričevju severovzhodno od nje, kakor tudi po dolinah, Soški, Nadiški itd.

Kolikor se moremo poučiti še na dalje, sega kozolec ob južni meji Koroške še med Furlane v gorah, zakaj imajo ga (v stalni obliki, brez strehe) po Marinelli-Selanovih podatkih tudi v predelih Carnia (ob gornjem Taljamentu) in Cadore (ob gornji Piavi); tu se zanje uporablja označba »penizza«.²⁵ Tudi tu je potemtakem kozolec razširjen po goratem predelu brez ozira na etnične meje.

Preostane nam še severozapadni sektor v območju slovenskih kozolcev, v nekih pogledih najinteresantnejši. Kakor v Bohinju ter ob Dolinski Savi gospoduje kozolec popolnoma v vsej Ziljski dolini, tako v slovenskem spodnjem kot v nemškem zgornjem delu in vsi tipi so tu zastopani razen primitivnih. Zito se le v majhni meri devlje v stavke, v strvah se suši samo detelja in kvečjemu še dolgobilčno seno. V manjši meri pozna kozolec tudi Kanalska dolina. — Ob spodnji Zilji pa se odnošaji naglo spremenijo; okrog Podkloštra postajajo kozolci redkejši in že v okolici Beljaka popolnoma izginejo. Pač pa jih ima še pokrajina vzhodno od Brnce čez Bače in Loče in sicer največ v obliki stegnjenca. Rož, tako Zgornji kot Spodnji, ima prav redko sejane kozolce, severno od Drave, okrog Podravelj, Kostanj itd. pa jih ni več videti. Tod gospoduje sušenje v stavkah in na ostrvah.

²⁴ Za navedene podatke se moram zahvaliti prof. dr. A. Budalu.

²⁵ Selan, n. m., str. 12 (s sliko).

Sušenje v kozolcu prevladuje tudi v porečju gornje Drave. Od Lienza navzgor se vidi prav malo ostrv, pač pa so močno zastopane nižje, okrog Oberdrauburga in dalje navzdol. Vsekakor ob gornji Dravi, okrog Silliana, Lienza ter Oberdrauburga kozolec ne gospoduje manj kot v Ziljski dolini. Zastopani so raznovrstni tipi, vendar so karakteristične manj razvite oblike, osobito pa kratki stegnjeni kozolci, ki jih je zelo mnogo. Ob Dravi se v smeri navzdol kozolec vidi v večji množini do Greifenburga, redki posamezni segajo največ do dravskega kolena pri Sachsenburgu, ima jih tudi še pokrajina ob Weissen-See. Gospodujejo tudi v dolini Lessach, ob Dravi pa segajo od Silliana še navzgor. Pokriti vezani kozolec sega še v gornjo Pustriško dolino, po Wopfnerjevih navedbah do Welsberga.³⁶ Posebno je razširjen vezani kozolec po Iselski dolini, tudi še okrog Windisch Matrei.³⁷ Razširjenost vezanega kozolca se tedaj tu precej točno ujema z obsegom ozemlja, za katerega je ugotovljeno, da je imelo nekdaž slovensko prebivalstvo.

Zapadna Koroška z vzhodno Tirolsko je edini predel, kjer segajo slovenski tipi kozolca tudi izven sedanjega slovenskega ozemlja — glede kočevskega teritorija je stvar povsem druga in tu etničnih odnošajev do kozolca ni treba posebej obravnavati. Toda tudi zapadnokoroški ter vzhodnotirolski predel je bil nekdaž poseljen s Slovenci in da prestopijo tu kozolci etnično mejo, ima spričo tega mnogo manjši pomen. Drugod pa se povsod razprostranjenost kozolca omejuje na etnično slovenski teritorij in celo tamkaj, kjer biva po narečju najsorodnejši živelj, to je ob Sotli, kjer pričenjajo kajkavski Zágorci. Mejo kozolca na Sotli je s precejšnjim začudenjem vzel na znanje že Rhamm.³⁸ Naglasiti pa je še enkrat, da sega primitivni kozolec brez strehe tudi v hrvatsko Zagorje, kar je Rhamm prezrl. Sploh se razen navedene izjeme v Zagorju napram Hrvatom kozolec presenetljivo drži politične meje in se le malo oddalji od nje, n. pr. v Beli Krajini in v Čabarskem okraju.

³⁶ Prof. Dr. Michael Haberlandt, *Deutschösterreich, sein Land und Volk und seine Kultur*. — *Tirolische Volkskunde*. Von Prof. Dr. Hermann Wopfner, str. 347 (Verlag für Volks- und Heimatkunde, Wilhelm Stein in Weimar. 1929).

³⁷ K. Rhamm, o. c., str. 906.

³⁸ K. Rhamm, o. c., str. 906.

Toda pri vsem tem se kozolec nikakor ne drži etnične meje Slovencev. Ne sega niti na vse slovensko Koroško, niti ne obsega vsega slovenskega ozemlja na Štajerskem in je v Prekmurju popolnoma neznan. Na drugi strani ne pozna kozolca južno-zapadni del slovenskega ozemlja okrog Gorice in Trsta ter v severni Istri. Zaključiti moramo tedaj s konstatacijo, da se meja ozemlja, kjer je razširjen naš kozolec, ter etnična meja Slovencev ne ujemata in da je teritorij kozolca manjši z izjemo zapadne Koroške ter vzhodne Tirolske.

Priložena karta o razširjenosti kozolca na Slovenskem predstavlja kartografsko ponazoritev navedenega in more biti inštruktivna ter razumljiva šele na tej osnovi. Ozemlje popolnega gospostva kozolca, kjer se za sušenje žita in določenih drugih poljskih pridelkov uporablja samo ta naprava, pomeni hkrati predel, kjer gospoduje popolnoma kozolec s streho. Vnanji ali prehodni pas bi se mogel opredeliti podrobneje, n. pr. s tem, da bi se označilo območje, kjer se uporabljajo tudi ostrve ter stave, da bi se karakterizirale posamezne vrste kozolca in razmerje, v katerem se upotrebljavajo za sušenje. Na ta način bi se moglo točneje pokazati, kako gubi kozolec na Slovenskem v smeri navzven svojo prevladujočo vlogo. Toda za podrobno kartografsko preciziranje bi bilo treba še obilo zelo podrobnih krajevnih podatkov, ki bi jih bilo mogoče zbrati šele po dolgotrajnem, sila zamudnem delu. Spričo tega sem se odločil za označenje enotnega prehodnega pasu ter sem mu vključil vse ono ozemlje, kjer se že uveljavlja sušenje v ostrvah odnosno v stavah, a se vendar do neke mere uporablja tudi kozolec. Pri tem pa sem soupošteval tip kozolca ter sem prehodnemu pasu prištel tudi ozemlje, kjer še odločno prevladuje sušenje v kozolcu, a je ta po večini že — brez strehe in v veliki meri se celo za vsako žetev sproti postavlja, kakor je n. pr. na Goriškem ob srednji Soči. Znatna, morda prevelika razlika je tedaj med takim območjem in n. pr. Dravskim poljem, Pohorjem ali Rožem, kjer se kozolec uporablja v prav majhni meri, pa sem moral navedene predele vendarle še prišteti prehodnemu pasu. Posebej sem izločil samo hrvaško Zagorje, kjer uporabljajo le primitivno obliko začasnega kozolca in še to po večini samo za sušenje in hranjenje koruznice; mejo tega območja pa sem mogel podati samo v približnih obrisih.

Stik s »srednještajerskim« kozolcem, katerega razprostranjenost je še nepreiskana, se ni mogel opredeliti.

Morebiti bodo podrobna krajevna proučevanja tu, tam meje navedenih treh področij popravila, ali v poglavitnem se slika njihove razprostranjenosti, kakor sem jo podal s priloženo karto, pač ne bo spremenila.

3. Razvoj slovenskega kozolca.

a) Pregled slovenske nomenklature za kozolec.

Napravimo si sedaj še pregled o slovenski nomenklaturi za kozolec.

Že iz navedb pri opisu tipov kozolca se razvidi, da imamo na Slovenskem zanj dvojno označbo, in sicer stog in kozolec odnosno kozel ter koza. Na splošno gospoduje na jugovzhodu beseda kozolec, a na severozapadu stog, ali vendar se ponekod obe označbi prepletata. Na jugovzhodu, v domeni »kozolca«, se v velikem delu tudi upotrebljava beseda stog, toda v drugačnem pomenu.

Kakor že navedeno se kozolec v vsej slovenski Koroški imenuje stog in s tem se označujejo n. pr. v Ziljski dolini vse oblike in vse varijante kozolca. K. Rhamm navaja, da se tu stegnjena oblika označuje kot kozel,³⁹ a moram pripomniti, da sem veliko povpraševal glede tega, pa mi nihče ni potrdil Rhammove navedbe, ki se zdi sicer po geografiji obeh označb verjetna. V Podjunj se prav tako vse oblike kozolca označujejo kot stog; izjemo dela samo oni sicer malo razširjeni enovrstni kozolec, ki je brez strehe, bodisi da je stalen in izdelan lepo ter skrbno skoro kot pokriti (prim. sliko 33) ali da je samo v oni zelo primitivni obliki, ki se postavi samo čez poletje, kakor ga kaže slika št. 32; samo temu tipu v obeh varijantah pravijo kozolec.

Na Goriškem je stvar slična; tu pravijo v vsem predelu ob Soči od Julijskih Alp pa tja do Gorice vezanemu kozolcu — stog, a kozel — onemu primitivnejšemu kozolcu, ki je samo enovrsten in brez strehe ter se najčešče postavi samo čez poletje. Toda pokončni drogovi ali stebri se tudi pri tem kozlu imenujejo — stožje.

³⁹ K. Rhamm, o. c., str. 1076.

Najmodernejši tip kozolca z železnimi žicami in brez strehe, kakor se je vpeljal v zadnjih desetletjih v goriški okolici, se imenuje kozolec. Tudi beneški Slovenci pravijo kozolec.

Tudi v zgornji Gorenjski se imenuje kozolec samo stog, kar pomeni tu splošno označbo, vsebujoče vse tipe, vendar pa z že znanimi posebnostmi. V Bohinju in tudi v blejskem predelu se namreč kratki stegnjeni kozolec, ki pa je precej manj razširjen nego dvojni kozolec, imenuje *braniča* (prim. brana = okno, štant) in pa vezani kozolec se ponekod označuje kot ciboh. Ali oba termina sta podrejena splošni označbi stog. Južna in južno-vzhodna Gorenjska pa nima izraza stog, marveč kozolec, ki pomeni vse tipe in varijante; meja med »kozolcem« in »stogom« poteka nekako na črti med Kranjem in Tržičem. Odtod gospoduje beseda kozolec za vse tipe po vsem predelu tja čez Ljubljano in na Dolenjskem ter Notranjskem; v vaseh nad Vipavo in Ajdovščino (Hrušica, Podkraj, Otlica itd.) se že govori kozolec, prav kot okrog Idrije. Ali vsa Selška dolina pravi kozolcu kozel: ta označba sega še čez Bitenj do Save pod Kranjem in nekako do hribovja okrog Sv. Jošta. Tu bi se na prvi pogled zdelo, da se je ohranila prvotnejša beseda kozel namesto mlajše deminutivne besede kozolec radi nemških naseljencev, ki bi bili starejšo obliko bolj konservativno ohranili, posebno ker tudi Kočevarji na obrobju kozolcu pravijo kozel, ne morda kozolec, a v osrednjem delu harfe.⁴⁹ Pripomniti je še, da beseda kozel kot splošna označba prevladuje tudi onstran Petrovega brda v porečju Bače in spodnje Idrije.

Vendar se je ohranila beseda stog tudi v navedenem predelu gospodstva »kozolca«, in sicer, kakor že vemo, v pomenu velike kope sena ali slame, ki se naloži okrog dolgega, navpično zasajenega droga in ki ostane na prostem dalje časa, običajno ali vsaj pogosto čez zimo. Mali kupi ali kopice sena, ki se naložijo za čez noč ali če se pripravlja na dež, se nikjer ne imenujejo stog. Ali tudi tamkaj, kjer se veliki kup imenuje kopa, se po-

⁴⁹ Podoba je, da beseda harfe, ki jo navajajo nekateri Kočevarji na osrednjem Kočevskem (n. pr. Mozelj), tu ni avtohtona, marveč da se je vpeljala šele v novejši dobi po šoli in tisku. Nima je n. pr. K. J. Schröder, *Ein Ausflug nach Gottschee zur Erforschung der Gottscheer Mundart*. Wien 1869. Hans Tschinkel, *Grammatik der Gottscheer Mundart*, str. 103 ima harpfe le v pomenu godbenega instrumenta.

nekod drog v sredini označuje po stogu, n. pr. v predelu ob gornji in srednji Soči, kjer je drog sredi kope — stežèe odnosno stožje.

V vzhodni Sloveniji, to je na Štajerskem, imamo zopet za kozolec v rabi obe besedi, vendar samo v majhnem obsegu. Okrog Šentjurja ob južni železnici pomeni »kozolec« — kozolec na splošno, bodisi stegnjeno ali vezano obliko ter varijante, toda prislonjeni kozolec se označuje kot »stog«, brez ozira na to, ali je pritrjen na svinjak ali na hišo, skedenj, hlev, ali skoncema na kozolec sam (prim. sliko 39 in 26). Tako imamo torej pri tipu, kakor nam ga kaže slika št. 26, »stog« pritrjen ob strani in skoncema na »kozolcu«. Z edino izjemo tega stoga gospoduje »kozolec« po vsem našem Štajerskem tja do meje kozolca ob Sotli in sega kot označba za primitivni kozolec brez strehe še v hrvatsko Zágorje. Gospoduje tudi v Savinjski dolini, v Mislinjski dolini in sega še v Mežiško dolino, kjer pravijo okrog Prevalj še kozolec. Edinole za Pohorje navaja Pleteršnik, da se tamkaj »koza« imenuje enovrstni kozolec brez strehe,⁴¹ kar sem našel potrjeno za okolico Ribnice na Pohorju.

Pripomniti je še, da se v Dravski dolini pri Dravogradu ter nižje dol med Pohorjem in Kozjakom in na Kozjaku samem kozolec označuje kot arfa ali harfa, kar bi bil pač novejši vpliv sosednega nemškega prebivalstva ali krajevnega nemštva, ki je bilo še nedavno tu precej močno zastopano. Glede imenovanja kozolca tedaj ta neznatna in očitno zelo nova izjema pač ne prihaja v poštev. Pripomnim naj, da pravijo v Ziljski dolini stebru pri kozolcu — arfa.

Iz navedenega pregleda se razvidi prav določeno, da gospoduje označba stog v manjšem severozapadnem delu, a kozolec v večjem južnovzhodnem delu Slovenskega. Vendar pa se izraza do neke mere prepletata; pomeni pa kozel, odnosno kozolec na severozapadu enostavnejšo in primitivnejšo obliko, a na vzhodu obratno, dočim je v južnem in centralnem delu Slovenije izraz stog omejen na prav posebno obliko kope sena ali slame, tedaj za značbo gospodarske naprave, katere funkcija je od kozolca že bistveno različna, je pa z njim očitno sorodna z vidika geneze.

⁴¹ M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, s. v. koza.

Za presojo sorodnosti slovenskega kozolca z enakimi odn. slíčnimi napravami v drugih deželah je tedaj treba naglasiti, da sta oba osnovna izraza za kozolec domača, to se pravi slovenskega izvora. Pripomniti pa je, da kozel ali kozolec ni v rabi v slíčnem pomenu v nobenem drugem slovanskem jeziku odn. da se slíčna naprava nikjer drugod ne označuje z enakim ali slíčnim izrazom, seveda z izjemo nemškega kesn. Glede stoga pa je stvar povsem drugačna, zakaj to besedo imajo tudi drugi Slovani, ne sicer za kozolec, pač pa za označbo velike kope sena ali slame ali žita, kakor po znatnem delu Slovenskega. A o tem pozneje.

b) Razvoj kozolca.

Zdi se, da se sme iz vsega tega sklepati, da se je kozolec, kakor ga imamo v tako različnih tipih in varijantah na Slovenskem, razvil na zelo enostaven način: V zemljo se je navpično pritržil drog ali kol, ki se je imenoval stog, bodisi da je imel ta pomen drog sam po sebi ali šele skupaj s senom, slamo ali snopjem, ki se je zložilo okrog droga.⁴² Na dva, tri take drogeve, postavljene v vrsti, so se pričeli pritrjati vodoravni drogovci in na njih se je sušilo odnosno hranilo žito, seno itd. Vsa ta naprava se je pričela imenovati kozel, koza, kozolec. Ako vzamemo v poštev raznovrstne pomene, ki jih imajo dandanes med Slovenci besede kozel odnosno kozolec ter koza,⁴³ označujoče raznovrstne preproste gospodarske naprave, pri katerih se najčešče vodoravna palica, hlod, bruno itd. veže z nečem navpično postavljenim (prim. n. pr. tesarska »koza«, t. j. primitiven stol, sestojec iz kratkega hloda, počivajočega na štirih poševnih nogah), nam postane evidentno, da je ta najbolj primarna in primitivna sušilna naprava dobila ime kozla (ali koze), pri čemer se vidi, da je označba veljala že sprva celoti, in sicer po rogovilasti obliki; saj se mora računati, da so bili

⁴² Miklosich, Etymolog. Wörterbuch, s. v. stogū navaja kot prvotni pomen — haufe. Pleteršnik (Slov.-nem. slovar, str. 577) navaja oba pomena in sicer 1. kot »debel, močan in rogovilast kol, okrog katerega se žito, seno ali slama sklada« (po Miklosichu, n. n. m.); 2. kot »der um einen Pfahl aufgehäufter Schober«.

⁴³ Glej Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar s. v. kóza, kózeļ, kozèlc.

ti prvi primitivni kozli kakor še dandanes od obeh strani oprti s poševnimi opornimi drogovi ali koli.

Kozolec se je iz tega primitivnega početka polagoma razvijal dalje in pri tem niti ni dobil enotne označbe, marveč je ponekod in sicer na severozapadu ohranil označbo stog tudi za celoto, drugod pa besedo kozel. Ako je ta razvojna razlaga pravilna, bi imeli v goriškem kozlu terminologijo, ki je še danes najbližja prvotni in v kateri se navpični drogovi imenujejo stožje, celotna naprava pa kozel.

Stvarni razvoj kozolca iz prvotne primitivne oblike se zdi zelo enostaven. Kozel je dobil streho, kar je pomenilo izdatno izboljšanje, ker tudi trajnejše deževje ni več škodovalo sušecim se pridelkom, dočim se žito v kozolcu brez strehe vendarle zamoči, ako nastopi deževno vreme.⁴⁴ Podoba je, da je ravno dodatek strehe ustvaril pogoj za nadaljnji razvoj kozolca. Zakaj kakor hitro imamo na kozolcu makar ozko streho, se pri napredujočem kmetijstvu sama od sebe poraja težnja, da bi se od zgradbe z razširjenjem strehe dobila čim večja korist, čeprav zaenkrat še postranska. Tako se je prvotnemu pokritemu kozolcu, ki se je daljšal, pritaknil še nekoliko širši, dasi kratek pristrešek, katerega svrha, prvotno kakor današnja, dobro karakterizirajo označbe podstrešek, lopa, klanica. V predelih z velikimi gospodarskimi poslopji, ki nudijo pri hiši, hlevu ter skednju dovolj shrambe za poljedelsko orodje ter pridelke, je razvoj kozolca obtičal na tej razvojni stopnji; tako je domala po vsej Gorenjski in po znatnem delu Dolenjske. Tod je kozolec še vedno samo naprava za sušenje, lopa služi samo za provizorno shrambo za vozove, plug itd.

Nadaljnji razvoj v vezani kozolec ali toplar pomeni velik napredek, zakaj sedaj se je napravi za sušenje pridružila še zelo prostorna trajna shramba, ne le za vozove in orodje, marveč tudi za seno in raznovrstne poljske pridelke. Zdi se, da se je ta razvoj izvršil preko oblike, ki jo kaže slika št. 10, predstav-

⁴⁴ Pripomniti pa je treba vendarle, da je deževje v dobi, ko se suši snopje, škodljivo v prvi vrsti radi tega, ker se zrnje ob stiku z vlažnim tlom kvari odnosno prične kaliti, kar je najopasnejše. Zato je snopje, ako nastopi trajnejše deževje, vendarle tudi v ostrvi in v brezstrešnem kozolcu izdatno na boljšem, posebno ko se žito zgoraj dobro zadela z ritovjem najvišjih snopov.

ljajoča kozolec na riglje ali dvojni stegnjeni kozolec, ki se javlja sporadično še danes širom vsega območja slovenskega kozolca. Najprej je prinesel razvoj gospodarstva, da se je pokazala potreba, postaviti dva kozolca in sicer radi večje praktičnosti blizu skupaj in vzporedno. Večja stabilnost se je dosegla, ko sta se oba kozolca zvezala med seboj s prečnimi tramovi, toda streha je ostala še vedno za vsak kozolec posebej. Razvoj pa je silil v to obliko najprimitivnejšega dvojnega kozolca morda predvsem radi tega, ker se je z njo dobila zaželena stabilnost. Enovrstnemu kozolcu povzroča veter velike nepravilnosti; vihar ga le prečesto podere. Zato morajo imeti vsi enovrstni kozolci močne oporne kole, stoječe po večini z obeh strani pri vsakem stebru. S postavitvijo dvojnega kozolca pa se odpornost proti vetru bistveno ojači.

Sama od sebe se je vsiljevala nadaljnja stopnja razvoja. Prostor med obema stegnjenima kozolcema se je namreč pokrili in sicer na ta način, da sta se obe strehi sklenili v eno celoto, v širšo skupno streho. Sedaj se je ustvarila tudi možnost, da se prostor v notranjosti, med obema vrstama kozolca, dodobra izrabi in se v njem uredijo shrambe. Po tem potu so končno nastali trije več ali manj ločeni prostori v vezanem kozolcu, in sicer spodaj odprt prostor za vozove, orodje itd., pod streho širok prostor za seno, in v sredini, še med latami, ožji prostor, tudi za seno, slamo itd., ponekod še za sušenje žita. Oba zgornja prostora sta dobila skoncema, srednji tudi ob straneh, ograjo, ponekod iz desk, najčešče pa iz križevato zvezanih drobnejših tramičev. S tem se je pridobila obsežna shramba, ne da bi se naprava za sušenje oškodovala, gotovo pa ne skrčila. S tem imamo dolenski ter štajerski vezani kozolec, ki pomeni vsekakor najbolj razvito obliko slovenskega kozolca.

Da se je kozolec razvil po očitani poti, na to kaže že označba »vezani kozolec« in »topljar«. Podobno izpričuje starinska beseda ciboh, s katero označujejo na zgornjem Gorenjskem, n. pr. v Blejski kotlini, vezani kozolec. Ciboh pomeni tedaj točno isto, kar topljar, a je vsekakor starejša označba zanj. Prof. Fr. Ramovš mi je raztolmačil etimologijo; beseda se je razvila iz nemškega izraza zwivach, ki so si ga morali izposoditi Slovenci še pred sredino XIII. stoletja, sicer ne bi mogel iz njega nastati ciboh. Resda ne smemo sklepati, da bi bil vezani kozolec toliko

star kot ta izposojenka, zakaj beseda je mogla biti poprej izposojena in se je šele pozneje pričel z njo označevati tudi dvojni kozolec, ali spričo dejstva, da se danes v drugačnem pomenu ne navaja (Pleteršnikov slovensko-nemški slovar je nima) in da sedaj beseda toplar popolnoma prevladuje, smemo menda sklepati, da se je beseda že zelo zgodaj vezala s pojmom vezanega kozolca, dasi morda le lokalno. — Enako stara je tudi beseda anfkar, s katero označujejo na vzhodnem Dolenjskem (n. pr. Raka, Mokronog itd.) kozolec na kozla; tudi ta beseda je nemška izposojenka in zahteva za razvoj iz ahker⁴⁵ v anfkar dobo od XIII. stol. dalje.⁴⁶ Stara označba za vezani kozolec je še triba ali kozolec na tribo, ki je očitvidno tudi nemškega izvora.

Iz nemških izposojenk, s katerimi se označuje vezani kozolec, bi se smelo pač sklepati, da se je v dobi, ko se je razvijal, na Slovenskem že uveljavljal vpliv nemškega jezika. Da bi izposojena beseda kazala na to, da so Slovenci od Nemcev prevzeli tudi institucijo vezanega kozolca samo, za tako sklepanje pač ni dovolj osnove, tembolj, ker spadajo izposojene besede med obče pojme, v katerih so se samo zamenjali domači izrazi. Pri tem je misliti še na eno možnost razlage. Morda so se namesto stegnjenih oblik pričeli vpeljavati vezani kozolci najprej pri gradovih, na graščinskih pristavah. Marsikje se vidi, da so bile graščine v nekih dobah nekaka vzorna gospodarstva in so mogle trdnjše kmete vzpodbujati na posnemanje. Še danes se vidi, da imajo graščine in samostanska gospodarstva mogočne kozolce tudi v obrobni predelih, kjer kmetje sploh nimajo več te sušilne naprave (n. pr. hrvatsko Zagorje, Haloze, Koroška); morebiti so pripomogla inicijativno k razširjenju vezancev tudi po osrednjem Slovenskem. Zdi se mi, da bi se po tej poti dala raztolmačiti obilica nemških izposojenk v popolneje razvitih varijantah kozolca.

Zanesljive opore za določanje starosti posameznih razvojnih stopenj pri slovenskem kozolcu potemtakem še nimamo. Dala se bo morda polskati v starejših krajepisnih delih in drugih virih. Slike iz Valvasorjeve grafične zbirke nam kažejo okrog Ljub-

⁴⁵ Glede pomena gl. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, s. v. ahker, iz nem. erker, str. 2.

⁴⁶ Tudi za to raztolmačenje se moram zahvaliti prof. Fr. Ramovšu.

ljane, posebno pri Šentpetru ter Poljanah, obilo kozolcev, ki so videti vsi stegnjene oblike, z oporami, a brez podstreška.⁴⁷ Toda ta primer malo pomeni za nas, zakaž v ljubljanski okolici, posebno na Ljubljanskem polju v zapadnem delu, imamo še dandanes domala samo stegnjene kozolce in tudi podstreški so precej redki.⁴⁸ Historične podatke bo treba pač še zbrati. V tem pogledu morem navesti le naslednje:

Pregledal sem vse slike v Valvasorjevem delu *Ehre d. H. Kr.* in sem našel razen slike kozolca z obdevanjem (sl. 1 v pričujočem delu) edino na eni sliki upodobljen kozolec (trije stegnjenici) in sicer na večji sliki, ki kaže okolico Bogenšperka (XI. knj., med str. 620 in 621). Sicer pa ni na nobeni sliki v Valvasorju kozolca, dasi bi ga vendarle vsaj tu, tam pričakovali, n. pr. pri pristavi. — Gotovo pa bi bilo napačno iz tega sklepati, da je bilo kozolcev v Valvasorjevi dobi zares tako malo. Valvasor sam pravi (II. knj., str. 104) popolnoma določno, da imajo kozolec povsod po deželi (*»... hat man im Lande überall die so genannte Harpffen...«*). Podoba je, da Valvasor kozolca ni vzel na svoje slike, tudi če je stal v njihovem okviru; osnovo za to trditve nam daje naslednje: Na veliki sliki *Wagensberg. Mit Seinen Geographischen Prospect* (XI., str. 621) se vidi poleg graščine *Slatteneck* (Slatina) stegnjeni kozolec. Tam, kjer pa ima posebej sliko *Slattenecka* (XI., str. 536), kozolca zraven gradu ni naslikal. — Na Valvasorjevi sliki *Ljubljane* (XI., med str. 666 in 667) okrog cerkve v Šentpetru ni videti niti enega kozolca; ako pa pogledamo slike Šentpetra v Valvasorjevi grafični zapuščini (*Glasnik Muz. dr. Sl., IX., zv. 1—4, slika 25 in 28 v prilogi*), vidimo tik pri cerkvi več kozolcev, ki bi jih morala ujeti tudi Valvasorjega slika *Ljubljane*, — seveda, če bi imela namen, jih upoštevati. Zdi se, da se je zdel Valvasorju kozolec nekaj tako vsakdanjega in običajnega, da ga je na slikah sploh izpuščal, tudi če mu je prišel v okvir. Da to ni golo ugibanje, se razvidi najlepše iz dejstva, da se vidi iz slik *Ljub-*

⁴⁷ Fr. Stele, *Valvasorjeva Ljubljana. Glasnik Muz. dr. za Slov. IX., zv. 1—4, slike v prilogi, posebno št. 25, 27, 28, 37, 39.*

⁴⁸ *Marijanišče* na Poljanah v Ljubljani ima še dandanes prav take stegnjene kozolce, kot se vidijo na Valvasorjevih slikah, kvečjemu je omeniti, da so oporni koli danes obojestranski.

ljane (v Valvasorjevi grafični zapuščini, gl. n. n. mestu) že v neposredni okolici mesta (Poljane, Šentpeter, sedanja Kolodvorska ulica, Dunajska cesta, celo Šelenburgova ulica) tolika obilica kozolcev, kakor danes n. pr. ob vaseh na Ljubljanskem polju ali na Ižanskem in tudi istega tipa so. Da tedaj v Valvasorjevi dobi ni bilo prav nič manj kozolcev kot danes, o tem ne more biti dvoma.

V Hacquetovih časih (približno zadnja tretjina XVIII. stol.) se zdi, da geografska razprostranjenost kozolca n. pr. na Koroškem ni bila drugačna kot dandanes. Zakaj Hacquet naglaša, opisujoč Ziljane, da je v tej dolini prvič videl sušenje žita v kozolcih in na priloženi sliki Ziljana ima v ozadju upodobljen kozolec.⁴⁰ Slika je zelo slaba, vendar se vidi, da je hotel imeti z njo predstavo vezanega kozolca.

Podoba je, da razvoja kozolca do toplarja ne smemo staviti v novo dobo, marveč ga moramo predpostavljati že kot starejšo napravo. Na to kažejo že starinske označbe zanj, še bolj pa dejstvo, da imamo tako na široko razširjen enak tip z istimi varijantami. Če bi bil razvoj šele rezultat najnovejše dobe, bi pač ne imeli danes n. pr. vezanega kozolca na široko po Dolenjskem in Štajerskem v isti obliki. Za toliko razširjenost in sličnost oblik je potreba pač dolgotrajnega obstoja institucije; doseči se da, ako ji stvari osnovo dovolj intenziven kontakt med ljudmi iz bližnjega in bolj oddaljenega področja. Fr. Baš, ki je postavil prav dobro razvojno sliko kozolca, nagiba k naziranju, da se je kozolec do vezane oblike razvil šele v najnovejši dobi in da je sploh novejša institucija; po njegovem pojmovanju se je n. pr. v Savinjski dolini do današnjih oblik razvil šele pod vplivom hmeljarstva, potemtakem takorekoč v naši dobi. Ali prepričevalnih dejstev za to mnenje pač ni mogel navesti.⁴¹

⁴⁰ B. Hacquet, *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven*. Leipzig 1801. str. 17, 31, slika med 12 in 13.

⁴¹ Fr. Baš opisuje, da se je v Savinjski dolini kozolec iz prislone oblike odnosno iz stegnjenca brez podstreška (»iz lese«) razvil najprej v stegnjeno obliko z lopo (»plašivec«) in potem iz stegnjenca z lopo v vezani kozolec, ki stoji pri domu, in, kar je posebno važno, da se je ves ta razvoj izvršil šele v dobi, odkar se je v Savinjski dolini pričela uvajati kultura hmelja, kar se je zgodilo po l. 1886. (Fr. Baš, *Gospodarsko poslopje v Sa-*

Na Slovenskem imamo zastopane še danes vse razvojne stopnje kozolca. Na periferiji se je ohranil še enovrstni kozolec brez strehe in sicer bodisi v primitivni prvotni obliki, kakor ne bo daleč od nje goriški »kozol« (slika 31) ali kozolec iz Podjune, Mislinjske doline, Pohorja in Dravskega polja (sl. 32), ali v trdnejši obliki, kakor ga kaže slika 33 iz Podjune ter je ohranjen še v planinah severnih Julijskih Alp (slika 34). Primitivnejšo obliko predstavlja prav gotovo tudi prislonjeni kozolec, kakor je ohranjen na planinah v Bohinju in na široko v perifernih predelih. Vse ostale razvojne stopnje so prav tako ohranjene, česar pač na osnovi doslej navedenega ni treba še enkrat podrobno ponavljati. Gotovo pa ni slučajno, da so se prvotnejše oblike kozolca ohranile na vnanji meji kozolca, kakor tudi na njegovi zgornji meji, v planinah. Slično imamo na periferiji kozolca sušenje v ostrvah in v stavah, ki se tu v širšem, tam ožjem pasu meša ali izpopolnjuje s sušenjem v kozolcih.

Pripomniti je končno treba še, da je pričela najmodernejša doba vplivati tudi na kozolec in njegove oblike. Podražitev lesa

vinjski dolini. ČZN. XXIV. 1929, št. 1—2, str. 78—89.) Ves razvoj kozolca bi se bil potemtakem v Savinjski dolini izvršil v toku štirih desetletij.

Ako pogledamo sliki obeh tipov kozolca (na n. m., str. 79, 88), ki bi bili po Baševem pojmovanju rezultat najnovejšega razvoja v Savinjski dolini, moramo konstatirati, da se te zgradbe nikakor ne razlikujejo od kozolcev n. pr. na Dolenjskem ali ostalem štajerskem, kjer nimajo hmelja. Drugič se mora konstatirati, da je vezani kozolec, povsem enak tipu, ki ga kaže Savinjska dolina po Baševi sliki, razširjen kot gospodujoča oblika na široko okrog Savinjske doline, in sicer prav tako v predelih, ki nimajo hmelja kot v onih, kjer ga imajo. Če bi se res vezani kozolec v Savinjski dolini razvil šele v najnovejši dobi in pod vplivom hmeljarstva, bi se morala v geografski razprostranjenosti tipov kozolca v Savinjski dolini pokazati izjema, tako da bi po obliki kozolcev takoj spoznali predele, v katerih se je uveljavilo hmeljarstvo. Takega učinka pa ni opaziti, marveč gospoduje isti tip vezanega kozolca kakor tu tudi v Mislinjski in šaleški dolini, okrog št. Jurja kakor okrog Laškega ali Zidanega mosta ali dalje širom Dolenjske. Vezani kozolci morajo eksistirati tudi v Savinjski dolini, kakor po drugod, že neprimerno daljšo dobo, nego misli Fr. Baš, in so se morali razvijati v sedanjo obliko iz istih vzrokov, kot po drugod, a ne radi hmeljarstva. Dejstvo, da savinjski kmet ne zлага enega najstarejših žit, prosa, v kozolec, ampak v stave, da zavaruje žito pred dežjem s stavami (n. n. m., str. 77), se pač ne more smatrati kot dokaz zoper starost kozolca. Proso se tudi v drugih predelih Slovenije suši in mane na prav izjemen način, kar pa nima s funkcijo in starostjo kozolca nič opraviti.

in dela je povzročila, da je kozolec-toplar postal razmeroma draga stavba. Spričo tega ni čuda, da so pričeli kmetje n. pr. v Podjuni kozolec opuščati in sušijo mesto v njem v stavah in v ostrvah. Stari kmetje pripovedujejo, da je bilo kozolcev-toplarjev poprej tamkaj precej več. — Po drugod so pričeli vezani kozolec izdelovati enostavneje; opuščajo lepo izdelani križevati obod notranjega dela ter se zadovoljijo z enostavnimi deskami in vrh tega se je kozolec znižal ter se je notranja razdelitev poenostavila. Primer te racijonalizacije kozolca nam kaže slika 25 iz ljubljanske okolice, kjer izpodriva ta moderni tip zelo naglo starejšo obliko kozolca.

Najmodernejšo obliko kozolca-stegnjenca imamo v goriški okolici, t. j. kozel z železnimi žicami. Popolnoma enak razvoj je napravil kozolec na severu, — na Norveškem, zato bo zanimivo opazovati, če se bo slična modernizacija kozolca razširila navzgor po Soški dolini; doslej se je ta tip uveljavil šele v področju, kjer poprej sploh niso uporabljali kozolca.

4. Razprostranjenost in tipi kozolca izven slovenskega ozemlja.

a) Izvenslovenski alpski kozolec.

Včasih se čuje ali čita naziranje, kot da je kozolec slovenska specijaliteta. Specifično slovenski so le opisani tipi kozolca s streho, kozolec sam na sebi, v svojem bistvu, to je kot naprava za sušenje bodisi žita ali krme ali nekaterih drugih poljskih pridelkov, v obliki pokončnih drogov in počeznih lat ali žic, toda brez strehe, pa se upotrebljava tudi še drugod po Evropi. Imamo dva ločena predela, kjer je danes razširjen kozolec. Prvi predel so Alpe, a drugi bolj prostrani predel so dežele ob vzhodnem in severnem Baltiškem morju.

V Alpah je kozolec razširjen razen na Slovenskem v zgoraj začrtanem obsegu tudi še na Tirolskem, deloma na Salzburškem in v Švici. Na Tirolskem imajo enostaven enovrsten kozolec, sličen našemu stegnjenemu kozolcu brez podstreška, toda —

brez strehe; Tirolski Nemci ga označujejo z besedo *kesn* ali *harpfe*. Kozolec te vrste (vedno brez strehe) ima teritorijalni kontakt s slovenskim kozolcem, zakaj razširjen je tudi po zapadni Koroški in vzhodni Tirolski, kjer se meša še s pokritimi oblikami in, kakor smo že čuli, tudi z vezanim tipom. To velja tudi še za dolino reke Möll,³¹ vsaj za zgornji del. Kako daleč segajo kozolci ob Turah na vzhod v koroško-štajerske Alpe, ni raziskano; vemo samo, da se ob turski železnici v dolini Obervellach—Mallnitz še vidijo nepokriti stegnjeni kozolci.

Za pokrajine na severni strani Tur imamo nekoliko poročila. Rhamm navaja, da je preprosti enovrstni kozolec brez strehe razširjen še čez Lungau in tja v Pongau, da ga pa ni več na Gornjem Štajerskem.³² Da ga ni na Gornjem Štajerskem, pripoveduje tudi Geramb.³³ Srednještajerski kozolec, ki ga navaja Geramb,³⁴ tedaj ne more imeti zveze drugam kot na jug, na slovenski predel.

Od zgornjega porečja Drave sega kozolec v primitivni obliki enovrstnega, nepokritega, po večini zelo kratkega stegnjenca ob Pustriški dolini proti zapadu. V navedeni obliki je razširjen po južno- in severnotirolskih gorskih dolinah. Rhamm ga navaja za Navistal in Wipptal, kjer se imenuje *kesn* in za Sarntal ter Reinswald, kjer se, kakor na koroški meji, imenuje *köise*³⁵ — na koroški meji pomeni »die einfache Harpfe«, a v Sarntalu in Reinswaldu — ein ähnliches Gestände für Hafergarben.³⁶ Označba *kesn* se glasi v najstarejši omembi (severozapadna Tirolska) *kesen* in sicer v 15. in 16. stol.³⁷ Wopfner, ki navaja kot označbo »kösn«, »futterkösn«, pripoveduje, da je razširjen ta kozolec v raznih visokih dolinah južne Tirolske in da se vidi tudi v Silltalu in njegovih stranskih dolinah na severnem Ti-

³¹ Prim. Haberlandt, Deutschösterreich, slika na str. 9. (Helligenblut mit dem Großglockner.)

³² K. Rhamm, l. c., str. 906.

³³ Geramb, Das Bauernhaus in Steiermark, str. 262.

³⁴ Istotam.

³⁵ Rhamm, n. d., str. 1076.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Rhamm, n. d., str. 355, op. 2 in 1077.

rolskem.⁵⁸ Pismo mi sporoča (nov. 1930), da gre tu za enovrstni kozolec brez strehe.

Razen tega imamo na Tirolskem tudi še prislonjeni kozolec; njegovo sliko prinaša Buschan iz porečja spodnje Rienze (Mühlbachtal).⁵⁹ Tu vidimo, da ima shramba za žito skoncema podaljšek, na vsaki strani po eno kozolčevo okno, vse pod enotno streho.

Kakor že poprej omenjeno, je razširjen kozolec tudi v gornjem porečju rek Taljamento in Piave, v gorskih pokrajinah Carnia in Cadore, kjer prebivajo Furlani odnosno Italijani. Uporablja se prav tako k drugim poslopjem prislonjena oblika kot kratek stegnjenec brez strehe, in sicer ali v trdnejši ali šibkejši konstrukciji. V predelu Cadore se imenuje pennizza.^{60 61}

Vidimo potemtakem, da ima ozemlje slovenskega kozolca na zapadu neposredno zvezo z ostalim ozemljem alpskega kozolca.

O kozolcu v Švici imamo podatke v veliki Hunzikerjevi monografiji o švicarski hiši.⁶² Tu izvemo, da je kozolec razširjen v zapadnem delu kantona Graubünden, v Tessinu in koščno v kantonu Valais-Wallis.

V glavnem imamo v Švici dve varijanti kozolca, ki pripadata obe primitivnejšemu tipu. Prvo je kozolec, prislonjen h kakemu gospodarskemu poslopju, najčešče k skednju ali svislim. Sestoji iz pokončno postavljenih močnejših drogov, ki so na njih v enakomernih razdaljah pritrjeni drobnejši drogovci, a vsa naprava je nameščena v primerni razdalji ob steni gospodarskega poslopja, seveda pod skupno streho. Drugo je samostojno stoječa zgradba, ki sestoji samo iz močnejših, ponekod prav debelih navpičnih stebrov, opremljenih z vodoravnimi

⁵⁸ Dr. Hermann Wopfner, *Tirolische Volkskunde*, v knjigi *Haberlandt, Deutschösterreich*, str. 346—347. — Navaja se kesn, in pa kösen, kaisen, köise, köss (J. u. W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig 1877, s. v. köse (str. 1841—1842).

⁵⁹ Dr. Georg Buschan, *Illustrierte Völkerkunde II.*, str. 428, 394.

^{60 61} Olinto Marinelli, *Osservazioni varie fatte durante una escursione al Matajur*. In *Alto. Cronaca della Società Alpina Friulana XVI*. Udine 1905. Str. 4.

⁶² Dr. J. Hunziker, *Das Schweizerhaus*. 8 zvezkov, Aarau 1900—1914. Druck und Verlag von H. R. Sauerländer & Co.

drobnejšimi drogovi in oprtih ali z ene ali še češče z obeh strani z opornimi kolli. Razen maloštevilnih izjem v Graubündenu, o katerih bo še posebej govor, so vsi švicarski kozolci tega tipa brez strehe. Stojijo po večini v bližini hiše in gospodarskih poslopij, a vedno samostojno.

Po Hunzikerjevih podatkih si moremo napraviti naslednjo sliko o geografski razprostranjenosti, varijantah ter gospodarski funkciji švicarskega kozolca.

Že v spodnjem Valaisu, še tja čez Martigny, imajo ob skednju nekak prislonjeni kozolec, sestojec le iz majhnega števila lat. Višje gori v dolini je število lat večje in tu imamo najčešče zgradbo, kakor jo kaže slika 49 (iz kraja Vernayaz v spodnjem Valaisu).⁶¹ Celotno poslopje se imenuje raka, rakar, raha in slično; Hunziker pa naglaša, da je to — prvotno ime samo za kozolec, ki se je potem preneslo na celotno poslopje, v katerem je danes skedenj poglavitni del.⁶² Med drogovi se naložijo žitni snopi, ki naj se sušijo.

Za dolino, ki je zarezana izpod velegorske skupine Matterhorn-Dent Blanche do glavne doline ob Rhône v bližini mesta Sion (Sitten) in ki jo imenuje Eringer Tal, navaja Hunziker samostojno stoječe enovrstne kozolce brez strehe. Popisuje jih v vaseh Evolène in Usegne in navaja zanje vališko označbo rōshenne.⁶³ Iz slike v Hunzikerjevem delu⁶⁴ razvidimo, da je to kozolec, skoro bi mogli reči, za zamenjavanje enak brezstrešnemu kozolcu s planin v Julijskih Alpah (prim. sl. 34).

Iz navedenega vidimo, da je kozolec doma tudi v dolnjem delu Valais-Wallisa, kjer bivajo Francozi.

V Tessinu je razširjen kozolec, kakor ga kaže naša slika št. 50 (rescanna iz vasi Dongio v Tessinu)⁶⁵ in št. 51 na levi (brez strehe!). Kakor se vidi, med obema ni bistvene razlike, nego samo v jakosti stebrov in uporabi opornih kolov. Kozolec pa ni razširjen po vsem Tessinskem, marveč samo v severnem predelu, a tudi tu ne povsod, nego le v gornjem delu dolin

⁶¹ Slika iz Hunziker, n. d. I., str. 16.

⁶² N. d., I., str. 16, 201.

⁶³ N. d. I., str. 66, 200, 201.

⁶⁴ Prav tam, I., str. 65, fig. 60 (Feldharfe und Speicher aus Evolena).

⁶⁵ Hunziker, n. d. II., str. 42.

Leventina in Blenio (Livinen- und Blegnotal),⁶⁶ tedaj v dolinah ob gornjem Ticinu in njegovem pritoku Brenno, to je potemtakem v onem visokogorskem predelu Tessina, ki meji tako na Valais-Wallis, kjer že vemo, da je tudi doma kozolec, kakor na gorsko pokrajino ob Prednjem Renu, kjer poznajo enako obliko kozolca, samo da pod imenom kišne.⁶⁷ Za ta kozolec uporabljavajo na Tessinskem označbo raskana, reskana ali raštiena.⁶⁸ Tessinski kozolec popisuje Hunziker sledeče: »In ein Gerüste, bestehend aus zwei etwa 6 m hohen und 4—5 m voneinander entfernten und durch seitliche Streben versteiften Ständern, sind in Abständen von etwa 30 cm mehrere Querstangen eingefügt. Zwischen diesen Stangen werden die in der Gegend nicht völlig ausgereiften Roggengarben so durchgeschoben, daß die Ähren gegen die Sonne hängen. Sind sie hinlänglich gedörst, so breitet man sie auf der »aira« (= pod) aus und drischt sie.«⁶⁹

Še prav posebno se uporablja kozolec v Graubündenu, kjer bivajo pomešano Retoromani in Nemci. Glavni predel samostojno stoječega, tessinski rescanni sličnega kozolca je najvišji del doline Prednjega Rena. Že v prvih vaseh pod Oberalpskim sedlom, kjer bivajo izključno samo Retoromani, so sklenjeno zgrajene vasi obdane s kozolci, ki imajo tu, kakor v Tessinu, po večini po več oken in so bogato oprti s koli. Ali najbolj obrne nase našo pozornost oblika, ki se vidi na priobčeni sliki 51 (chischne v vasi Caruglia v Prednjerenski dolini, zapadni Graubünden).⁷⁰ Dočim imamo na levi strani primer običajnega kozolca brez strehe, kakor je poglavitni tip v Graubündenu, vidimo na desni — pokrito zgradbo. Streha na kozolcu je tu sicer ozka, a je vendarle prava streha. V Hunzikerjevi knjigi vidimo več primerov kozolca, ki ima streho, a vsi so iz Graubündena.⁷¹

⁶⁶ Hunziker II., str. 153.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ Hunziker, II., str. 15—18.

⁷⁰ Hunziker, III., str. 91.

⁷¹ Slike kozolca iz Graubündena ima Hunziker, n. d. III., na straneh 75, 80, 81, 103, a kozolca s streho na str. 81, 85, 91.

Ob Prednjem Renu je razširjen kozolec tudi v drugi obliki; prislonjen je na skedenj odnosno svisli. Tak primer nam kaže slika 52 (iz vasi Sedrun v najvišjem delu visokogorske Prednjerenske doline);⁷² kozolec tu ne sega do tal in ga nosijo podaljški brun v osnovi zgradbe.

Samostojno stoječi kozolci so doma samo v zgornjem delu Prednjerenske doline in v nekaterih stranskih dolinah (n. pr. Safiental). V smeri navzdol postajajo v glavni dolini redkejši in od kraja Ilanz dalje — popolnoma izginejo. Zato pa postajajo prislonjeni kozolci številnejši in niso prirejeni samo na čelni strani, marveč tudi ob obeh stranskih stenah svisli. Ali tudi ti ne gredo daleč na vzhod. V dolini Zadnjega Rena se vidi tu, tam še kak prislonjeni kozolec. Povsod služi kozolec za sušenje žita.⁷³

Za kozolec obeh vrst uporabljajo Retoromani izraz kišne, kešne ali kašne, a Nemci (Obersaxen, Safiental) besedo hišt, kar je po Hunzikerju germanizirano iz kišne (navajajo se tudi oblike kisne in hist).⁷⁴

Engadin nima samostojno stoječega kozolca⁷⁵ in tudi nobene besede ne pozna, ki bi se mogla spravlјati v zvezo s kisne.⁷⁶

Švicarski in tirolski kozolec potemtakem nimata teritorialnega stika.

b) Kozolec v Rusiji, na Finskem ter v baltiških državah.

Drugi predel, kjer je razširjen kozolec kot naprava za sušenje žita in nekaterih drugih poljskih pridelkov, so dežele ob Baltiškem morju ter Rusija. Rhamm navaja kozolec samo za Skandinavijo ter severno Rusijo (Arhangelsko gubernijo) in pa, dasi nekoliko nedoločno, za Volinj.⁷⁷ Sedaj pa smo že bolje poučeni o geografiji kozolca; Zelenin ter Moszyński poročata o kozolcu med Belorusi in severnimi Velikorusi ter med Litovci

⁷² Hunziker, III., str. 84.

⁷³ Hunziker, III., str. 299.

⁷⁴ Hunziker, prav tam.

⁷⁵ L. c. III., 317.

⁷⁶ L. c. VIII., str. 20.

⁷⁷ Rhamm, o. c., str. 1083—1084.

in Latiši in še v nekih drugih predelih.⁷⁵ Sirelius poroča o kozolcu na Finskem.⁷⁶ Onstran Baltiškega morja je kozolec razširjen na Švedskem in Norveškem.⁸⁰

Vidimo tedaj že po tem, da je kozolec doma skoroda v vseh deželah na vzhodni, severni in severozapadni strani Baltiškega morja; vendar iz literature, ki mi je bila na razpolago, ni mogoče presoditi, ali se kozolec brez presledka vleče od Belorusov tja v Arhangelsko gubernijo, od koder nam ga je popisal Efi-
menko,⁸¹ dasi je treba naglasiti, da je taka razširjenost zelo verjetna. Gotovo pa je, da baltiški kozolec nima teritorialne zveze z alpskim odnosno s slovenskim kozolcem. Zakaž niti Čehoslovaki niti Poljaki v Karpatih po zatrjevanju tamkajšnjih etnografov ne poznajo kozolca, niti ga ne poznajo Poljaki na ravnem v sklenjenem etničnem poljskem ozemlju.⁸² Kozolec se pojavi šele na ozemlju, kjer bivajo Belorusi, in sicer tako v zapadnem delu, ki pripada Poljski, kakor v večjem ostalem delu, ki tvori sestavni del Unije soc. sovjetskih republik. Zelenin ima o tem kozolcu dve sliki; prvo od njih priobčujem v sliki št. 53 (iz okrožja Iguman, gub. Minsk).⁸³ Tu vidimo, da je beloruska naprava za sušenje žita prav krepka zgradba z debe-

⁷⁵ Dmitrij Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde. Grundriß der slavischen Philologie und Kulturgeschichte*. Herausgegeben von Reinhold Trautmann und Max Vasmer. Berlin und Leipzig 1927. Walter de Gruyter & Co, str. 35 sl. — Kazimierz Moszyński, *Kultura ludowa Słowian. Część I. Kultura materjalna*. Kraków 1929. Polska akademja umiejętności, str. 197.

⁷⁶ U. T. Sirelius, *Suomen kansanomaista kultuuria*. I. 1919, str. 280.

⁸⁰ Podrobna literatura o tem in sploh o baltiškem kozolcu sledi v nadaljnjih odstavkih. Omenim pa naj že tu, da prav tako kakor o alpskem kozolcu tudi še ni nikakršne izčrpne študije o baltiškem tipu, niti ni še monografij glede kozolca v posameznih baltiških področjih odnosno državah. Na razpolago so le prav pičli podatki, pa še ti raztreseni po najrazličnejših delih. Mnoge bibliografske podatke glede literature o kozolcu v vzhodni Evropi in severni Aziji mi je poslal univ. prof. dr. Kazimierz Moszyński iz Krakówa, za kar se mu tudi na tem mestu prav iskreno zahvaljujem.

⁸¹ Prim. Rhamm, o. c., str. 1083 sl.

⁸² Ustne informacije češkoslovaškega etnografa dr. D. Stránske z Narodnega muzeja v Pragi. Prim. tudi Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, str. 197.

⁸³ Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, str. 35 iz gubernije Minsk, in str. 170, iz iste gubernije.

limi močnimi stebri, ki imajo prav kot na Slovenskem lepo štirikotno izdolbene luknje za late, in da so te nekako tako debele in morda nekoliko slabše obdelane kot late slovenskih kozolcev. Beloruski kozolec ima dve okni in je prav močno oprt z obeh strani z dolgimi in dovolj debelimi opornimi debli, kar si spričo povsem ravnega terena ni težko tolmačiti. Pač pa je bistvena razlika v tem, da na Beloruskem kozolec nima strehe; lahko se tudi reče, da je v celoti manj skrbno in lično izdelan, nego kozolec na Slovenskem, sicer pa je beloruska oblika od vseh, kar jih imamo izven Slovenskega, naši prav gotovo najbolj slična. Če si mislimo na beloruskem kozolcu še streho, pa ga ne razločimo od našega stegnjenca.

Kozolec opisanega tipa je razširjen na beloruskem ozemlju tako v onem delu, ki pripada Poljski, kakor tudi v sovjetskem delu. Po navedbah Moszyńskega se vidi kozolec opisanega tipa še danes tu, tam v vsem severno od Njemena ležečem predelu. Poprej se je uporabljal tudi južno od Njemena, posebno v Polesju v predelu vasi Kołok, Deniskiewiczze, Wieluta in Chock⁸⁴ (to je v severnem delu sedaj poljskega Polesja). Če se kozolec iz beloruskega ozemlja nadaljuje brez presledka proti severovzhodu in ima po razprostranjenosti neposreden stik s severnovelikoruskim kozolcem, preko severozapadne Rusije, iz literature, ki mi je bila na razpolago, ni razvidno, je pa nad vse verjetno, kakor bo razvidno iz naslednjih odstavkov o razširjenosti kozolca v baltiških deželah. Potrjuje pa se do neke mere že iz tega, kar se more navesti geografskega na osnovi Daljevega slovarja, namreč da se upotrebljava kozolec tipa, kakor ga kaže slika 53, tudi na velikoruskem ozemlju v gubernijah Pskov in Tver.⁸⁵

Belorusi pravijo kozolcu ozerod,⁸⁶ ožerod, razen tega tudi perèplot;⁸⁷ Poljaki, naseljeni med Belorusi, ga označujejo kot

⁸⁴ K. Moszyński, *Ethnogeographische Studien in Ostpolen*. Krakau 1929. Sonder-Abdruck aus »A Journey through the eastern Provinces of Poland in the Year 1926«. Str. 150.

⁸⁵ Vl. Dalj, *Tolkovyj slovar' živogo velikoruskago jazyka*, 3. izd. 1903—1909 I. 877 s. v. globa, II. 1701 s. v. ozorod in II. 1803 s. v. oset.

⁸⁶ Zelenin, o. c., str. 35.

⁸⁷ Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, str. 197; isti, *Ethnogr. Studien aus Ostpolen*, str. 150.

przeplot.⁸⁸ Po Zeleninovih navedbah se vkopljejo v zemljo dva ali trije stebri, tako da ima potemtakem ožerod eno ali dve okni. Vsako okno ima 3 do 15 lat, vdelenih v stebre, kakor že opisano. Namesto stebrov se včasih zabijeta v zemljo po dva in dva kola, medsebojno zvezana, ki nosita late (prim. kozolec iz Podjune, zadaž slika 33). Snopje se naloži vodoravno med late, tako da eden konec snopa visi navzdol na eni, a drug konec na drugi strani. Kozolci se na Beloruskem postavljajo zunaj na polju, toda ne daleč od vasi in sicer v taki poziciji, da jih prevladujoči veter zadeva pravokotno.⁸⁹

Glede ožerodov pripoveduje Moszyński, da so bili nekdaž razširjeni tudi v Vzhodni Prusiji med starimi Prusi.⁹⁰ Poznajo jih tudi Litovci, ki imajo slično napravo za sušenje žita na polju. Da sega kozolec tudi na Litovsko, ki je neposredni sosed Bele Rusije, je zelo umljivo. Zanj se uporablja beseda *žardas*, v južnem delu, a severno od Njemena *žaginis*.⁹¹

Tudi Lotiši uporabljajo primitiven kozolec, ki se imenuje *zards*. Litovski *žardas* in lotiški *zards* izhajata od ruskega ozorod—ožerod.⁹²

Malorusi kozolca samega nimajo, pač pa belorusko besedo pereplot, ki pri njih že ne pomeni kozolca, marveč podolgovato kopo ali stog žita.⁹³ Slično poznajo ožerod samo v pomenu stog.

Beloruskemu ožerodu—pereplotu povsem enak kozolec imajo tudi Velikorusi. Pri njih se imenuje ozoròd, ozaròd, zaròd,⁹⁴ abzurod, zákolja ali prjaslo.⁹⁵ Po Efimenku popisuje Rhamm prjaslo, kakor je razširjeno na hladnem severu, v guberniji Arhangelsk, sledeče: Prjasla so postavljena na polju, v bližini njiv in v posebnih ograjah pri sušilnicah (Dörrhäuser) ter skednjih, včasih tudi zraven hiše. Od slovenskega kozolca se

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Zelenin, n. d., 35.

⁹⁰ Moszyński, n. d., str. 197.

⁹¹ Nesselmann, G. H., Wörterbuch der litauischen Sprache, 1850, str. 539 in 538.

⁹² Zelenin, n. d., str. 35, Moszyński, n. d., str. 197.

⁹³ Moszyński, n. n. m.

⁹⁴ Moszyński, n. n. m.

⁹⁵ Zelenin, n. d., str. 35.

razlikujejo po tem, da se ponavadi postavijo samo po trije stebri v razdalji dveh do treh sežnjev v vrsti (»rjad«) in da je tudi manj lat (»tri in več«); vtaknejo se skozi luknje, izdolbene na srednjem stebru. Snopi se nalagajo (prjasljatsja) med late tako, da visi klasje navzdol in pokriva vsak višji snop slamo spodnjega. (Beseda prjaslo je po pomenu menda v zvezi s plotom.)⁹⁶

Razen kozolca opisanega tipa upotrebljavajo Rusi, bodisi Velikorusi kot Belorusi, tudi še enostavnejše priprave za sušenje poljskih pridelkov. Predvsem imajo našim ostrvam slične naprave, ki se imenujejo pri Velikorusih na severu ostroviny ostrói, šoromy, pri Belorusih striv'ja,⁹⁷ po navedbah Moszyńskega žéd'eny ali žėgińi v severnovzhodnem predelu poljske Bele Rusije⁹⁸ Moszyński sam jih imenuje ostrwie in ostrzewki⁹⁹ To so debela smrek s kratko odsekanimi, zelo številnimi vejami; na njih se suši najbolj grah, redkeje oves, lan v snopih in seno. Ostrvi se postavijo v krogu tako, da tvorijo stožec.¹⁰⁰ Moszyński prinaša sliko v taki obliki postavljenih ostrvi, zraven pa ima tudi sliko, kjer so ostrvi postavljene jako interesantno, namreč v daljši, ravni vrsti, v enakomerni medsebojni razdalji, toda zvezane med seboj z drogovi, tako da napravi celota vtis najprimitivnejšega kozolca, recimo v prvem razvojnem stadiju (prim. sliko št. 54 a in b).¹⁰¹ Na drugem mestu Moszyński ta tip ostrvi kar prišteva kozolcem, dasi jih seveda dosledno loči od »pravih kozolcev«; uporabljajo se samo na skrajnem severnovzhodnem obmejnem ozemlju sedanje Poljske (t. j. že v bližini Dvinska, vasi Przebrodzle, Achremowce; tedaj na beloruskem ozemlju blizu lotiške etnične meje).¹⁰²

Zelenin imenuje ostrvi — najenostavnejšo obliko ozoroda in izvaja nadalje, da so se iz ozorodov (t. j. ruskih kozolcev)

⁹⁶ Rhamm, str. 1084.

⁹⁷ Zelenin, str. 35.

⁹⁸ Moszyński, Kultura, str. 197.

⁹⁹ Moszyński, Kultura, str. 196, 198.

¹⁰⁰ Zelenin, o. c., str. 35.

¹⁰¹ Moszyński, o. c., str. 196, 197.

¹⁰² Moszyński, Ethnogr. Studien aus Ostpolen, str. 150, prim. karto str. 129.

pozneje razvili — skirdy (Getreidehaufen) in stogi sena (Heuschober) podolgovate oblike; okrogli skirdy in stogi so se razvili tudi iz zgoraj popisanih enostavnih ostroviny in šoromy. Obe obliki se jako razlikujeta; podolgovata oblika prevladuje pri severnih Velikorusih, kjer se imenuje obzuród, zaród, klad, kladuha; ime je tedaj deloma isto kot za kozolec (prim. sliko: Zelenin, 36); okrogla oblika prevladuje pri južnih Velikorusih in pri Belorusih.¹⁰³

Tudi na Finskem upotrebljavajo kozolec in sicer predvsem ruski povsem slično obliko enovrstnega kozolca brez strehe; kakor ruski je tudi ta kratek, a visok ter ima prav močne stebre z izdolbenimi luknjami za late. Tako vnanja oblika kot izdelava je popolnoma enaka kot pri Rusih, kakor priča slika št. 55 (po Sireliusu, p. 280, št. 214).¹⁰⁴ Obliko in gospodarsko funkcijo finskega kozolca, ki se imenuje haasia, opisuje Sirelius samo prav na kratko. Pripoveduje, da se na Finskem kozolec uporablja pretežno za sušenje sena odn. trave in pa brezovih ter trepetljikovih vej, ki jih koncem poletja obsekajo, da z listjem pozimi krmijo ovce. V nekaterih delih province Savo in Karelen (to je južnovzhodna Finska) pa se vanje zлага tudi žito (ječmen in oves) v mokri dobi.¹⁰⁵

Dodatne podatke k temu mi je poslal še univ. docent Ilmari Manninen, ki upravlja stolico etnografije na univerzi v Helsinkih po pokojnem Sireliusu. Manninen poroča, da se za sušenje žita uporablja samo po Sireliusu opisana in tudi tu v sliki predstavljena oblika visokega kozolca. Toda poleg tega se uporablja še ena in sicer nižja oblika kozolca, ali ta služi samo za sušenje trave, dočim se v visoki obliki seno suši samo izjemoma. Nizko obliko finskega kozolca predstavlja slika št. 56 (Muonio, severna Finska);¹⁰⁶ tu vidimo, da se late (po ena ali po dve!) položijo na precej dolge lesene kline, zavrtane v stebre. Dočim

¹⁰³ Zelenin, 35—36.

¹⁰⁴ Fotografijo iz knjige je oskrbela dr. D. Stránská v Pragi.

¹⁰⁵ U. T. Sirelius, Suomen kansanomaista kultuuria (Finnlands volkstümliche Kultur), Helsinki 1919. I., str. 281. Prevod mi je po posredovanju prof. Fr. Ramovša oskrbel J. J. Mikkola, univ. prof. v Helsinkih.

¹⁰⁶ Tudi za priloženo sliko št. 56 se moram zahvaliti ljubeznivosti gospoda I. Manninen, ki mi jo je poslal iz zbirke lastnih fotografij, poleg dveh drugih.

so visoki kozolci za žito stalna zgradba, pa se nizki kozolci za sušenje sena postavijo vsakokrat na novo in seveda spričo tega niso tako trdno sestavljeni.

Navadno pa se jaro žito suši na rogovilastih drogih, zapičenih v zemljo; to so tedaj naše ostrve. Ozimina pa se običajno suši kar v kupih na njivah, v čemer zopet spoznamo nam že znane stave.

Toliko poroča Manninen, ki hkrati navaja, da o teh rečeh na Finskem ni še nihče pisal,¹⁰⁷ kakor tudi še ne glede Estije. Manninen mi je poslal tudi glede odnošajev med Esti nekaj podatkov.

V Estiji visokih kozolcev za sušenje žita sploh ni, marveč samo nizki, provizorni kozolci za sušenje sena. Dalje se tudi na Estonskem žito suši v stavah, in uporabljajo se tudi ostrve (vrhovi dreves z rogovilami), ki se često postavljajo po tri skupaj, tako da tvori vse skupaj nekaj stožec (slično kot navaja n. pr. Moszyński za belorusko ozemlje.¹⁰⁸ Za sušenje lanu uporabljajo Esti slično napravo kot Lotiši.¹⁰⁹

Glede Latvije smo poučeni, da se tamkaj uporablja preprosto stojalo za sušenje lanu, sestojече iz vodoravnih drogov, ki se navežejo na pokončne kole, zabite po dvoje skupaj v zemljo. To stojalo (zards, zegene) služi za to, da laneno semenje v njem dodobra dozori, ker je izpostavljeno solncu in vetru. — Druga vrsta stojal sestoji iz smrekovih in borovih debel, ki se jim veje obsekajo v primerni razdalji od debla in ki se nanje položijo vodoravni drogovci ter s poševnimi koli opro od obeh strani; tudi v njih se suši laneno semenje na slamni podlogi, naloženi na drogove.¹¹⁰ Prim. sliko 57 (iz Bielensteina, na n. m., str. 519).

¹⁰⁷ Sperber, Wörter und Sachen. III., str. 71, — navaja mimogrede, da imajo po sporočilu rektorja E. Spjuta na Finskem ostrvi (drevesna debla z napol okleščenimi vejami) zvezane med seboj z drogovci, s čimer nastane najprimitivnejši kozolec.

¹⁰⁸ Moszyński, Kultura ludowa Słowian, sl. 179—180.

¹⁰⁹ Bielenstein, Holzbauten und Holzgeräte der Letten. II. Teil. Str. 519, slika 491, ki jo prinašam pod št. 57.

¹¹⁰ Bielenstein, n. m., str. 519.

c) Kozolec v Skandinaviji.

Končno imamo kozolcu slične naprave za sušenje poljskih pridelkov še v Skandinaviji in sicer tako na Švedskem kot na Norveškem.

O tipih in geografski razprostanjenosti kozolca na Švedskem še ni specialne znanstvene literature. Je sicer nekaj švedskih spisov, ki obravnavajo uporabo kozolca iz gospodarskih vidikov, ni pa še čisto znanstvene razprave, ki bi v celoti obdelala obširno gradivo o kozolcu.¹¹¹ Nadvse prijazni in postrežljivi pomoči gospodov Sigurda Erixona v Stockholmu ter Maunea Eriksona v Upsali pa se moram zahvaliti za naslednje pregledne podatke, ki sta mi jih poslala ter jih vrh tega opremila s fotografskimi slikami, ki nam kažejo poglobitve tipe švedskega kozolca.

Sigurd Erixon, direktor za Etnologiska Undersökningen (Etnološka raziskavanja) na Nordiska Museet v Stockholmu poroča, da prinaša precej podatkov o švedskem kozolcu delo Pavla Hellströma, Norrlands jordbruk (Poljedelstvo Norrlanda), ki pa vendarle ni popolno in nima navedbe vsebine v kakem svetovnem jeziku, s čimer je uporaba dela za švedščine nevesčega tujega raziskovalca otežena. Spričo tega je bil Sigurd Erixon tako ljubezljiv, da mi je podal poročilo o etnoloških raziskavanjih imenovanega muzeja, ki jim je sam vodja in ki so dosedaj le v majhni meri objavljena, v naslednjem pregledu.¹¹²

Kozolec se imenuje na Švedskem hässja¹¹³ (množina: hässjor).

Švedski kozolci pripadajo v glavnem naslednjim tipom. Najbolj navaden je nizek kozolec, ki ima najčešče samo majhno število vodoravnih drogov, po naše lat, ki pa so zares le neobdelani, okrogli drogovci (na slikah jih je videti najčešče pet do šest). Pritrjeni so na pokončnih drogovih, zabitih v zemljo ter precej dobro oprtih od obeh strani. Obsegajo ali le po eno, ali tudi po več oken. Le nebitvene so razlike med nekaterimi

¹¹¹ Pismene informacije gosp. Maunea Eriksona, mag. phil. iz Upsale.

¹¹² V pismu z dne 23. jan. 1930.

¹¹³ Izgovori se hässa; beseda se uporablja tudi kot glagol v pomenu »obdehati«, »auf Harfe legen«.

varijantami. Vidimo prav iste značilnosti kot pri brezstrešnem kozolcu v Mislinjsko-Šaleški dolini in na Pohorju ali v Podjuni: stebri so namreč ali enostavni, zato pa nekoliko močnejši koli, ki imajo poševno zavrtane luknje in vanje zabite lesene kline, ki se nanje položijo late — drogovi. Ali pa sta zabita skupaj po dva in dva ne posebno močna drogova in se potem late pritrldijo vmes med njima (slika 58 in 59; prim. sliki 32 in 33 o slovenskih kozolcih). Te vrste kozolci služijo za sušenje sena in so običajni po vsej Švedski. V srednji Švedski so razširjeni razen tega še sicer po konstrukciji povsem slični, a mnogo daljši kozolci, stoječi običajno na travnikih, ki so zelo oddaljeni od kmetske domačije. Varijanta navedenega tipa je še tako imenovana »ärte-kyrka« (t. j. »grahova cerkev«). Ta sestoji iz dveh vzporedno postavljenih nizkih kozolcev pravkar popisanega tipa, le s to razliko, da sta toliko nagnjena, da se vrhova obeh stikata in sta zgoraj zvezana.¹¹⁴ Ves kozolec napravlja spričo tega vtis običajne strehe. Na late se na obeh straneh od slemena do tal naloži najčešče grah, ali pa tudi žito ter seno, ki naj se posuši (slika 60). Ta tip kozolca je razširjen v zapadni srednji Švedski (v pokrajinah Dalsland in Bohuslän).

V najsevernejši Švedski, v predelu na zapadni strani Botniškega zaliva, je razširjen tip kozolca, kakor ga kaže slika št. 61. Od doslej opisanih je različen v toliko, da je mnogo višji — šteje na priloženi sliki 19 lat — in ima spričo tega močnejše stebre, in sicer običajno enega debelejšega, ki stoji ob njem drobnejši. Med njima so pritrjeni vodoravni leseni klini, ki so na njih položene late, seveda tudi nekoliko močnejše nego na nizkih kozolcih. Kozolec tega tipa, ki je tudi trdneje izdelan, ima po več oken, ki pa niso vedno enako visoka. Kaže tedaj sličnost s kozolci, kakor prevladujejo v Finski in severni ter zapadni Rusiji, zato je značilno, da ga imajo tudi Finci, ki se v zadnji dobi naseljujejo v srednji Švedski, kjer je pri Švedih razširjen le sporadično (v pokrajinah Dalarna, Värmland).

Končno imajo v najsevernejši Švedski, v pokrajini Västerbotten, na severnozapadni obali Botniškega zaliva, še tip kozolca, ki poznavalca slovenskega kozolca še posebno zanima; predstavlja nam ga slika št. 62. To je kozolec, visok kakor pravkar

¹¹⁴ Popolnoma enako obliko sem videl v Šaleški dolini.

opisani tip, a s to razliko, da stojita tu dve vrsti blizu skupaj, a sta med seboj zvezani s prečnimi tramovi (v sredini in zgoraj, in da je vsa zgradba pokrita s skupno, a zelo poševno streho. V njem se suši žito. Pristaviti pa je, da se pojavlja na severnem Švedskem ta tip kozolca tudi brez strehe in tudi ni vedno dvojen, kar že pomeni popolno sličnost s pravkar opisanim tipom enovrstnega visokega kozolca.

Vsi švedski kozolci so močno oprti s poševno postavljenimi drogovi odnosno debelejšimi, dolgimi debli.¹¹⁵

Maune Eriksson, mag. phil. na kungl. Universitets Bibliotek Uppsala, mi je oskrbel nemški prevod članka o kozolcu, ki ga je za švedsko realno enciklopedijo napisal prof. H. Juhlin-Dannfeldt, Stockholm.¹¹⁶ Hkrati mi je oskrbel posnetke istotam priobčenih ilustracij kozolca, ki v glavnem obsegajo poprej navedene varijante. Tu čitamo tudi švedske besedne označbe za posamezne dele kozolca. Iz članka naj navedem, kar je poleg gorenjega opisa še važno za poznavanje švedskega kozolca. — V južni in srednji Švedski se od dobe okoli l. 1880. vedno bolj uporablja kozolec z vrvmi (>linhässjor«); tu se na kole, zabite v vrsti, pritrdijo vrvi in nanje se naloži žito. (Ta tip nas spominja na moderno obliko kozolca v goriški okolici.) — Namesto vrvi se uporabljajo često tudi železne žice, kakor mi poroča Sigurd Erixon, ki hkrati navaja, da na južnem Švedskem drugi tipi kozolca niso tako pogostni, marveč da se tu uporabljajo največ navedene naprave z žico ter vrvjo.¹¹⁷ — H. Juhlin-Dannfeldt še karakterizira zlaganje in sušenje žita v kozolcu kot zelo dobro metodo v poljedelstvu, posebno za primer zelo deževnega vremena, ker se obešeno žito hitro suši in more brez škode prenesti vreme z obilnim dežjem.¹¹⁸

Na Norveškem imajo prav tako kozolec, ki se tamkaj imenuje >hesje« (množina >hesjer«). O njem mi je poslal pregledne podatke Edvard Bull, univ. profesor v Oslu, ki mi obenem v pismu z dne 28. decembra 1929 sporoča, da tudi v norveščini ni posebnih, — znatnejših razprav o kozolcu. Vrh tega

¹¹⁵ Vsi navedeni podatki izvirajo iz pismenega sporočila ter številnih fotografskih posnetkov, ki mi jih je poslal gosp. Sigurd Erixon.

¹¹⁶ Nordisk Familjebok. 2. izdaja, zv. 12., str. 159—160 pod Hässja.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem.

mi je posređoval pomoč g. muzejskega ravnatelja Andersa Sandviga, ki mi je poslal obširno, podrobno, nalašč v ta namen sestavljeno poročilo, v nemškem prevodu g. Bulla, opremljeno z obilno prilogo risb in slik. G. E. Bull sporoča, da se norveški kozolci dandanes uporabljajo samo za sušenje sena, poprej pa so se rabili tudi za sušenje žita. Kozolci pa so, sporoča g. E. Bull, na Norveškem bržkone precej nova naprava; najstarejša navedba sega po njegovih podatkih v l. 1770. Sklepati je, da so prišli na Norveško od vzhoda, iz Švedske.

G. Anders Sandvig sam pa sporoča o kozolcu in sploh o sušenju poljskih pridelkov naslednje:

Žito se je na Norveškem od davnine v različnih delih dežele sušilo na vsakovrstne načine. Najstarejši način sušenja je bilo brez dvoma sušenje na polju. V vzhodnih, bolj ravnih predelih, se je sušilo na ta način, da so se postavili po štirje snopi pokonci, s klasjem navzgor (torej naše stave, rázstave). Ta način je dober, ako je suho vreme; težava pa je takrat, kadar je dež, osobito pa, ker veter kupe žita (»nauk«) prebrne. Zadnje je bil deloma vzrok, da se sušenje v stavah na polju ni uporabljalo v Gudbrandstalu, pokrajini v severovzhodnem delu južne Norveške, na katero se nanašajo Sandvigovi podatki. Pač pa so se snopi postavili v vrsti po 12 parov, pri čemer se je zgornji del snopov s klasjem prepognil križema navzven, tako da je vrsta snopov (»traeva«) delala vtis strehe odn. strešnega slemenca. Kjer so običajni močni viharji, se je traeva ojačila na ta način, da sta se v zemljo zabila dva kola s precepom na vrhu, ter se v precepa položil dolg drog, nanj pa se naslonilo snopje. S to metodo se je preprečilo, da bi vlaga prodirala v snopje, vendar se nepravilne še niso popolnoma odpravile.

Drugo staro metodo predstavlja sušenje, ki je popolnoma enako nam že znanemu, v precejšnji meri tudi na Slovenskem razširjenemu sušenju na ostrvah. V ta namen se uporabljajo drogovi dvojne vrste, ali popolnoma gladki in obeljeni (imenujejo se »sneis«), ki se snopje nanje natakne, ali pa neobeljeni drogovi, to so bolj tenka drevesna debla, ki se jim veje odsekajo šele v primerni razdalji od debla, tako da služijo za natikanje odn. privezovanje snopja; te vrste drogovi se imenujejo »raa«. Zgornji snop se pritrdi vodoravno. Sušenje v ostrvah (»staur«) zahteva sicer več časa in tudi zamakanja ne

preprečuje popolnoma, a ima vendar obilo dobrih strani. (Vidimo, da sta tudi na Norveškem v rabi enaki dve vrsti ostrv kot na Slovenskem.)

Končno imamo še sušenje v »hesje«, to je kozolcu. Ta način sušenja je postal splošen šele, ko se požeto žito ni več vezalo v snopje. Hesje je popolnoma sličen n. pr. podjanskemu kozolcu; v zemljo se zabijejo v vrsti količi — običajno ravna borova debla —, ki so opremljeni s poševno zavrtanimi lesenimi klini, ki se nanje položijo late (stengor). To je starejša oblika; v novejši dobi pa so se vodoravne late nadomestile z močno napetimi železnimi žicami. Hesje so se postavili za stalno zunaj na polju, marsikje pa so se uvedli šele v novejši dobi. Poprej so se uporabljali le prislonjeni kozolci, to je opisani stebri z lesenimi latami, ležečimi na poševnih lesenih klinih, pritrjeni ob skedenj, na prisojni strani v nižji legi, a na osojni strani višje, tako da segajo še nad višino strešnega slemena; prim. sliko št. 63. Pri namestitvi kozolca te vrste se upošteva tudi, da gre dež najčešče po vetru, ki ima severno smer. Pripomniti pa je, da je ta oblika kozolca običajna le na večjih domovih, kjer se poljedelstvo goji skrbneje; pač pa je pogosto urejena traeva ob strehah hlevov in skednjev in tudi v ograjenih vrtovih. Kozolci so se za sušenje sena uporabljali le, kjer je prav visoko in gosto, ne pa za redko in majhno travo. Čez zimo so se late običajno shranile skupno na zgornjih klinih.

V novejši dobi se je izvršila važna sprememba. Odkar so pričele rasti cene lesa in delovnih moči, je bilo treba poiskati cenejše in prikladnejše gradivo za hesje. S tem je stari, stacionarni norveški kozolec doigral svojo vlogo; težke in negibke late so se nadomestile najprej z osmoljenimi vrvmi (geteerde Hampf-schnüre), namesto stebrov pa so se uporabljali poprej opisani drogovi, ostrvi (raa in sneis). Brž na to pa se je vpeljala železna žica, ki se sedaj izključno uporablja. Konci žice se trdno ovijejo okrog zadnjih kolov-stebrov, razen tega pa so se sprva še pritrtili na posebne, poševno v zemljo zabite količe; sedaj pa se samo zabijejo v zemljo koli v poševni smeri tako, da tliščijo končna stebra vsaksebi. (Prim. slike št. 64 a in 64 b.) Moderna oblika norveškega kozolca je tedaj zelo enostavna.

Z navedenim imamo pregledni opis tipov in razširjenosti kozolca v Evropi, v kolikor ga je bilo mogoče sestaviti na osnovi

razpoložljivih podatkov. Za popoln, do podrobnosti izčrpen popis bi bilo treba pač pripomočkov v popolni meri. Upam pa, da se iz podanega gradiva vendarle razvidi, kakšna je geografska razprostranjenost kozolca v Evropi in kako so si oblike te zgradbe, čeprav v tako oddaljenih predelih, vendarle slične ali celo enake.

č) Kozolec v Sibiriji, na Kitajskem in Japonskem.

Ali razen v navedenih predelih imamo kozolec tudi pri nekaterih neruskih ljudstvih severovzhodne Rusije, dalje tudi pri ugrskem ljudstvu Vogulov, bivajočem onstran Urala. O tem povzemam podatke po Moszyńskem,¹¹⁹ ki mi vrh tega pismo sporoča, da je vogulski kozolec sličen beloruskemu.¹²⁰

Zelo je verjetno, da je razširjen kozolec tudi še pri nekaterih drugih sibirskih ljudstvih. Zakaj imajo ga tudi na zapadnem Kitajskem.¹²¹ Moszyński navaja, da je na Kitajskem kozolec opremljen s streho, kakor pri Slovencih.¹²² Posebej mi sporoča pismo, da uporabljajo kozolec Tunguti v srednji vzhodni Aziji.¹²³ Prinašam sliko kozolca na južnem Kitajskem (slika 65, ki sem jo povzel po knjigah o kitajskem poljedelstvu.¹²⁴ Konstrukcija kozolca je sicer tu nekoliko svojevrstna, ali žito obdevljejo odnosno obešajo v njem precej slično kot na Japonskem, to je da se snop takorekoč precepi ter potem obesi na lato z ritovjem navzgor, tako da ga visi na vsako stran polovica.

Končno imamo kozolec tudi na Japonskem.¹²⁵ Slika št. 66 nam predstavlja japonski kozolec pri mestu Niigata (severo-

¹¹⁹ Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, I., str. 197.

¹²⁰ Kakor ga kaže slika 181 A v knjigi *Kultura ludowa Słowian*, na str. 197 in kakor ga predstavlja naša slika št. 53 (po Zeleninu). Za svoje podatke o Vogulih mi navaja Moszyński pismo vir: *Polnoe sobranie učennyh putešestvij po Rossii V. 1822*, str. 21.

¹²¹ Buschan, *Illustr. Völkerkunde*, II. 2., str. 394.

¹²² Moszyński, *Kultura lud. Sl.*, I., str. 197.

¹²³ Kot vir za to navaja: G. N. Potanin, *Tungutsko-Tibetskaja okraina Kitaja i central'naja Mongolija*. Peterburg, 1893, I., str. 226.

¹²⁴ O. Franke, *Ackerbau und Seidegewinnung in China*, 1913, str. 153, slika 23. in po njem v: Wilh. Wagner, *Die chinesische Landwirtschaft*. Berlin 1926, str. 278, slika 98. (Getreidetrockengerüst in Südchina.)

¹²⁵ *Orbis terrarum*. F. M. Trautz, *Japan, Korea und Formosa*. Atlantis-Verlag, Berlin 1930, slika na str. 12.

zapadna obala otoka Hondo). Od primitivnih slovenskih in sploh od evropskih tipov kozolca se razlikuje v bistvu samo po tem, da so late — tanki drogovi — k pokončnim drogovom privezane. Vanj se obeša riževo snopje in sicer, kakor je razvidno s slike, nekoliko drugače, nego se obeša snopje pri nas. Ponekod se suši riževo snopje tako, da se natakne na navpično postavljene drogove, kar nas spominja na naše ostrve. Tak način sušenja je običajen n. pr. na severnem koncu otoka Hondo.¹²⁶ Računati moramo, da je sušenje riževega snopja v napravah, sličnih našim kozolcem in ostrvam, na Japonskem tem bolj smiselno, ko se riž prideluje v vodi.

5. Pogoji za existenco kozolca.

a) Podnebni pogoji.

Prvo vprašanje, ki se nam vsiljuje pri premostrivanju kozolcev na Slovenskem, je problem, zakaj je kozolec razširjen pri nas in kakšen ter odkod mu je izvor.

Domala soglasno se smatra, da imamo pri nas kozolec radi posebnih klimatičnih razmer, to je preobilne množine dežja v poletni dobi, kar ovira sušenje žita na prostem.¹²⁷ Tudi med prebivalstvom se kozolec tako pojmuje, kar se opazi posebno, če potujemo iz predela, kjer nimajo kozolca, v kraje, kjer ga imajo. Kozolec napravlja poljedelca precej nezavisnega od vremena, kar se tiče sušenja; ako nastopi trajnejši dež, ko je žito požeto, se more pri sušenju v razstavah napraviti velika škoda, ker se kvari zrnje in slama, prične zrnje kaliti, ga jedo miši itd. Že na ostrvah je v tem pogledu precej bolje in se morajo potemtakem tudi že te pojmovati kot pripomoček, potreben v prevlažnem, prehladnem podnebjju. Ali še bolje se proti dežju zavaruje žito s tem, da se zloži med late v kozolec, ki ima streho. Kozolec je tedaj nadvse smiselna in koristna sušilna naprava,

¹²⁶ Orbis terrarum, n. d., slika str. 9 in kratko pojasnilo k njej na str. XXVIII. — Tudi na sliki 134 prav tam se vidi v nekakih ostrvah in pa na nekakih dolgih stojalih sušeče se riževo snopje.

¹²⁷ »Für sehr feuchte Gebirgsgegenden geeignet sind die in den steirischen und kärntnerischen Alpen gebräuchlichen großen Gerüste, Getreideharfen...« Dr. Guido Krafft-Dr. C. Fruwirth, Die Ackerbaulehre, Berlin 1921, str. 312.

zelo praktična, dasi je treba priznati, da zahteva sušenje v njem pač več časa, nego n. pr. sušenje v stavah na njivi.

Praktičnosti kozolca se zavedajo kmetje sami, kar se more konstatirati v obrobnem prehodnem predelu, kjer ga imajo samo nekateri, in sicer trdnejši kmetje, in kjer bi si ga vsakdo rad postavil, pa mu premajhne gospodarske sile tega ne dopuščajo. K temu je treba še dodati veliko korist, ki jo nudi kozolec kot shramba za vozove in poljedelsko orodje, za seno, otepe in sploh slamo itd.

Slično se pojmuje kozolec v baltiško-skandinavskih deželah, dasi je tamkaj razširjen samo v primitivni obliki brez strehe.¹²⁸

Tudi v Švici se kozolec tolmači s klimatskimi momenti, zakaj tamkaj služi, kakor pripoveduje Hunziker, za sušenje žita (Roggengarben), ki na polju ni moglo popolnoma dozoreti.¹²⁹ — Gre pri tem za visoko ležeče alpske doline v Graubündenu, Tessinu in Valais-Wallis.

Tudi glede kozolcev na Slovenskem navaja Fr. Baš samo klimatske vzroke.¹³⁰

Ne more biti dvoma, da je v klimatskih odnošajih poglavitni vzrok za obstoj kozolca. Pri tem pa pride v prvi vrsti v poštev prevelika množina dežja v oni dobi, ko se sušijo razne vrste žita in drugi poljski pridelki, potemtako v mesecih julij, avgust in še september. Ne gre pa samo za obilico padavin, marveč posebno tudi še za veliko število deževnih dni, makar z manjšimi množinami padavin, in s tem združena obilica oblačnih dni odnosno veliko mera oblačnosti ter vlažnosti sploh, pri čemer je upoštevati tudi pogostno meglo z

¹²⁸ »Zložiti žito ter krmo itd. v kozolec, je zelo dobra metoda, posebno ako vlada vreme z obilnim dežjem, ker se na ta način žito, odn. krma itd. hitro suši ter more brez škode prenesti mnogo dežja.« (Prost prevod članka H. Juhlin-Dannfeldt, Stockholm, Hässja. Nordisk Familjebok 2. izd., zv. 12. 159.—160. vrsta.)

¹²⁹ Hunziker, Das Schweizer Haus, II., str. 15 in III. str. 74.

¹³⁰ »Mokra zgodnja poletja ne dovoljujejo v Savinjski dolini sušenja žita na prostem. V ozemlju s povprečnimi padavinami od 1200—1400 mm in pri tem še z maksimumom padavin v juniju, torej v pozni pomladi in zgodnjem poletju, ter s splošno precej celinsko izraženim podnebjem sploh je sušenje in deloma shranjevanje pridelkov na prostem gospodarsko nemogoče in izključeno.« Fr. Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini. ČZN, XXIV., zv. 1—2, str. 75.

obilno roso. Upoštevati se mora tudi velika relativna vlažnost in pa spričo obilne oblačnosti razmeroma nizka srednja temperatura poletnih mesecev ter zgodnje jeseni.

Da je klima poglavitni faktor, glavni pogoj za eksistenco kozolca, moremo razvideti tudi iz dejstva njegove geografske razširjenosti. Imamo ga, vsaj kolikor nam je doslej znano, od srednje in severnozapaadne Evrope, kjer je doma v Alpah ter na široko ob Baltiškem morju s Skandinavijo, pa čez severno in severnovzhodno Rusijo, čez severne sibirskie predele do Kitajske in celo na severnem delu Japonske. Severna proga severnega zmernotoplega pasu je tedaj njegova domena, kar se s klimatskimi pogoji dobro ujema.

Ali nekateri momenti nas silijo, da se ne zadovoljimo samo s klimatskimi pogoji, ako hočemo do kraja doumeti eksistenco kozolca. Imamo namreč v Evropi predele, kjer klimatski pogoji za sušenje žita itd. niso bistveno ugodnejši v primeri s predeli, kjer gospoduje kozolec, pa tamkaj vendarle nimajo take sušilne naprave. Posebno potrebno je, da smo si v tem pogledu na jasnem ravno na Slovenskem, kjer je kozolec dosegel največji razvoj in se uvedel v najbolj popolni meri, tako da se v večini slovenske zemlje žito sploh ne suši drugače nego v kozolcu. Zato je umestno, da primerimo slovensko pokrajino s kozolcem z eno ali drugo, v klimatskem pogledu slično alpsko krajino, da se poučimo o nujnosti odnošaja med podnebjem in uporabo kozolca.

Zelo instruktivno je primerjati v tem pogledu klimatografske podatke za staro Štajersko, ki je segala od Severnih apneniških Alp čez centralni predel do Južnih, tedaj za predel, kjer imamo na jugu na široko in v polni meri razvito sušenje v kozolcu, dočim v severnem delu kozolca ne poznajo, v srednjem delu pa samo deloma.¹²¹ Če bi bili za eksistenco kozolca merodajni izključno samo klimatski momenti, bi jih morali najti v klimatografskem opisu dežele. Preizkusiti vprašanje ravno na primeru Štajerske (v predvojnem obsegu) je hvaležno tem bolj, ker imamo zanjo zbrane homogene klimatografske podatke.¹²²

¹²¹ Geramb V., n. n. m.

¹²² Dr. Robert Klein, *Klimatographie von Steiermark*, izšlo v zbirki: *Klimatographie von Österreich*, III. Wien 1909.

Hkrati pa naj nam naslednji podnebni podatki služijo kot ilustracija klime v ozemlju kozolca.

Za primerjavo pridejo v poštev vsi oni klimatski momenti, od katerih zavisi sušenje poljedelskih pridelkov, potemtaka temperature poletnih mesecev julija in avgusta, komaj še junija, nadalje septembra in kvečjemu le prav malo še oktobra. Razen temperature se posebno uveljavlja pomen dežja, v isti dobi seveda, in sicer množina padavin, še bolj pa število deževnih dni, trajanje deževja ter stopnja oblačnosti v navedenih mesecih. Poglejmo sedaj, kaj nam glede teh momentov pokaže primerjanje med nekaterimi južnoštajerskimi in zgornještajerskimi meteorološkimi postajami.

Kar se tiče temperature, mora primerjava računati z naslednjim: Gornja Štajerska je gorata v vsem obsegu, dočim je velika večina Slovenske Štajerske gričevje in hribovje z manjšimi ravninami in je tedaj gotovo, da bo v toplotnem pogledu na ugodnejšem. Vrh tega leži južneje in je prav na široko odprta klimatskemu vplivu Panonske nižine, ki je v poletni dobi zelo segreta. Že ti momenti kažejo, da je poletje na jugu precej toplejše, nego na severu. Podrobnejšo primerjavo naj omogočijo podatki za nekatere kraje, in sicer podatki, ki so urejeni vsi na enako in isto dobo 1851—1900.¹²²

Gornja Štajerska.¹²⁴

nadmorska

Kraj	višina	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.
Altaussee	948	13.5	15.3	14.9	11.9	6.9
Admont	647	15.1	16.6	15.6	12.4	7.4
Leoben	547	15.7	17.5	16.5	13.0	8.0
Mariazell	862	13.1	15.0	14.3	11.3	6.9
Judenburg	745	15.0	16.5	15.8	12.3	7.3

Slovenska Štajerska.

Dobrna	360	17.0	18.4	17.5	14.1	9.4
Celje okol.	234	17.6	19.3	18.3	14.6	10.2
Laško	224	18.2	19.8	18.9	15.5	10.8
Gornji grad	428	16.6	18.1	17.5	14.1	9.3
Krško	164	18.0	19.7	18.9	15.2	10.6

¹²² Klein, Klimatographie von Steiermark, str. 165 sl.

¹²⁴ Klein, l. c., str. 165—168.

Ker prihaja za nas v poštev dejanska toplina, nas nič ne more motiti, da so kraji iz tako različne nadmorske višine. Vidimo, da je dejansko poletna in zgodnjejesenska temperatura v predelu kozolcev povsod višja nego na Gornjem Štajerskem, kjer ni kozolcev. Za slovensko Štajersko sem izbral namenoma samo meteorološke postaje iz predela, kjer popolnoma gospoduje sušenje v kozolcu. Krško je privzel že Klein in tudi nam prav dobro služi za posavski del najjužnejše Slovenske Štajerske, kjer je kozolec še v neomejeni veljavi.

Za srednjo oblačnost navaja Klein naslednji pregled (za dobo 1881—1900):¹²⁵

	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.
Gornje Štajersko	6.4	5.8	5.5	5.5	5.7
Slovensko Štajersko	4.6	4.1	4.0	4.5	5.9

Vidimo tedaj, da ima Slovenska Štajerska prav znatno jasnejše poletje nego Gornja in da se šele jeseni, z oktobrom, razmerje spremeni. Ker pa so to podatki za celoto, kjer ponekod tudi na jugu ni kozolcev, naj izberem zopet še posebej značilne postaje kot zgoraj (za dobo 1881—1900):¹²⁶

Gornja Štajerska.					
	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.
Altaussee	6.6	6.2	5.8	5.7	5.8
Admont	6.3	6.2	5.7	5.5	5.8
Leoben	6.4	5.8	5.7	6.2	6.7
Mariazell	6.5	5.9	5.8	5.6	5.8
Judenburg	6.2	5.5	5.0	5.3	5.8

Slovenska Štajerska.					
	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.
Dobrna	5.5	4.7	4.4	4.9	6.1
Celje	5.4	4.5	4.1	5.3	6.2
Laško	5.2	4.1	4.1	5.2	6.2
Gornji grad	5.9	4.9	4.7	4.9	6.2
Krško	5.2	4.2	3.9	4.8	6.5

Tudi podrobna primerjava nam tedaj pokaže, da je oblačnost na slovenskem Štajerskem poleti znatno manjša nego na Zgornjem Štajerskem ter da se razmerje spremeni šele z oktobrom.

¹²⁵ Klein, l. c., str. 154.

¹²⁶ Klein, l. c., str. 174.

Glede padavin primerjajmo podatke za iste kraje za dobo 1881—1900:¹²⁷

	Gornja Štajerska.					
	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.	leto
Altaussee	243	261	245	188	139	2043
Admont	144	172	158	105	73	1141
Leoben	94	97	110	75	63	731
Mariazell	130	141	129	92	74	1045
Judenburg	91	122	121	85	71	802

	Slovenska Štajerska.					
	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.	leto
Dobrna	149	150	127	122	134	1170
Celje	135	129	132	120	162	1221
Laško	166	128	130	109	139	1264
Gornji grad	160	137	144	155	188	1443
Krško	141	106	102	100	126	1020

Iz navednih podatkov se razvidi, da imata tako Zgornja kot Slovenska Štajerska prav obilo dežja. Nikakor pa se ne more reči, da bi imel naš jug bistveno več dežja nego štajerski sever, namreč v obeh poletnih mesecih, ki prihajata za sušenje v prvi vrsti v poštev. Da je letna množina pri nas po večini nekoliko višja nego na severu, za naše premostrvanje ne prihaja v poštev, ker so to padavine drugih mesecev, v prvi vrsti jesenskih, ki so za sušenje brez pomena. Vrh tega pa naj opozorim, da sem za Zgornjo Štajersko izbral kar tri postaje, ležeče v dnu gorskih dolin, kjer je znatno manj padavin nego v pobočjih in v hribovju, da sem med njimi vzel tudi Leoben, ki je predstavitelj najbolj suhega dela vse Zg. Štajerske.¹²⁸

K navedeni množini padavin pa dajo potrebno ilustracijo še podatki o številu deževnih dni v dobi 1881—1900.¹²⁹

	Gornja Štajerska.					
	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.	leto
Altaussee	19.5	18.0	16.1	13.9	13.9	
Admont	19.3	17.3	14.2	11.7	12.3	
Leoben	16.3	15.0	14.7	11.0	11.2	
Mariazell	18.0	16.9	15.1	10.7	11.2	
Judenburg	14.0	13.2	11.9	9.3	9.9	

¹²⁷ Klein, l. c. str. 177.

¹²⁸ Prim. karto padavin za Štajersko, Klein, l. c. v prilogi.

¹²⁹ Klein, l. c., str. 178.

Slovenska Štajerska

Dobrna	14-0	12-0	10-3	9-7	12-3
Celje	15-6	15-0	13-0	12-6	17-7
Laško	16-9	12-5	12-6	10-4	12-9
Gornji grad	15-1	12-4	11-9	11-1	13-7
Krško	13-6	11-8	9-6	10-0	11-4

Tudi v tem pogledu vidimo, da Slovenska Štajerska nikakor ni na slabšem, marveč nasprotno, na boljšem; število deževnih dni je na našem jugu v poletnih mesecih povsod manjše, nego na severu in celo znatno manjše, kar pomeni, da ima naš jug poleti več solnca, nego štajerski sever. Še september po večini vzdrži primero in šele v oktobru prihaja sever na boljše, a komaj za spoznanje, kar pa za sušenje pač ne prihaja več mnogo v poštev.

Še naslednje je važno: Srednja *odn. najdaljša* doba trajanja deževja znaša na Zgornjem Štajerskem:¹⁴⁰

Gornja Štajerska.

	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.
Altaussee	7-3 18	8-0 19	5-4 10	4-7 10	4-8 9
Admont	5-1 10	5-5 14	4-7 9	4-3 8	4-0 8
Leoben	3-5 7	3-6 5	3-1 6	2-8 6	2-7 7
Mariazell	5-2 14	5-5 11	4-3 8	4-2 12	4-0 10

Slovenska Štajerska.

Dobrna	3-9 10	3-0 5	2-9 6	3-8 7	4-5 9
Rog. Slatina	4-3 11	3-1 7	2-8 6	3-5 7	4-4 8

Tudi v tem pogledu je sever na slabšem nego jug, posebno v obeh najvažnejših poletnih mesecih; šele jeseni se prične razmerje spreminjati.

Gornja primerjava je dala tedaj za rezultat, da je na Zgornjem Štajerskem nekako toliko padavin kot na slovenskem jugu, gotovo pa vsaj poleti ne znatno manj, da pa je poleti bolj vlažno vreme, ker je dež razdeljen na večje število dni in da traja tudi deževje vsakokrat dalje časa, nego na jugu.

¹⁴⁰ Klein, l. c., str. 181.

ter da je vrh tega tudi toplina v poletnih mesecih na severu nižja nego na jugu. Vsi v poštev prihajajoči klimatološki momenti govorijo zato, da samo radi podnebja, klimatskih pogojev za sušenje poljskih pridelkov, kozolec nikakor ni potreben samo na jugu, marveč da bi bil prav tako, ali, kakor smo videli, prav za prav še bolj potreben na severu. Na osnovi navedenega se nikakor ne da trditi, da je kozolec v veljavi povsod tamkaj, kjer ga zahtevajo klimatski pogoji, marveč da morajo tu igrati vlogo še drugi faktorji. Saj ne moremo računati, da bi bile ostrve, ki se uporabljajo na Zgornjem Štajerskem, popoln ekvivalent za kozolec, in končno bi mogli imeti tudi na Slovenskem Štajerskem samo ostrve, brez kozolca.

Res je, da se v območju ostale, osrednje in zapadne Slovenije množina padavin v primeri s Slovensko Štajersko stopnjuje, še prav posebno v bližini Kamniških in Julijskih Alp ter Karavank. — Kljub temu, da pade v velikem delu, v večini dežele, maksimum dežja jeseni, so tudi poletni meseci zelo deževni in oblačnost zelo izdatna. Vendar pa se v gospodstvu kozolca nič ne čuti, n. pr. razlika med Gorenjsko in Dolenjsko, dasi je v spodnjem delu dežele znatno manj padavin in tudi glede oblačnosti ter števila deževnih dni ugodnejša situacija, nič ali vsaj ne znatno slabša nego na slovenskem Štajerskem.¹⁴¹

Ali če primerjamo slovensko ozemlje v celoti z ostalimi Alpami v klimatskem pogledu, opazimo znova, da bi podnebni pogoji tudi marsikje drugod zahtevali uporabo takega sušilnega pripomočka kot je kozolec. Ves predel Severnih apneniških Alp ima slične podnebne odnošaje, zelo veliko množino padavin, ki marsikje ne zaostaja mnogo ali celo nič za obilico padavin na Slovenskem. Ali zato pa imajo tamkaj neugodnost, da pade relativno največ padavin ravno v poletni dobi, da so poletni meseci, v katerih se sušijo poljski pridelki, najbolj deževni v vsem letu, najčešče oblačni, in da se vrstijo deževni dnevi najbolj na gosto in trajajo deževne dobe najdlje, n. pr. na Salzburškem tudi do 18 dni.¹⁴² Bolj nego Slovenija je severnoalpsko ozemlje v Avstriji, osobito pa dežela Salzburg in njeno bližnje

¹⁴¹ Prim. Ferd. Seidl, Das Klima von Krain, str. 232, str. 265—266 i. dr.

¹⁴² N. Krebs, Die Ostalpen I., str. 148.

soseastvo, na slabem glasu po svojih »verregnete Sommer«.¹⁴³ — In vendar v Severnih apneniških Alpah ter v skoro enako deževnem predgorju nimamo kozolcev — razen tipa brez strehe v Pongau in Lungau —, marveč kvečjemu ostrvi.

Pa tudi v podrobnem meja kozolca ne poteka tako, da bi bila utemeljena samo v klimatskih pogojih. Na severni in vzhodni strani Kamniških Alp je obilo dežja poleti, obilo oblačnih dni s pičlo množino solnčne pripeke, pa vendar je n. pr. okrog Solčave ali Železne Kaple najobičajnejše sušenje žita na ostrvah, kozolec pa igra neprimerno manjšo vlogo. — Ali n. pr. meja kozolca napram Hrvatski ni povsod klimatsko prepričevalno utemeljena; v Gorskem kotaru n. pr., kjer ni kozolca, imamo poleti precej slične podnebne odnošaje kot na notranjskem in dolenijskem Krasu, kjer gospoduje kozolec ali je vsaj deloma zastopan.

Dežele okrog Baltiškega morja z Norvegijo so znane po svojem podnebjju, ki je tudi v poletni dobi še močno pod vplivom zapadnih in severozapadnih vetrov, a se vendar razmerna dobro segreje, celo še na severu, kjer je poletje že zelo kratko. Baltiško morje vpliva nekoliko ohlajevalno; dočim je na Norveškem jeseni in spomladi relativno največ padavin, imajo čim bolj proti vzhodu toliko izraziteje poletni maksimum v padavinah. Znano je, da je Norveška ena najbolj deževnih pokrajin v Evropi. Pogoji za sušenje v kontinentalnem predelu so čim severneje tem manj ugodni.

Ali, iz drugega območja: Znano je hladno, vlažno, deževno in zlasti zelo oblačno poletje Velikobritanskega otočja, osobito škotske, in vendar se nam od tamkaj nič ne poroča o kozolcu, kakor tudi ne iz drugih visokih gorovij v Evropi, kjer bi ga po klimatskih odnošajih pač smeli pričakovati.

Sodim, da se mora iz vsega navedenega pač napraviti naslednji zaključek: Kozolec je pripomoček, s katerim se človek bori zoper prirodne ovire v prevlažnem, premokrem, prehladnem podnebjju. Toda do tega pripomočka se ni povzel niti povsod v enakih klimatskih pogojih, niti povsod v enaki meri.

¹⁴³ Primerjaj podrobneje: Prof. Dr. Michael Haberlandt, Deutsch-österreich, sein Land und Volk und seine Kultur, Dr. Alfred Roschkott, Das Wetter in Österreich, str. 78 sl. Norb. Krebs, Die Ostalpen, n. n. m.

Kozolec je reakcija na klimatske ovire, toda za to, kako se je kozolec širil iz nekih prvotnih predelov in kje je danes ohranjen, za to morajo biti poleg splošnih podnebnih razlogov mero-dajni še drugi posebni vzroki, ki morajo biti v zvezi ali s posebno stopnjo kulture ali pa s posebnimi ljudstvi in njihovim geograf-skim gibanjem. Imamo predele, kjer bi po klimatskih pogojih pričakovali kozolca, pa ga ni, imamo področja, kjer je nekda j bil v rabi kozolec, pa ga danes ni več (Vzhodna Prusija, Ko-roška), in končno vemo, da je kozolec dandanes razširjen v predelih, kjer ga nekda j ni bilo; tako vsaj se misli n. pr. glede Finske in Norveške. Vidimo, da se uveljavljajo kot razširjevalec tega sušilnega načina faktorji, ki jih moramo iskati v območju antropogeografije. Seveda pa je bilo uveljavljanje mogoče pred-vsem ali celo samo v predelih, kjer so klimatske razmere nudile primerno možnost, odnosno nujnost.

b) Antropogeografski faktorji; nekatere domneve o njih.

V majhni meri moremo antropogeografske faktorje pri raz-širjanju kozolca opazovati na delu tudi v naši dobi. Poznam primere, da se je kmet s Kranjskega naselil na Koroško v predel, kjer sploh ne poznajo kozolca. Kupil si je tamkaj kme-tijo in na njej brž postavil kozolec, kakor ga je poznal in uporabljal v svojem rodnem kraju. Posebno živo pa se ista težnja vidi pri župnikih, kjer je župnija združena s kmetiskim gospodarstvom. Seznanil sem se s številnimi primeri, kjer je župnik, navajen na uporabo kozolca, prišel na faro v krajih, kjer kozolca ne uporabljajo, n. pr. v Beli Krajini ali na Krasu; brž si ga je postavil k drugim župniškim gospodarskim poslop-jem. In tako si je kozolec pridobil domovinsko pravico, ako mu ni tega preprečila premočna prirodna ovira kakor na primer burja na notranjskem Krasu in na Vipavskem. Drugod se je moglo konstatirati, da so župniki, vsaj na župniškem gospo-darstvu, uvedli obliko kozolca, ki je sicer oni kraj nima. Na hrvatski meji na gornji Kolpi in na Sotli se opaža, da segajo slovenske oblike kozolca za toliko čez mejo, kolikor daleč segajo ženitve čez mejo. Sploh pa je presenetljivo, kako točno se meja kozolca po veliki večini drži nekdanje štajersko- in kranjsko-hrvatske politične meje. Mislim, da si je to mogoče razlagati

samo na ta način, da je ta politična meja res dolga stoletja tvorila neko pregrajo, preko katere je bilo skrajno malo podrobnega ljudskega kontakta in mešanja. Vsekakor pa je podoba, da so bili za nastanek današnje meje kozolca merodajni tako klimatski kakor tudi antropogeografski faktorji.

Kakor pri nas v malem, tako moramo v Evropi v velikem računati tudi z antropogeografskimi momenti, ako si skušamo odgovoriti na vprašanje, zakaj imamo v nekih predelih kozolec, a v drugih ne, dasi bi ga po klimatskih pogojih mogli pričakovati. Toda iskati in najti te faktorje, je gotovo težavna in komplicirana naloga.

Na prvem mestu je treba navesti ono tolmačenje, ki skuša nastanek ter eksistenco kozolca utemeljiti s posebnim načinom kmetijstva. Valvasor, ki ima o kozolcu le neznamenit odstavek — niti slovenskega imena zanj ne navaja —, meni, da imamo na Kranjskem kozolec radi tega, ker se tukaj dobiva z njive dvakratni pridelek v letu in se mora napraviti na njivi po prvi žetvi prostor za drugi posevek ter spričo tega čas ne dovoljuje, da bi se žito sušilo kar na njivi, kakor je običajno po drugih deželah.¹⁴⁴

Slično utemeljuje potrebo kozolca tudi Gustav Pirč.¹⁴⁵ Podobno jo pojmuje Al. Haruzin.¹⁴⁶

Ali tako tolmačenje nas ne more prepričati. Saj vemo, da se žito pospravi z njive, brž ko se požanje, tudi tamkaj, kjer nimajo kozolca, bodisi, da se zloži snopje v večje kope sredi njive in se ta kos pozneje zorje ter pozneje zaseje — tako se dela n. pr. v Velikovškem okraju na Koroškem —, ali pa da se zloži v večje kupe ob njivi; zloži se ponekod ob njivi ali pa pri domu v ostrve in končno se ponekod, n. pr. v Istri in seveda marsikje drugod po Evropi,¹⁴⁷ zloži v velike kope, ali pa,

¹⁴⁴ Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain. II. knjiga, str. 104.

¹⁴⁵ Die österr.-ung. Mon. in Wort und Bild. Kärnten und Krain. Wien 1891. Krain: Land- und Forstwirtschaft, Jagd und Fischerei, von Gustav Pirč, str. 478.: »...Da das geschnittene Getreide wegen der Nachfrucht gleich vom Felde geräumt wird, muß es außerhalb desselben getrocknet werden. Zu diesem Zwecke dient die sogenannte Fruchtharfe, »kozolec« oder »stok« (!) genannt.«

¹⁴⁶ Al. Haruzin, n. d., str. 11.

¹⁴⁷ Na primer v Franciji. Jean Brunhes et Pierre Deffontaines, Géographie humaine de la France, II. str. 442.

kakor v Prekmurju in tudi v mnogih predelih širom Evrope, v nalašč za to postavljeno posebno poslopje ali kar v skedenj. Dvojni pridelek na isti njivi tedaj ne zahteva nujno ravno narave kozolca.

Postavilo se je naziranje, da se geografska razširjenost kozolca spreminja.

Meringer je o priliki, ko je iskal razlago nemške označbe harfe za kozolec, izrazil naziranje, da je kozolec bržkone zelo stara, naravnost prastara institucija. Dejstvo, da je danes zastopan posebno v vlažnih predelih alpskih dežel, nikakor ne dokazuje, da ni bil nekdaž razširjen tudi daleč na severu, ko je bilo tamkaj obilo gozdov in spričo tega mnogo vlažnosti. Nasprotno; spričo znane vlažnosti stare Germanije moramo naravnost predpostavljati njegovo existenco kot predpogoj za možnost poljedelstva.¹⁴⁸ Za svojo domnevo seveda Meringer ne more navesti dokazov.

Po Meringerjevem tolmačenju bi morali smatrati kozolec v Alpah — in morda slično tudi kozolec v deželah okrog Baltiškega morja kot nekaj reliktnega, kar se je ohranilo le v klimatsko najneugodnejših predelih. Razširjenost kozolca v Alpah bi se dala spraviti v sklad s takim tolmačenjem, saj imamo kozolec, kakor naglaša G. Buschan, v Alpah od spodnjega Valaisa do južnovzhodne meje Slovenije, toda s presledki.¹⁴⁹ — Ob Baltiškem morju se navaja, da so uporabljali kozolec nekdaž tudi v Vzhodni Prusiji, kjer ga danes ni.¹⁵⁰

Diskusija o reliktnem značaju kozolca bi se mogla z uspehom nadaljevati šele, ako bi imeli zbrane historične podatke o kozolcu za dovolj široko področje. Tega pa nimamo. Vrh tega pa moramo navedena dejstva premotrivati še z drugih vidikov, ki nam odpirajo še druge možnosti razlage.

Tako se n. pr. računa z verjetnostjo, da se je kozolec razvil samo v nekih predelih, morda celo samo v enem, prvotno manj-

¹⁴⁸ R. Meringer, Wörter und Sachen. Indogermanische Forschungen. 16. B. Strassburg 1904, str. 133.

¹⁴⁹ Dr. Georg Buschan, Illustrierte Völkerkunde. Stuttgart 1926. II. del, str. 394. (»Im Alpenbereich findet man sie (die Heuharfe) in der Ausdehnung von Kärnten und Krain durch die ganzen Südalpen (Lungau, Pustertal, Tessin, Wallis), in einigen Verbreitungsinselfn...«)

¹⁵⁰ Kazimierz Moszyński, Kultura ludowa Słowian, str. 197.

šem območju, pa da se je od tamkaj razširil tudi v sosedne predele ter da so nekatera ljudstva, ki so se preselila v nove, oddaljene pokrajine, institucijo kozolca prenesla s seboj. Tolmačenje te vrste se opira na momente geografskega sosedstva, sličnosti ali celo enakosti naprave, v posebno veliki meri pa tudi na jezikovno sorodnost označb, ki so v rabi za kozolec pri raznih ljudstvih. Naj navedem v naslednjem gradivo za očrtano tolmačenje.

K. Rhamm meni, da so Slovenci sistem kozolca prinesli ob selitvi s seboj in da ga niso morda šele na novem domovališču sprejeli od starejšega prebivalstva; tako vsaj misli, da bi se moglo sklepati iz dejstva, da imamo kozolec tudi sicer tu in tam na slovanskem ozemlju — za primer je mogel navesti Volinj in Arhangelško gubernijo v Rusiji.¹⁵¹ Nadalje smatra na osnovi primerjanja imen pri gospodarskih poslopih za zelo verjetno, da Slovenci ob svojem prihodu v sedanje ozemlje niso imeli skedenjskega poslopja in kot popolnoma gotovo mu velja, da Slovenci iz stare domovine niso prinesli institucije svislj-parne (Scheunenwirtschaft) po nemškem načinu, marveč da so imeli namesto nje — kozolec.¹⁵² — Vendar pa se more dvomiti, pravi končno Rhamm, če je severnoruski kozolec slovanskega izvora, zakaj enovrstni kozolec je zelo razširjen tudi po Norveškem in srednjem ter severnem Švedskem — pod imenom hāsja, hāsje, dočim je severorusko ime prjaslo menda prvotno pomenilo plot.¹⁵³

Drugih predelov v sosedstvu Rusije, kjer tudi uporabljajo kozolec, in drugih ruskih označb zanj Rhamm ne omenja.

Glede genetične zveze med tirolskim in slovenskim kozolcem pravi K. Rhamm naslednje: Da obstoja zveza med tirolskim kese, kes'ne in slovenskim koz(elec), se zdi tem verjetneje, ker je dosegla uporaba kozolca (>die Harpfenwirtschaft<) v slovenskih krajih največji razmah. Vendar pa se mu zdi umestno naglasiti, da gre enovrstni kozolec proti zapadu še čez Graubünden v romansko Švico in sicer pod samostojnim imenom rascanna.¹⁵⁴ Sicer pa se glede jezikovne zveze sklicuje na

¹⁵¹ K. Rhamm, o. c., str. 1083.

¹⁵² O. c., str. 905.

¹⁵³ O. c., str. 1084.

¹⁵⁴ K. Rhamm, o. c., str. 1076.

K. Štreklja, ki je izvajal, da prihaja tirolska beseda *kesn* od slovenskega *koza*, kar je še danes pohorska označba za primitivni enovrstni kozolec.¹⁵⁵

Pa tudi drugi avtorji soglašajo v tem, da je zapadnokoroški in tirolski kozolec institucija, ki kaže na slovenske vplive. Hermann Wopfner pravi čisto določno, da se je vzhodnotirolski kozolec razširil v deželo s Slovenskega.¹⁵⁶ Vendar misli Wopfner tu očitvidno le na vezani kozolec, o katerem navaja, da sega na zapad, na Tirolsko, do okolice Welsberga in ki ga označuje posebej kot koruško-štajerski kozolec.¹⁵⁷ V nadaljnjem govori posebej o razširjenosti enovrstnega kozolca po Tirolskem in vzhodni Švici, brez notice o izvoru. Prof. dr. Oswin Moro iz Beljaka smatra nemško označbo »*kösn*« kot besedo slovenskega izvora, a o stvarnem sorodstvu institucije se ne izraža.¹⁵⁸

Naj navedem končno še naziranje slavista Lessiacka, ki smatra prav tako kot K. Štreklj, da je nemška beseda *kesn* slovenskega izvora.¹⁵⁹ O tem tolmačenju se potemtakem danes ne dvomi več. Ako je res tudi beseda *kesne*, *kišne* in *kešne*, s katero zaznamujejo Retoromani v visokih dolinah Graubündena tamkajšnji primitivni kozolec, sorodna tirolsko-zapadnokoroškemu *kesn*,¹⁶⁰ bi bilo s tem ugotovljeno, da so po Slovencih prevzeli označbo za kozolec Nemci ter Retoromani daleč tja v Alpe.¹⁶¹ Vprašanje pa je treba prepustiti strokovni presoji.

¹⁵⁵ Z. f. deutsche Wortforschung V., str. 279 sl. (cit. po Rhammu, o. c., str. 1076).

¹⁵⁶ Tirolische Volkskunde. Von Prof. Dr. Hermann Wopfner, v knjigi: Haberlandt, Deutschösterreich, str. 346. (»Von Kärnten her ist die dort wie in der Südsteiermark verbreitete »harpfen« ins tirolische Drautal vordringen.«)

¹⁵⁷ Ibidem: »... Diese kärntnerisch-steirische Harfe dringt westwärts nach Tirol bis in die Gegend von Welsberg vor.«

¹⁵⁸ Volkskunde von Kärnten. Von Prof. Dr. Oswin Moro, Villach, v knjigi: Haberlandt, Deutschösterreich, str. 316: »... Im Gall- und Lessachtal sind Doppelharpen gebräuchlich; ihre Bezeichnung »Kösn« ist eines der ganz wenigen Wörter, die dem Slowenischen entlehnt sind.«

¹⁵⁹ Lessiack, Dr. Primus, Alpendeutsche und Alpenlawen in ihren sprachlichen Beziehungen. Germ. rom. Monatsschrift II, 274 sl. (282).

¹⁶⁰ Tako meni K. Rhamm, o. c., str. 1076.

¹⁶¹ Hunziker pa pravi (n. d., III., str. 74), da je graubündenski *kišne* identičen s tessinsko *rescanno* ne le po konstrukciji, marveč tudi po imenu. Glede graubündenske nemške označbe hišt pravi, da je germanizirana iz

Na osnovi tega bi se smelo zaključiti, da so tudi institucijo kozolca samo Nemci prevzeli od Slovencev, vsaj v Vzhodnih Alpah. Ta gospodarsko-kulturni vpliv je utemeljen tudi z drugimi slovenskimi izposojenkami iz gospodarske kulture, ki jih ima nemški alpski jezik. Na osnovi študij medsebojnega jezikovnega vplivanja med alpskimi Nemci in Slovenci prihaja Lessiack do zaključka, da so bili Nemci v živinoreji in pastirstvu pač pred starimi Slovenci, da pa so se, kar se tiče poljedelstva, marsičesa naučili pri njih in spričo tega marsikaj povzeli po njih.¹⁶² Zdi se iz gorenjega, da je tudi kozolec ena od poljedelskih naprav, ki so jo Nemci prevzeli od Slovencev.

Bodisi v manjšem ali večjem obsegu, — gotovo je, da se je kozolec s Slovenskega razširil v Alpah proti zapadu. V drugih smereh pa ni zaznamovati razširjenja izven Slovenskega. Ako vzamemo, da ima Rhamm prav s svojo domnevo o izvoru slovenskega kozolca, potem si moramo predstavljati tudi, da je ponekod pod vplivom nemških kolonistov slovenski kozolec izginit, tako n. pr. na Zgor. Štajerskem. In res Rhamm tako pojmuje razširjenost kozolca, ker pripoveduje, da so na Koroškem tudi v slovenskem delu dežele — razen v Ziljski dolini in okrog Pliberka — institucijo kozolca izpodrinile nemške uredbe.¹⁶³ Bilo bi sila interesantno, preiskusiti navedeno s historičnimi podatki, ki bi se morda vendarle dali polskati in zbrati. Po Rhammovem pojmovanju bi bilo pričakovati, da bi bil kozolec razširjen tudi še onstran Sotle, kjer ima narečje kajkavskega prebivalstva slovensko osnovo, in zato se Rhamm zelo čudi, da neha institucija kozolca skoro točno na hrvaški meji, kakor se je sam prepričal med Rogaško Slatino in Pregrado.¹⁶⁴ Kakor vidimo, je dala ugotovitev primitivnega kozolca v hrvaškem Zagorju Rhammovemu pričakovanju prav in to dejstvo bi mogel uvrstiti svoji domnevi v oporo.

Kar se tiče baltiškega predela kozolca, morem navesti samo sledeče.

---

kisne (n. d. III., str. 299). Rescanna pa mu je istega debila, kot valaiški rakar in rōenne in sicer smatra rakar kot starejšo domačo obliko, a drugo kot mlajšo (n. d. I., str. 201).

¹⁶² Lessiack, I. c., str. 281.

¹⁶³ K. Rhamm, o. c., str. 906.

¹⁶⁴ K. Rhamm, o. c., str. 906.

Glede Norveške smatra prof. Edv. Bull kot verjetno, da je kozolec tamkaj precej nov; kolikor je njemu znano; sega najstarejša omemba v l. 1770. in po njegovem je smatrati, da je prišel v deželo od vzhoda, s Švedskega.¹⁶⁵

Glede Finske misli I. Manninen, da kozolec, vsaj v visoki obliki, kakor je predstavljena na sliki 55, vsekakor ni avtohton v deželi, ker imajo prav takega tudi Rusi in na drugi strani tudi Švedi.¹⁶⁶

Glede Švedske nimam na razpolago podatkov, kar se tiče avtohtonosti kozolca.

Rhamm se je glede vprašanja avtohtonosti ruskega kozolca ozrl samo na Skandinavijo. Ne more pa biti dvoma, da je za iskanje genetičnih zvez prav tako važno in pač bržkone še mnogo bolj potrebno, raztegniti raziskovanje tudi na kozolec pri neruskih ljudstvih severovzhodne Rusije in Sibirije ter končno pri Kitajcih in Japoncih, kjer se eksistenca te sušilne naprave označuje kot presenetljiva.¹⁶⁷ Toda na razširjenje kozolca v tako ogromnem področju iz enega enotnega izvora bi bilo pač komaj misliti; posredovanje bi morali v tem primeru pripisovati nomadskim ljudstvom, ki so prihajala po širnem stepnem predelu od skrajnega azijskega vzhoda do srede Evrope.

c) Lingvistično gradivo, ki prihaja v poštev za presojanje.

Sedaj si je treba še ogledati, kako oporo nam nudi jezikovno gradivo glede geneze kozolca.

Beseda stog je last domala vseh slovanskih jezikov in sicer pomeni v slovanskih zemljah velik kup slame ali sena, včasih žita, ki se naloži navadno okrog navpično postavljenega močnega kola. Zelenin popisuje take stoge, kakor deloma že navedeno, za veliko- in belorusko ozemlje;¹⁶⁸ tu vidimo, da imajo Rusi največ okrogle stoge, ki jih imenujejo prav s to označbo

¹⁶⁵ Pismo sporočilo z dne 28. dec. 1929.

¹⁶⁶ Pismo sporočilo z dne 4. nov. 1930.

¹⁶⁷ G. Buschan, *Illustrierte Völkerkunde*, II., str. 394.

¹⁶⁸ D. Zelenin, *Russische (Ostslavische) Volkskunde 1927*, str. 36 (z dvema slikama).

(stog), pa tudi z besedo kopná itd., imajo pa, osobito severni Velikorusi, tudi podolgovate stoge, ki se imenujejo obzuród, zaród, tedaj enako kot kozolec; v njih stoji na sredi vrsta navpičnih drogov, oprtih s strani.¹⁶⁹ Vanje se zлага tudi žito. — Kakor že navedeno, misli Zelenin glede geneze, da so se podolgovati in okrogli stogi razvili kesneje iz ozoróda, t. j. iz kozolca, da pa so nastali tudi iz navadnih ostrvi.

V okroglih stogih se hrani slama odnosno seno tudi po ostalih slovanskih zemljah, tako pri severnih kot pri južnih Slovanih.¹⁷⁰ Za tako veliko kopo slame odn. žita ali sena imajo razen Rusov in Slovencev besedo stog tudi Poljaki, Čehi, Polabski Slovani ter Srbi-Hrvatje.¹⁷¹ Od Slovanov je prešla ta beseda v istem pomenu tudi k sosedom, n. pr. k Madjarom (asztog), Rumunom (stog), makedonskim Romanom (stug), Albancem (tog) in Švedom (stack).¹⁷²

Vse to kaže na visoko starost stoga kot poljedelske naprave. Zato ga Niederle uvršča med staroslovanske institucije in navaja, da se nahaja beseda stog že v tekstu iz l. 1146.¹⁷³

Iz tega se pač sme sklepati, da se je moral slovenski kozolec razviti iz staroslovanskega stoga. Niederle karakterizira staroslovanski stog kot veliko kopo snopja, — v razliko od male kope —; vanj se je zlagalo snopje po žetvi, da se osuši odnosno shrani, preden se omlati.¹⁷⁴ Za nastanek kozolca pride tedaj v

¹⁶⁹ Glej sliko, Zelenin, n. n. m., str. 36.

¹⁷⁰ K. Moszyński, Kultura ludowa Słowian, Kraków 1929, str. 231.

¹⁷¹ Miklosich, Etym. Wörterbuch, s. v. stogü (str. 323). — Glede stoga pri Srbohrvatih navaja Vuk Stef. Karadžić, Srpski rječnik (III. izdaja, Beograd 1898), str. 739 s. v. stog — 1. der Getreideschober, acervus frugum, in 2. veliko sljeno, Heuschober, meta foeni. Istotam na str. 489, s. v. ostožje — 1. stožina oko koje se stog sadijeva, Stange um welche der Schober angelegt wird, 2. stog, der Schober. — Na slovenski meji sem slišal med Hrvati v Zagorju za navedeni pomen stoga besedo velika koplca ali koplč, vendar pa Dragutin Hirc (Prirodni zemljopis Hrvatske, I. knjiga, str. 228) pripoveduje za Zágorje, da tamkaj koruznico zlagajo v »stoge«. V severni ter osrednji Istri po mojih informacijah ne poznajo besede stog, pač pa v južni Istri okrog Vodnjana in Pulja.

¹⁷² Miklosich, l. c.

¹⁷³ Lubor Niederle, Manuel de l'antiquité slave. Tome II. La civilisation. Paris 1926, str. 195—196; isti, Slovanské starožitnosti III., sv. 1., str. 106.

¹⁷⁴ Ibidem.

poštev poleg potrebe po sušenju tudi hranjenje žitnega snopja, morda zadnje ne dosti ali nič manj nego prvo. V onih predelih Slovenije, kjer se je ohranil pojem stoga v pomenu, sličnejšem prvotni vlogi, je za novo napravo prevladala označba kozolec, a v onem predelu, kjer je označba stog prešla na novo napravo, na kozolec, se je prvotni pomen stoga izgubil, označba kozolec ali kozel odnosno koza pa je ostala omejena na primitivno obliko brez strehe, a za prvotni stog so se uveljavile drugačne označbe kot kopa, kup itd.

Pot razvoja iz prvotnega stoga v kozolec kaže morda še madjarska beseda kazal v pomenu stog (Heuschober).¹⁷⁵ Beseda kozel—kozolec se je potemtakem od Slovencev zanesla samo med Madjare in alpske Nemce.

Mogoče, da je šel razvoj ostrv ločeno od stoga—kozolca. Niederle ostrvi ne šteje v inventar staroslovanske materijelne kulture in jih sploh ne omenja. Ali značilno je, da je tudi beseda ostrv lastna malodane vsem slovanskim jezikom in sicer po večini v istem pomenu kot jo imamo na Slovenskem, popolnoma enako se vsaj uporablja ostrva pri Velikorutih (ostroviny, ostroi) in Belorusih (striv'ja),¹⁷⁶ pa tudi pri Malorusih (ostrova), dalje pri Čehih in Slovaki. Ostrva odnosno ostrvica je znana tudi med Srbohrvati in sicer se navaja za hrvatsko Zagorje in Prigorje, za Krk in pa za Črno goro.¹⁷⁷

Za genetično zvezo med ostrvo in kozolcem imamo malo opore, kakor tudi se že na prvi pogled zdi verjetna. Miklošič sicer navaja, da se imenuje ostrv — glavni steber pri kozolcu¹⁷⁸ in Pleteršnik navaja isto za Tolminsko (po Erjavcu),¹⁸⁰ ali to je menda edini primer, kjer ima nomenklatura pri kozolcu zvezo z ostrvo. Kjerkoli sem izpraševal po sličnih besednih relacijah, je bil odgovor negativen.

Vendar se človeku, posebno če pozna primitivno konstrukcijo začasnega kozolca brez strehe, vsiljuje misel, da se je ko-

¹⁷⁵ Miklosich, Etym. Wb., s. v. kozljicj.

¹⁷⁶ Zelenin, n. m., str. 35; Moszyński, l. c., str. 197—198, slike str. 196.

¹⁷⁷ Miklosich, Etym. Wb., s. v. os—.

¹⁷⁸ V. St. Karadžić, Srpski rječnik, s. v. ostrva. (str. 489); Rječnik hrv. ili srp. jezika. Jugosl. akad. u Zagrebu, s. v. ostrva in ostrvica.

¹⁷⁹ Miklosich, Etym. Wb., s. v. os—

¹⁸⁰ Pleteršnik, Slov.-nem. slovar, s. v. ostrv.

zolec razvil i po posredovanju ostrve, ker ni enostavnejšega, kot način, da se ostrvi zasadijo v določeni medsebojni razdalji in med njimi vodoravno na zavrtane kline ali napol okleščene veje položijo drogovi. Tako tolmačenje se vsiljuje tembolj, ker se po večini, n. pr. na Koroškem, ostrve že itak postavljajo precej na gosto v ravni črti in se često večja stabilnost doseže s tem, da se zvežejo med seboj z dolgim drogom ali celo z dvema, tremi. Tako sklepa tudi Fr. Baš, ki pa postavlja razvoj v novejšo dobo.¹⁸¹ Hans Sperber si sploh na ta način razlaga nastanek kozolca, toda on je imel pred očmi samo enovrstni tirolski kozolec brez strehe.¹⁸² Vemo, da se res na ta način sestavljajo primitivni kozolci v baltiškem predelu; tako sliko prinaša n. pr. tudi Moszyński za Belo Rusijo.¹⁸³

Seveda pa moramo danes razlikovati med primitivnimi, po večini provizornimi kozolci, ki nastajajo preko ostrve in ostalimi stabilnimi kozolci, kjer se stebri ne dajo več primerjati z ostrvami. Samo ob sebi umljivo pa je, da današnje stanje ne govori zoper to, da so bili prvotno tudi stebri — ostrvi in bi takemu tolmačenju sploh ne bilo vzroka ugovarjati, ako ne bi zoper to govorila nomenklatura stog—kozolec, ozerod, abzurod itd. Saj bi se dalo iz nje sklepati, da se je kozolec razvil iz prvotne zgradbe za hranjenje žita med časom žetve in mlačve. Ne bi bilo tedaj izključeno, da se je kozolec razvijal po obeh načinih in končno se ne sme popolnoma zanemarjati možnost, da imamo v dvojni osnovni slovenski označbi za kozolec še spomin na ta dualizem nastajanja. Koza—kozel—kozolec bi pomenili obliko, ki se je razvila preko ostrvi kot naprava za sušenje, a stog—kozolec bi bila oblika, nastala iz prvotnega stoga kot shramba za snopje pred mlačvijo. Slično razliko bi imeli še danes v Podjuni in na Goriškem v Soški dolini, kjer pomeni povsod kozel—kozolec primitivnejšo obliko.

Poglejmo še, kaj se da izvedeti o jezikovnih izvorih za kozolec v drugih predelih.

Glavna ruska označba za kozolec je ozorod, obzurod, zarod, ozerod. Etimološko se ta beseda spravlja v zvezo z deblom žerd,

¹⁸¹ Fr. Baš, *Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini*. ČZN. XXIV., 1—2. str. 77.

¹⁸² Hans Sperber, glej nižje spodaj.

¹⁸³ Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, str. 197 (prim. našo sliko št. 54).

staroslovensko žrūdi drog (prim. slov. žrd), ki je ohranjeno še danes v večini slovanskih jezikov.¹⁸⁴ Tudi ruski kozolec je dobil potemtakem ime po pokončnem drogu, slično kot naš stog. Tudi Malorusi imajo ožered v pomenu stog (Heuschober). Beseda je prešla v staropruski, litovski in lotiški jezik, kjer pomeni kozolec ali kozolcu slično napravo, pa tudi v rumunščino (gi-readă), kjer pomeni kot pri Malorusih kup, kopico, stog (Driste).¹⁸⁵ Da pomeni pri Rusih tudi podolgovat stog, se je že omenilo. — Kot naš stog kaže tedaj tudi ruski ozorod genetično zvezo med napravo za sušenje in veliko kopo bodisi žita-snopja ali sena.

Druge ruske označbe za kozolec, kakor pereplot in prjaslo, so očitvidno v zvezi s pletenjem in pomenijo analogijo za slovensko besedo lesa,¹⁸⁶ ki se po Baševih navedbah v Savinjski dolini upotrebljava kot označba za enovrstni kozolec, ki pa pomeni sicer spletena vrata v plotu, spleten, prenosljiv most na Barju in slično.

Norveški hesje in švedski hässja se izvajata od besede hes, ki bi pomenila pri kozolcu one kline, ki so v navpičnih stebrih zavrtani počezno in na katerih so položene late.¹⁸⁷

Tessinska rescanna se izvaja od besede riseccare, ki pomeni zopet osušiti, osušiti.¹⁸⁸

O kesn je bil že govor.

Vzhodnotirolsko-zapadnokoroška označba hilde za vezani kozolec pomeni ponekod drugod po Nemčiji poslopje za shranjenje sena.¹⁸⁹

Končno še beseda harpfe ali harfe, ki se upotrebljava pri alpskih Nemcih kot označba za kozolec, a ima v primeri z doslej navedenimi drugimi nemškimi izrazi bolj književno-jezični značaj — tako vsaj na zapadnem Koroškem in vzhodnem Tirolskem.

¹⁸⁴ Miklosich, Etym. Wb., s. v. žerd —

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Pieteršnik, Slov.-nem. slovar, s. v. lesa.

¹⁸⁷ »...Danach hat das Gerüst seinen Namen nach den Zapfen in den vertikalen Pfählen, auf denen die horizontalen Stangen ruhen.« H. S. Falk und Alf Torp, Norwegisch-dänisches etym. Wörterbuch, s. v. Hesje.

¹⁸⁸ Meyer-Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1911, s. v. rēscāre.

¹⁸⁹ Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Leipzig 1877, s. v. Hille, f.

Po velikem delu pa je harfe ljudski izraz in na Tirolskem se pravi celo Getreide einharfen.¹⁰⁰ — Protí tolmačenju, da bi imel nemško-alpinski kozolec svoje ime harfe po sličnosti s harfo, godbenim instrumentom, se obrača R. Meringer, ki meni, da je bilo mogoče obratno, saj je bila Getreideharfe morebiti nekđaj mnogo bolj na široko razširjena.^{100a}) Hans Sperber pa je poskusil raztolmačiti besedo na ta način, da jo izvaja od germanskega debla harb ali harf v pomenu »Baumstamm mit Aststümmeln«, kar naj bi značilo staro ime za Hiefel — našo ostrv. Misli si, da se je morala Getreideharfe — imel je na razpolago sliko primitivnega kozolca brez strehe, sestojęčega le iz enega okna — razviti na ta način, da sta se postavili dve ostrvi v primerni razdalji in sta se zvezali po prečnih drogih, položenih na vejnih klinih.¹⁰¹ Zdi se mu mogoče, da se je taka ostrva prvotno imenovala »harpa«¹⁰²

Iz vsega navedenega se razvidi, da se je v slovenski jezikovni označbi ohranil spomin na način, kako je nastal kozolec-stog in da velja isto o ruskem kozolcu-ozorodu. Izvenslovenski alpski svet pa ima jezikovno označbo za kozolec ali izposojeno od Slovencev (kesn), ali pa jo ima po svrhí naprave (hilde, rescanna). Ali bi se smelo po tem sklepati, da so v tirolskem in švicarskem predelu Alp sprejeli kozolec od drugod in že v dovršeni obliki? Če je Sperber s svojo etimološko razlago besede harfe na pravi poti, potem bi seveda imeli tudi Nemci jezikovni spomin na genezo kozolca, ali v smislu razvoja iz (odn. preko) ostrve.

Ako bi bili Slovenci prinesli kozolec vsaj že v primitivni obliki brez strehe s seboj iz prejšnje domovine za Karpatí (kjer imamo v Beli Rusiji še danes tak kozolec), kakor misli Rhamm,¹⁰³ in bi bila potemtakem ta naprava že skupna praslóvanska kulturna dobrina, bi mogli pričakovati, da bi se bila sled o njej ohranila tudi v jezikovnem zakladu med Slovani.

¹⁰⁰ R. Meringer, Wörter und Sachen. Indogermanische Forschungen, XVI., str. 132 sl.

^{100 a)} R. Meringer, n. n. m.

¹⁰¹ H. Sperber (l. c. III., str. 71) se sklicuje na sporočilo rektorja E. Spjuta, da se vidi jo na Finskem zares tako konstruirane »Harfen«.

¹⁰² Hans Sperber, Deutsche Harfe und seine Verwandten. Wörter und Sachen. III, str. 63 sl, in isti Wörter und Sachen, VI. Beiträge zur germ. Wortkunde, str. 47 sl. (1914—1915).

¹⁰³ K. Rhamm, l. c., str. 1083.

Jezikovna sled skupne praslovanske kulture pa obsega samo stog v prvotni obliki in pa vsekakor tudi ostrv, ne pa več stoga-kozolca. Ali popolnoma prepričevalen tudi ta razlog ni, zakaj še dandanes imamo n. pr. na Slovenskem za prvotni stog več regionalnih označb in slično je med Rusi. Mogoče bi si bilo misliti, da je regionalno označevanje pričelo že v času razseljevanja Slovanov in bi potemtakem Slovenci svojo prvotno varijanto stoga-kozolca vendarle že nesli z vzhoda s seboj. Ali to so samo študijske hipoteze, več o tem govoriti bodo mogli lingvisti in gospodarski zgodovinarji ter etnografi.

č) Zaključek.

Končno moramo vzeti še enkrat v poštev ono pojmovanje, ki računa, da spada kozolec v svoji primitivni prvotni zasnovi v vrsto onih gospodarskih naprav, ki se razvijejo na raznih predelih človeškega udejstvovanja popolnoma samostojno, ne da bi bilo treba za njihov nastanek kake specialne pobude, posebnega vpliva od zunaj. Razvije se tamkaj, kjer se mora človek v borbi s prirodnimi ovirami bolje opremiti v svojem gospodarstvu, to je, napraviti si razne pripomočke, kakor je eden od njih pač tudi kozolec. Da je kozolec res taka preprosta naprava, ki je mogla nastati na raznih mestih brez medsebojnega vpliva, temu se mora vsekakor pritrčiti. Ali v našem primeru se glasi vprašanje konkretno takole: Ali je verjetno, da se je kozolec razvil preko prvotnega stoga v sedanje oblike ločeno, zase ob Baltiškem morju in sicer morda zopet posebej med Rusi in posebej med Švedi odnosno Skandinavci, ter zase na Slovenskem in morda zopet ločeno v švicarskih, tirolskih Alpah? Slovenci bi bili v tem primeru prinesli s seboj iz svoje prejšnje domovine z one strani Karpatov samo način sušenja odnosno hranjenja žita v prvotnem stogu, do kozolca pa bi se bili povzpeli šele tukaj, šele v novi domovini, dočim bi se bil prav tako med Rusi šele kasneje razvil kozolec. Kako je bilo s kozolcem v Skandinaviji, med severovzhodnoruskimi ljudstvi, v Sibiriji ter pri Kitajcih in Japoncih, o tem spričo pomanjkanja podatkov tu sploh ni mogoče govoriti.

Gorenja razmotrivanja moremo zaključiti z naslednjim zaključkom.

Geografska razprostranjenost kozolca je tolika in obsega tako različne in oddaljene predele, da prihajajo kot posredovalec razširjenja iz predpostavljenega enotnega izvora v poštev samo nomadska ljudstva evrazijskega stepnega pasu. Tako posredovanje pa je malo verjetno, osobito ko imamo kozolec tudi v razmeroma oddaljenih področjih kot je Švica, Skandinavija ali Japonska.

Nomenklatura pri raznih narodih v Evropi ne priča za enoten izvor kozolca v Evropi, niti se ne more z njo argumentirati za enoten izvor slovanskega kozolca; jezikovno gradivo pa vendarle kaže, da se je institucija kozolca v nekih predelih prenašala od ljudstev, ki so že bila v posesti kozolca, na sosede.

Stvarni sestavni elementi kozolca so v vsem evrazijskem področju isti in tudi konstrukcije celotne zgradbe kažejo v vseh predelih presenetljivo sličnost. Toda sestava kozolca je nekaj tako preprostega in enostavnega, da se ta sličnost, ali bolje — enakost zgradbe ne more navesti kot argument za enoten izvor. Edinole slovenski kozolec pomeni v vsem širokem področju izjemo, predstavljač s postavitvijo dveh vzporednih vrst in strehe, osobito pa široke skupne strehe za dvovrstno kombinacijo ter s temeljito izrabo notranjega prostora — najvišjo, najmogočnejšo razvojno stopnjo kozolca, katerega gospodarska funkcija je na Slovenskem najpopolneje zagospodovala. Ali ta izjemni stvarni razvoj in izjemna gospodarska pozicija kozolca pri nas vendarle bistveno ne moti skladnje z ostalimi predeli kozolca, zakaj tudi na Slovenskem so v perifernem območju še dandanes zastopane v primitivnejših varijantah vse oblike kozolca, ki jih poznamo iz ostalih evropskih in iz azijskih področij.

Na osnovi vsega tega se vidi, da je kozolec nastal v Evraziji na več mestih ločeno, ali vendarle ne v vseh predelih, kjer bi bil spričo manj ugodnih klimatskih pogojev dobrodošel. Spričo tega morejo nastopati nekatera ljudstva, ki se selijo in ki razprostro svoj vpliv ali celo svoje gospostvo nad drugimi, kot razširjevalci institucije kozolca, a druga ljudstva, ki v svojem prvotnem domovališču te naprave niso imela, povzročijo, da v predelih, kamor pridejo in kjer zagospodujejo, institucija polagoma gine in morda končno sploh izgine. Za ostala področja naše pomanjkljivo gradivo še ne dovoljuje presoje, ali glede

slovenskega ozemlja pač ne more biti dvoma, da nastopajo, da se uveljavljajo Slovenci kot nosilci in razširjevalci kozolca, ki se je po njihovi zaslugi razširil vsaj v Vzhodnih Alpah. Nemci, vsaj oni, ki so se uveljavili v severovzhodnih Alpah, sprva očitvidno niso imeli te institucije in je pod njihovo prevlado kozolec izginil razen v neznatnem delu na srednjem Štajerskem.

Kar se tiče starosti slovenskega kozolca, smo videli, da podatki še ne dovoljujejo trdno utemeljene sodbe. Ali iz dejstva, da se je z uspehom uveljavil napram Nemcem v nekih področjih in da je slovenska označba zanj udomačena že razmeroma zgodaj med Nemci na severozapadnem Tirolskem, smemo pač sklepati, da je to že zelo stara naprava in da njen nastanek, kar se tiče Slovencev, časovno ne bo daleč od dobe njihove doselitve v predele Vzhodnih Alp.

Zaključujoč tole razmotrivanje naj naglasim, v kako veliki meri moramo računati z možnostjo, da nam napredujoče gospodarsko-zgodovinsko, etnografsko, geografsko, lingvistično in slično raziskavanje preskrbi še novega gradiva, ki bo z novo lučjo osvetlilo danes še nejasne in zamotane odnošaje.

Résumé.

Le »kozolec« en pays slovènes.

Le présent traité s'occupe d'une construction de campagne, appelée kozolec (= cosolets), qui, en Slovénie, sert à sécher les gerbes de céréales (froment, orge, seigle, avoine, blé sarrasin), en outre quelques autres produits agricoles (haricots, trèfle etc.), par exception, seulement, le foin et les panouilles de maïs. Ce kozolec, en général, consiste en quelques pieux verticaux, rangés l'un près de l'autre à distance de 4, 5 à 5 mètres, auxquels des perches horizontales ou des traverses charpentées sont attachées, à distance de 20 à 24 cm l'une de l'autre. C'est là qu'on met pour sécher les gerbes de blé ou d'autres produits agricoles, de manière que les épis dépassent d'un peu la paille (voir fig. 1, prise du livre de Valvasor, auteur célèbre de la deuxième moitié du XVIIème siècle, en outre fig. 3, 6 etc.). Cette forme du kozolec se présente aussi dans quelques autres pays de l'Europe et de l'Asie, elle est la partie essentielle d'un kozolec. Mais, en Slovénie, le kozolec possède au surplus une double particularité, c.-à-d. qu'il est muni d'un toit et qu'il y a au dedans des dépôts spéciaux pour le foin (moins pour la paille) en haut, pour les instruments aratoires de toute sorte et pour les chariots (remise) en bas. Dans cette phase de son évolution le kozolec slovène présente un type de bâtiment d'exploitation tout à fait particulier que nous chercherions en vain dans le reste de l'Europe, au moins d'une perfection pareille.

Pour désigner la construction en question il y a, en Slovénie, deux termes principaux. A côté de celui de kozolec (sur la plus grande partie du territoire slovène et cela au centre, au sud et à l'est du pays) qui se présente aussi sous la forme non dé-

rivée de koza (= chèvre) ou kozel (= bouc), il y a encore le terme stog (au nord-ouest). Sur le territoire où l'on connaît le kozolec, le stog désigne une grande meule de foin ou de paille qui, tout l'hiver durant, reste dehors à la belle étoile.

Dans la suite, l'auteur expose les résultats de ses études. Il commence par classer les kozolecs slovènes. Il y en a trois types bien différents. Le premier d'entre eux et le plus simple est celui qui n'a qu'une seule rangée de pieux avec des perches et avec un toit très étroit («stegnjeni kozolec — le kozolec allongé»), voir les fig. 4—9. Il y en a deux espèces remarquables (pour la première voir les fig. 4, 5, 6, pour la seconde les fig. 7 et 8). Ces dernières représentent un kozolec allongé et muni (pour la plupart dans la largeur de l'intervalle entre deux pieux verticaux, appelé fenêtre) d'un petit appentis qui sert à abriter les chariots, la charrue, la herse etc. Le kozolec du type allongé n'a qu'une stabilité relativement faible, c'est pourquoi on le protège contre les vents par des soutiens de bois spéciaux qui le soutiennent d'un (fig. 6) ou des deux côtés (fig. 4, 5, 8). Une forme intermédiaire est représentée par la fig. 10; on y aperçoit deux rangées parallèles du type allongé, liées entre elles par des poutres transversales et couvertes de toits séparés ce qui garantit une stabilité bien supérieure à celle du type simple (kozolec allongé double). Le développement ultérieur est illustré par les fig. 11—25. Elles appartiennent toutes au type du kozolec double à toit commun et cela fig. 11, 15 et encore 12, 13, 16 à l'espèce plus primitive qui n'utilise pas encore l'espace intérieur si économiquement comme l'espèce la plus développée (fig. 14, 17—21, 23, 24). Celle-ci offre, sous son large toit commun, beaucoup d'espace: en bas il y a une remise ouverte pour les chariots et pour les instruments aratoires, en haut, séparés par une cloison de planches ou de soliveaux entrecroisés, deux espaces fermés dont l'un, plus étroit, sert à conserver le foin de qualité supérieure (parfois aussi la paille), l'autre, de beaucoup plus large, pour le foin de qualité inférieure. Il se peut de même qu'on rattache à un kozolec double à toit commun un kozolec allongé simple (fig. 17 au fond) ou double (fig. 22), mais jamais nous ne le retrouvons en combinaison avec d'autres bâtiments d'exploitation, excepté dans la Slovénie de l'est où la combinaison

d'un kozolec avec une étable n'est pas rare (voir fig. 26, 27). De nos jours, à cause des prix croissants du bois, on bâtit déjà des kozolecs plus simples et moins hauts (fig. 25).

Le kozolec est couvert de paille de seigle, par exception seulement et aux temps modernes, de tuelles; dans les hautes régions neigeuses des Alpes il y a des toits en bardeaux. Les pieux sont presque toujours en bois de chêne (parfois avec un socle de pierre, fig. 2), au sud-ouest seulement ils sont remplacés par l'oeuvre du maçon (fig. 9, 23, 24) ce qui nous rend témoignage de l'influence de la construction méditerranéenne.

Le troisième type qui, dans les régions vinicoles du sud et du sud-est de la Slovénie, moins dans le reste du pays, remplace le kozolec double à toit commun, offre, entre ses deux rangées de hauteur inégale, bien moins d'espace, mais la disposition de celui-ci reste analogue à celle du type précédent, à cela près que, en haut, il n'y a qu'un seul dépôt pour le foin (fig. 28—30).

Dans les parties centrales du territoire slovène tout le blé et tous les produits agricoles, mentionnés ci-dessus, excepté le millet, sèchent dans le kozolec des trois types susdits. La domination du kozolec couvert y est donc absolue (voir la carte ci-jointe sur le domaine du kozolec).

Hors du domaine central la situation change peu à peu. On n'y fait sécher dans le kozolec couvert que certaines espèces de blé et cela encore n'a lieu que chez les paysans aisés; on y est donc obligé à recourir à d'autres manières de séchage dont l'une est dite »v ostrvah«. On attache les gerbes de blé, le trèfle, le foin à des perches nues ou on les suspend sur des chevilles de bois cognées dans la perche; ailleurs on prend à cet effet le sommet d'un arbre conifère auquel on a coupé les branches à 1, 2 ou 3 dm du tronc pour qu'on y puisse suspendre le produit à sécher (voir fig. 44, 45). Ailleurs encore on fait sécher le blé sur le champ même »v stavah« c.-à-d. en des tas avec un nombre déterminé de gerbes (fig. 42). Au nord-est de la Slovénie on le fait sécher »v križih« (en croix) où les gerbes s'entrecroisent en couches horizontales (fig. 43).

À côté du kozolec couvert on emploie aussi celui d'une seule rangée, mais plus primitif et sans toit (fig. 31, 32, 33, 34), soit comme construction de durée, soit comme abris temporaire qu'on érige et défait chaque été (fig. 32). À l'est et au sud on

préfère à cette forme de kozolec sans toit celle d'un kozolec, appuyé contre un bâtiment d'exploitation (étable, grenier, fenil, étable à porcs) de manière que le toit du bâtiment abrite aussi les produits qui séchent (fig. 36—41). Aux alentours de Gorica on a introduit, aux temps modernes, une espèce singulière du kozolec sans toit: elle consiste en quelques pieux verticaux pas trop longs, entrelés par des fils de fer (fig. 35). Il est intéressant à remarquer que le kozolec en Suède et en Norvège a abouti à la même forme.

Sur la carte ci-jointe nous avons marqué autour de la zone centrale (où la domination du kozolec couvert est absolue) une autre, intermédiaire où le séchage dans le kozolec s'entremêle à ceux qu'on appelle *v ostrvah* ou *v stavah*. Ici le nombre des kozolecs sans toit ou des kozolecs appuyés est supérieur à celui des kozolecs couverts. Hors de cette zone il y a une troisième où l'on ne connaît que le séchage *v ostrvah* et *v stavah*. Le kozolec y est parfaitement inconnu à l'exception de Zagorje en Croatie où l'on emploie une espèce de kozolec sans toit pour y sécher et conserver la paille de maïs. Dans les régions qui ne se servent pas du kozolec, celui-ci est parfois remplacé par la meule (*stog, kopa*, voir fig. 46, 47), où l'on entasse le foin, la paille et même le blé; dans la région du kozolec les meules sont très rares. A l'est et au sud-est apparaît encore le *koruznjak*, c.-à-d. un appareil spécial pour le séchage du maïs (fig. 48). Dans la zone du kozolec, le maïs sèche, pour la plupart, hors du kozolec et hors du grenier, suspendu aux perches qui sont appuyées contre les bâtiments d'exploitation.

En base de la littérature concernant le problème et en base d'informations écrites par des spécialistes de chaque pays, l'auteur jette, dans les chapitres suivants, un coup d'oeil sur les régions de l'Europe et de l'Asie, où l'on emploie le kozolec pour y sécher les céréales, le foin, les haricots, les petits pois etc. Le kozolec apparaît, par endroits, dans les Alpes orientales, au centre de la Styrie, dans l'ouest de la Carinthie, en Tyrol, dans le nord-est des Alpes d'Italie (Carnia, Cadore), en Suisse (dans les cantons des Grisons, du Tessin supérieur et du Valais), en outre, dans les pays scandinaves (en Norvège et en Suède), en Finlande, dans ses formes primitives, encore, en Esthonie,

en Lettonie et en Lithouanie, mais c'est surtout au nord et au nord-ouest de la Russie et dans la Russie-Blanche que cette espèce de construction se fait assez fréquente. Nous rencontrons un type du kozolec aussi chez les peuples allogènes au nord-est de la Russie, en Sibérie, finalement en Chine et au Japon du nord où il sert à sécher le riz. Les principaux types des pays mentionnés sont illustrés par les fig. 49 à 66. Il s'en suit que tous ces pays ne connaissent que la forme sans toit, par endroits celle du kozolec appuyé (fig. 49, 52, 63); ils correspondent, quant à la forme et à la construction, aux types primitifs slovènes; ce n'est que par exception que nous rencontrons ailleurs qu'en Slovénie le kozolec couvert, et cela dans les Grisons et au nord de la Suède (fig. 51, 62), et enfin, d'après Moszyński, aussi en Chine, mais il n'y a là que des exceptions très rares et insignifiantes. Il va donc sans dire que le kozolec couvert des trois types (et nommément celui qu'on appelle »na kozla« (voir fig. 28, 29, 30) et celui du kozolec double à toit commun) doit être considéré comme une particularité économique et technique purement slovène et c'est pourquoi elle attire l'intérêt du géographe. C'est à ces bâtiments de campagne que le paysage slovène et surtout ses habitats ruraux doivent leur charme, soit qu'on les trouve en forme allongée aux champs (fig. 4), soit qu'on les rencontre à côté des maisons et des autres bâtiments, soit, enfin, qu'ils forment un groupe à soi hors du village, cas assez rare d'ailleurs (fig. 16).

Dans la suite, l'auteur tâche d'expliquer les circonstances qui ont fait naître le besoin d'un tel bâtiment. Il n'y a pas de doute que c'est dans le caractère particulier du climat qu'il en faut chercher les causes: les étés trop humides, les pluies nombreuses et abondantes, bien des jours sombres, en voilà assez pour qu'on arrive facilement à comprendre, pourquoi dans les régions très humides ou très hautes des Alpes, des pays scandinaves et baltiques, du nord de la Russie et de l'Asie, où les produits agricoles ne séchent que très lentement, l'homme ait eu recours à une manière de séchage particulière, au kozolec (il est vrai, cependant, que le séchage du riz dans l'Asie orientale doit être expliqué autrement).

Mais, cette raison unique ne suffirait pas à expliquer d'une façon satisfaisante les limites des régions dans lesquelles domine

le séchage au kozolec, car il y a, en Europe et ailleurs, des pays dont le climat n'est guère plus favorable, mais nous y chercherions en vain des constructions semblables (p. ex. les îles de la Grande Bretagne, surtout l'Écosse, quelques régions très humides des Alpes du nord etc.). En comparant le climat de la Haute Styrie à celui de la Styrie slovène, l'auteur constate que, là-haut, l'été est encore moins favorable qu'en bas, mais que malgré cela le kozolec n'est pas connu dans le nord de la Styrie, tandis qu'il est parfaitement en usage au sud. Il est bien vrai que l'homme, dans la lutte contre les inconvénients du climat, a eu recours au séchage dans le kozolec, mais, pour expliquer la répartition du kozolec aux temps modernes, il ne faut pas perdre de vue les facteurs de la géographie humaine. Le fait est que certains peuples ont favorisé le développement du kozolec, pendant que d'autres l'ont fait disparaître.

La ressemblance des types, quant à leur forme et à leur construction, dans des pays tellement distants comme le sont l'Asie orientale, les pays scandinaves et les Alpes, ne nous surprendra pas puisqu'il ne s'agit que d'une construction fort simple. C'est pourquoi on ne peut pas supposer que le kozolec se soit développé d'un seul type primitif, qu'il se soit répandu d'un seul lieu d'origine, mais, au contraire, il faut le tenir pour sûr que certaines régions l'ont créé indépendamment. Après avoir analysé la matière au point de vue linguistique, l'auteur conclut que, même en Europe, la nomenclature du kozolec n'en laisse pas transparaître une origine commune. Quant à la question des rapports génétiques entre le kozolec slovène avec celui de la Russie et de la Russie-Blanche, l'analyse linguistique n'exige pas de supposer une origine commune slave bien qu'il y ait toute probabilité que le kozolec slovène date d'une époque très ancienne. Il a été établi que le nom de la construction en question avait passé des Slovènes aux Allemands ça et là dans les Alpes de l'est (à l'ouest de la Carinthie et en Tyrol), quant à l'institution elle-même, il est certain aux moins qu'elle a passé des Slovènes aux Allemands et que ses formes plus développées ne se trouvent parmi ceux-ci que sur le territoire autrefois slovène qui, depuis, a été germanisé. Ainsi, par ex., le type du kozolec double à toit commun, le vrai représentant du kozolec slovène, remonte jusqu'au territoire, aujourd'hui alle-

mand, de la Carinthie occidentale et du Tyrol oriental, en comprenant tout le bassin supérieur de la Drave, aux limites donc qu'ont atteintes les Slovènes lors de leur colonisation pendant les premiers siècles du moyen âge. Partout ailleurs, le kozolec ne dépasse pas les frontières ethniques des Slovènes à l'exception, peut-être, de la Styrie centrale, jusqu'à présent inexplorée, et du Zagorje en Croatie; il y a même une partie assez considérable du territoire slovène (au nord-est et au sud-ouest) qui ne se sert pas du kozolec (voir la carte ci-jointe), ce qu'on pourrait, peut-être, expliquer par des faits d'ordre climatérique (climat pannonien au nord-est et méditerranéen au SO), moins par ceux d'ordre anthropogéographique. Au nord, le domaine du kozolec a dû céder, probablement, aux influences allemandes, tandis que sur la frontière croate sa coïncidence avec la frontière ethnique est vraiment frappante. Ce n'est que dans le Zagorje de Croatie qu'il la franchit.

VSEBINA.

	Stran
Uvod	1
1. Tipi kozolca na Slovenskem.	
A. Kaj je kozolec	5
B. Opis tipov	6
a) Stegnjeni kozolec	6
b) Vezani kozolec	12
c) Kozolec na kozla	19
č) Kozolec brez strehe	21
d) Prislonjeni kozolec	25
C. Razširjenost posameznih tipov. Odnosaj kozolca do kmetskega doma	27
2. Do kod sega slovenski kozolec.	
a) Značaj vnanje meje kozolca	33
b) Sušenje v stavah	34
c) Sušenje v ostrvah	36
č) Hranjenje žita do mlačve. Stog. Koruznjak	38
d) Potek vnanje meje slovenskega kozolca in odnošaji med različni načini sušenja v prehodnem predelu	41
3. Razvoj slovenskega kozolca.	
a) Pregled slovenske nomenklature za kozolec	49
b) Razvoj kozolca	52
4. Razprostranjenost in tipi kozolca izven slovenskega ozemlja.	
a) Izvenslovenski alpski kozolec	59
b) Kozolec v Rusiji, na Finskem ter v baltiških državah	64
c) Kozolec v Skandinaviji	71
č) Kozolec v Sibiriji, na Kitajskem in Japonskem	76

5. Pogoji za eksistenco kozolca.

Stran

a) Podnebni pogoji	77
b) Antropogeografski faktorji; nekatere domneve o njih	86
c) Lingvistično gradivo, ki prihaja v poštev za presojanje	92
č) Zaključek	98

Résumé.

Le kozolec en pays slovènes	101
---------------------------------------	-----

V prilogi:

a) Silke 1—66	I—XXXVII
b) Karta o razširjenosti kozolca na Slovenskem.	

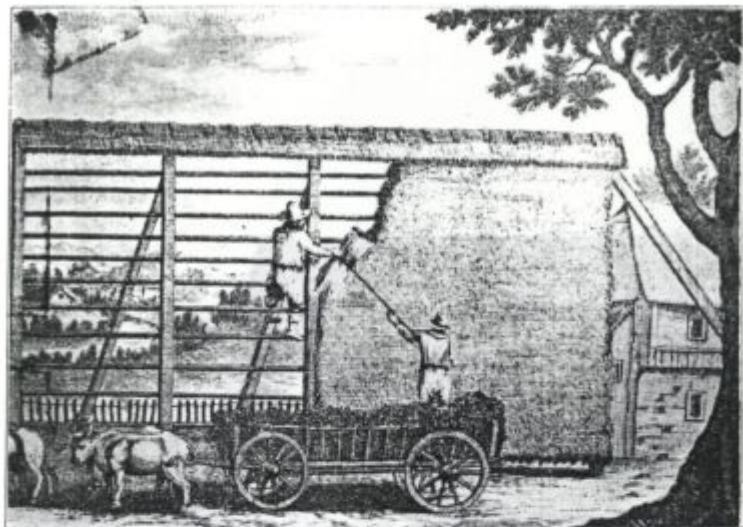
A

O. B.

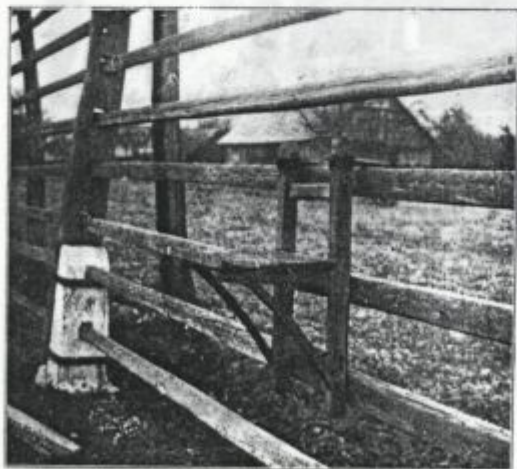
5 8

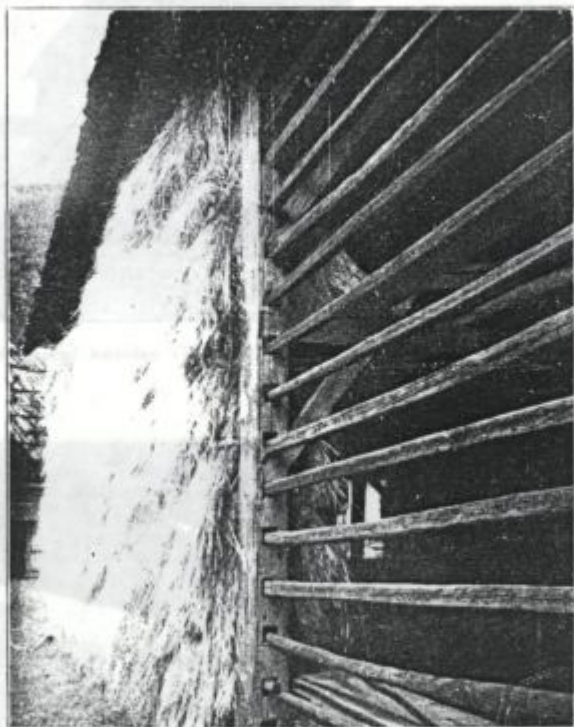
Slika 1. Obdevanje žita (slika iz l. 1689.).

Iz knjige Valvasor, Die Ehre d. Herzogtums Krain II., str. 105.

Slika 2. Stol ali »hlapec« za obdevanje.

Fotogr. Melik.

Slika 3. V kozolcu obdeto žito (rž).

Fotogr. Melik.

Slika 4. Stegnjeni kozolec (Poljane, občina Šentvid nad Ljubljano).

Fotogr. Melik.

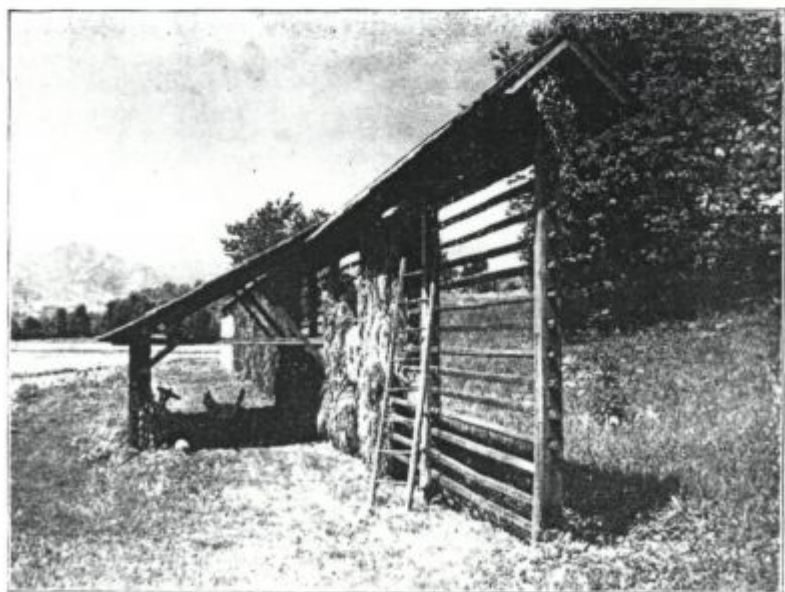
Slika 5. Planinski stegnjeni kozolec (Julijske Alpe).

Fotogr. J. Ravnik.

Slika 6. Stegnjeni kozolec (Sillian na vzhodnem Tirolskem).

Fotogr. Melik.

Slika 7. Stegnjeni kozolec z lopo (Zasip pri Bledu).

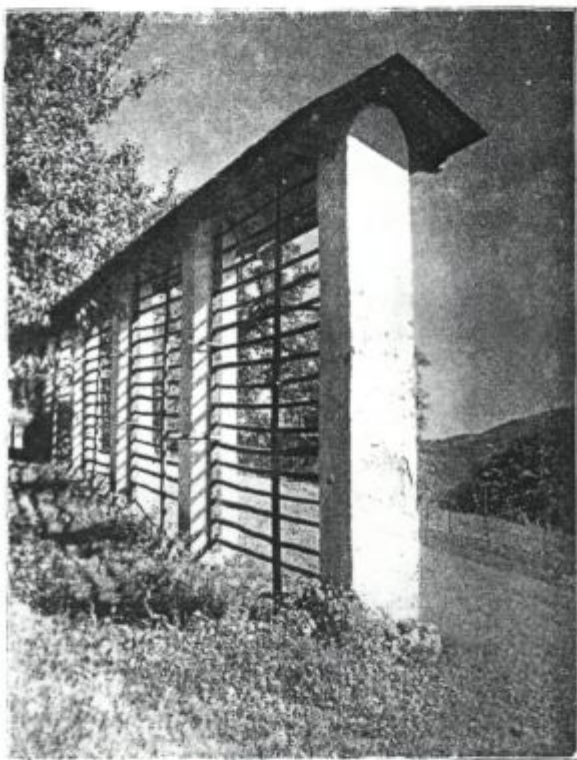
Fotogr. Melik.

Slika 8. Stegnjeni kozolec z lopo (»klanico«, »podstreškom«). Vas Jezerc pri Ponikvi, občina Trebnje na Dolenjskem.

Fotogr. Melik.

Interesantna je slikovita konstrukcija opornih kolov, kakor se slična vidi tudi ponekod na Gorenjskem in v Ziljski dolini.

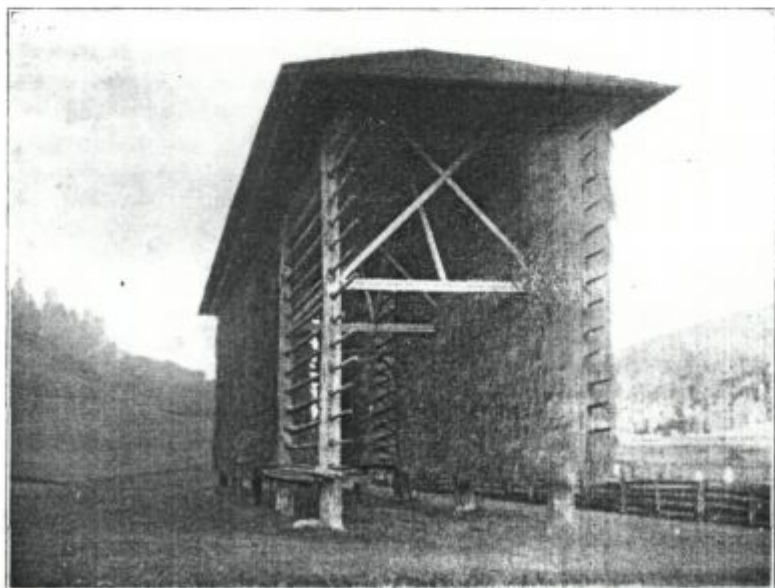
Slika 9. Stegnjeni kozolec (Dražgoše nad Selci pri škofji Loki).

Fotogr. Melik.

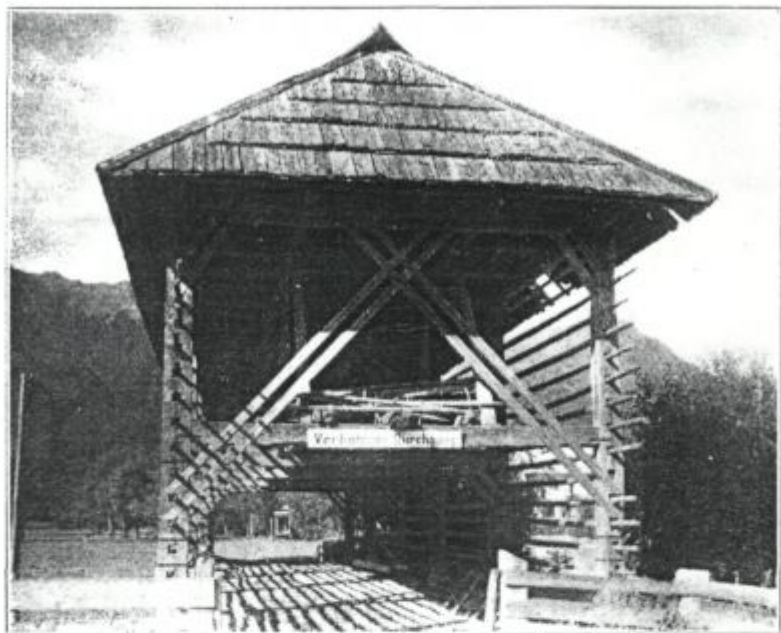
Slika 10. Dvojni stegnjeni kozolec (Zalisec pri Zužemberku).

Fotogr. Melik.

Slika 11. Vezani kozolec (Arnbach na vzhodnem Tirolskem).

Fotogr. Melik.

Slika 12. Vezani kozolec (Oberdrauburg na zapadnem Koroškem).

Fotogr. Melik.

Slika 13. Vezani kozolec (Moste, občina Brdo v Ziljski dolini).

Fotogr. Melik.

Slika 14. Vezani kozolec (Pliberk, Podjuna).

Fotogr. Melik.

Slika 15. »Na eno drevo vezani« kozolec (vas Studor v Bohinju).

Fotogr. J. Ravnik.

Slika 16. »Na dve drevesi vezani« kozolec (Studor v Bohinju).

Fotogr. Melik.

Slika 17. Vezani kozolec s hodnikom (Mrzla Luža, občina Velika Loka na Dolenjskem).

Fotogr. Melik.

Slika 18. Vezani kozolec z lino (Zdenska vas, Dobrepolje na Dolenjskem).

Fotogr. Melik.

Slika 19. Vezani kozolec brez line (Mala vas, občina Sentjur pri Grosupljem).

Fotogr. Melik.

Slika 20. Vezani kozolec (Pristava, občina škofja vas pri Celju).

Fotogr. dr. St. Vurnik.

Slika 21. Vezani kozolec (Loški Potok, na Dolenjskem).
Ob kozolcu stoje ostrve.

Fotogr. Knavs.

Slika 22. Vezani kozolec s podaljškom dvojnega stegnjenega kozolca
(Sušica pri Muljavi na Dolenjskem).

Fotogr. Melik.

Slika 23. Vezani kozolec (Rovte nad Vrhniko).

Fotogr. Melik.

Slika 24 a. Vezani kozolec
(Kanal pri Gorici).

Slika 24 b. Vezani kozolec
(Zavrh pri Kanalu).

Fotogr. V. Zega.

Slika 25. Nizki kozolec (Brezje pri Horjulu, okolica Ljubljane).

Fotogr. Melik.

Slika 26. Kozolec s hlevom (Črnolica pri Sentjurju ob južni železnici).

Fotogr. Melik.

Slika 27. Kozolec s hlevom (Zgornja Sušica na Bizeljskem).

Fotogr. Melik.

Slika 28. Kozolec na kozla (iz hribov pod Lisco, občina Loka pri Zidanem mostu).

Fotogr. Melik.

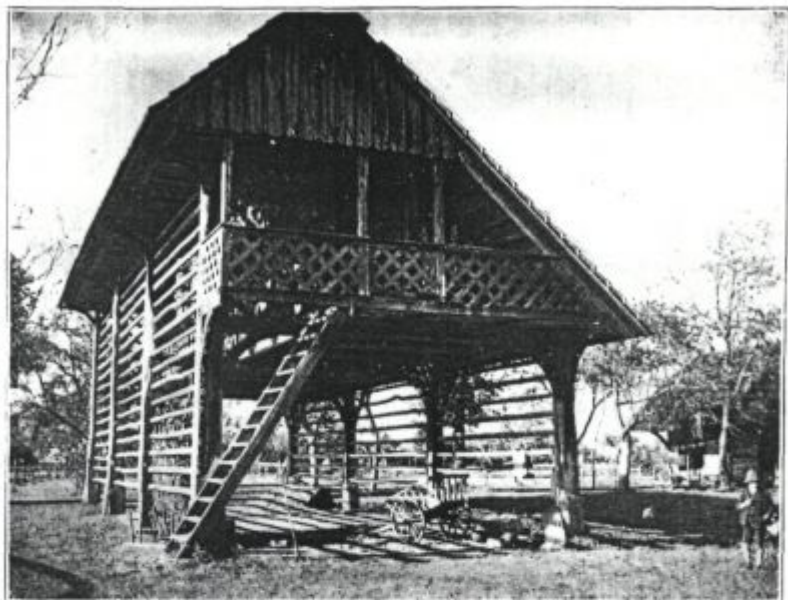

Slika 29. Kozolec na kozla (Črna vas na Ljubljanskem Barju).

Fotogr. Melik.

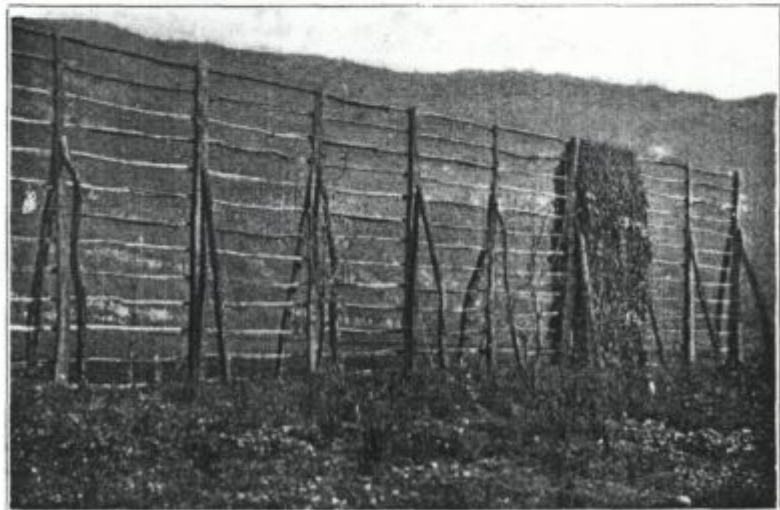

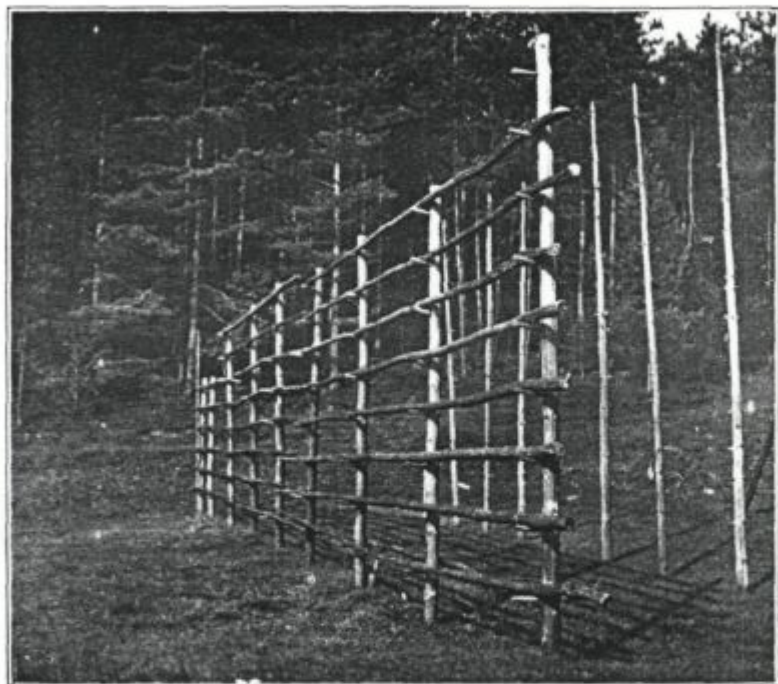
Slika 30. Kozolec na kozla s hodnikom (Dolnja Prekopa pri Kostanjevici na Dolenjskem).

Fotogr. Melik.

Slika 31. Kozolec brez strehe (»kozela«). Kanal pri Gorici.

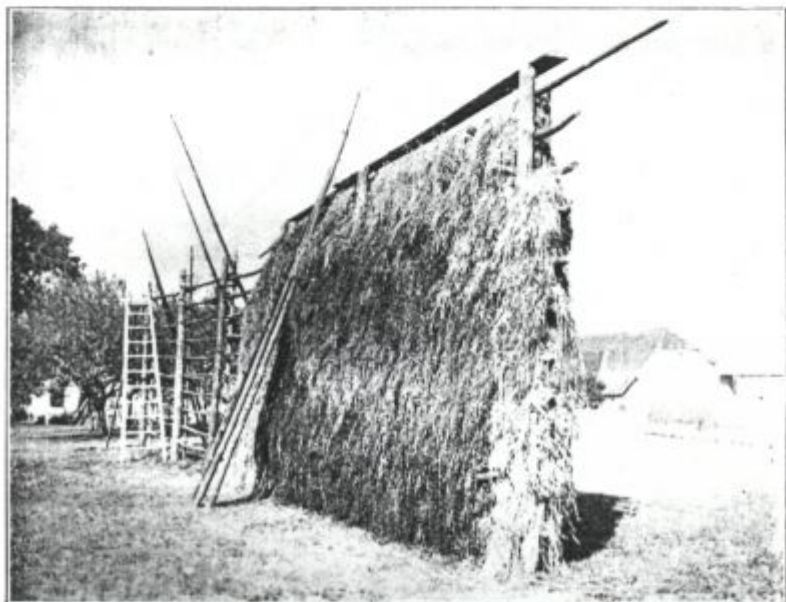
Fotogr. V. Zega.

Slika 32. Začasni kozolec brez strehe (šmihej pri Pliberku na Koroškem).

Fotogr. Melik.

Zadaj, vzporedno s kozolcem, stoje v vrsti ostrve.

Slika 33. Stalni kozolec brez strehe (Strpna vas pri Šmihelu, okolica Pliberka).

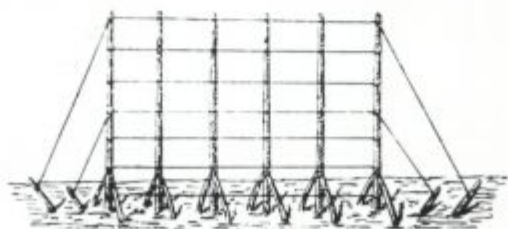
Fotogr. Melik.

Ob kozolcu so prislone ostrve. Zraven stoji lestva za obdevanje.

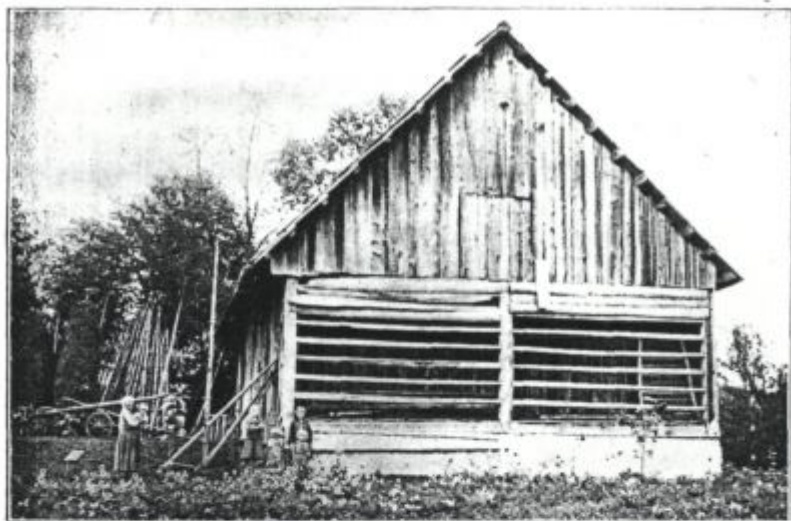
Slika 34. Planinski kozolec brez strehe (Julijske Alpe).

Fotogr. J. Ravnik.

Slika 35. Kozolec brez strehe, ki ima med stebriči napete železne žice
(Standrež pri Gorici).

Narisal dr. A. Budal.

Slika 36. Prislonjeni kozolec (Loški Potok na Dolenjskem).

Fotogr. Knavs.

Slika 37. Prislonjeni kozolec (Trava, okraj Kočevje).

Fotogr. Melik.

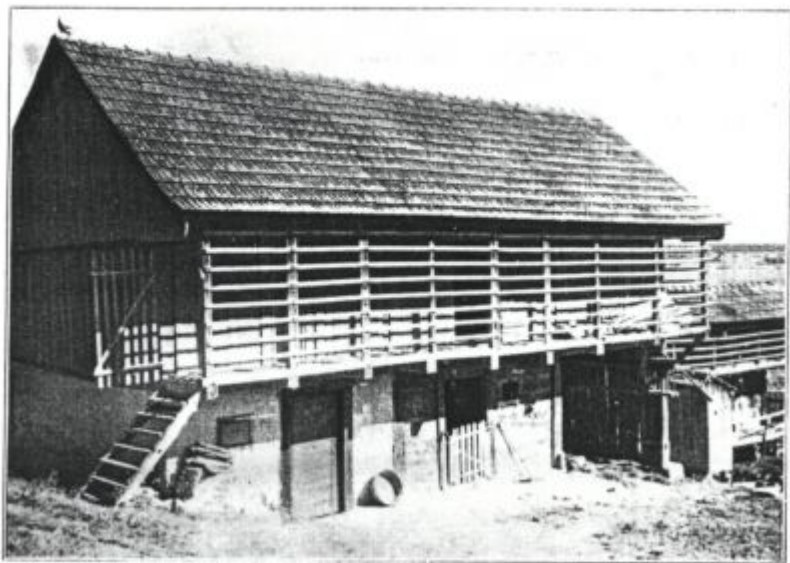
Slika 38. Kozolec, prirejen ob skednju (Loka pri Črnomlju).

Fotogr. Melik.

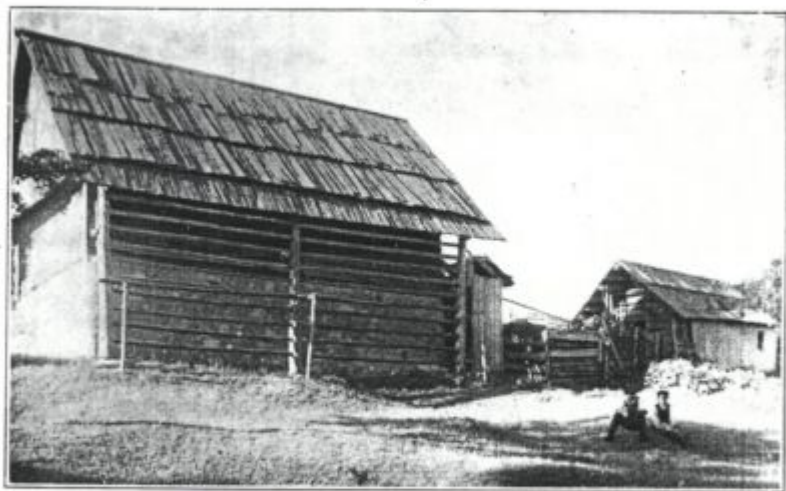
Slika 39. Kozolec, prirejen ob svinjaku (Črnlolica pri Šentjurju ob juž. žel.).

Fotogr. Melik.

Slika 40. Kozolec (»rante«) ob hodniku nad hlevom (Stara vas, občina Bizeljsko).

Fotogr. Melik.

Slika 41. Planinski prislonjeni kozolec (Uskavnica v Bohinju).

Fotogr. Melik.

Slika 42. Stava ali razstava žita.

Matija Jama.

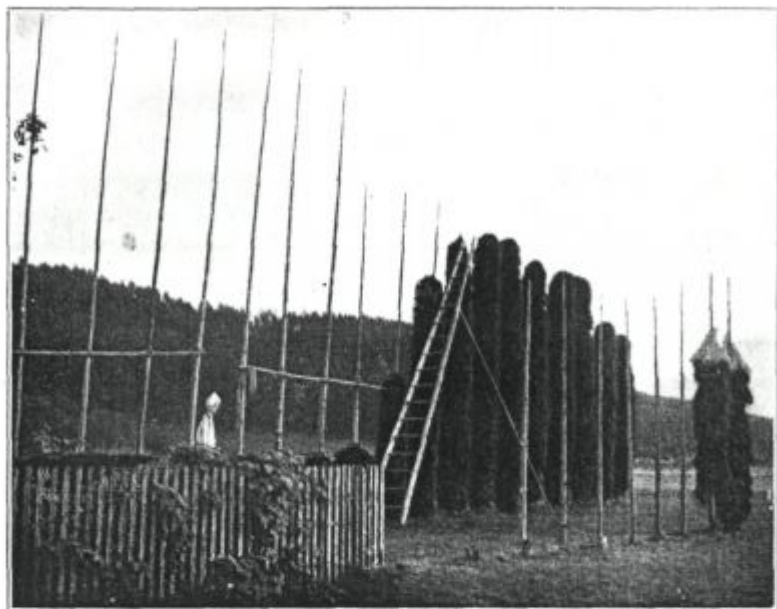

Slika 43. Žito, zloženo v »križi« (Lipovce, Prekmurje).

Fotogr. M. Mavčev.

Slika 44. Ostrve z deteljo (okolica Pliberka, Koroško).

Fotogr. Melik.

Slika 45. Ostrve z žitom (okolica Solčave).

Fotogr. Melik.

Slika 46. Stogi ali kope sena,

Matija Jama.

Slika 47 a. Stog ali kopa («küpe»). Okolica Ljutomera.

Fotogr. M. Presl.

Slika 47 b. Kopa sena s pravokotno osnovo (»oslica«), Okolice Ljutomera.

Fotogr. M. Presl.

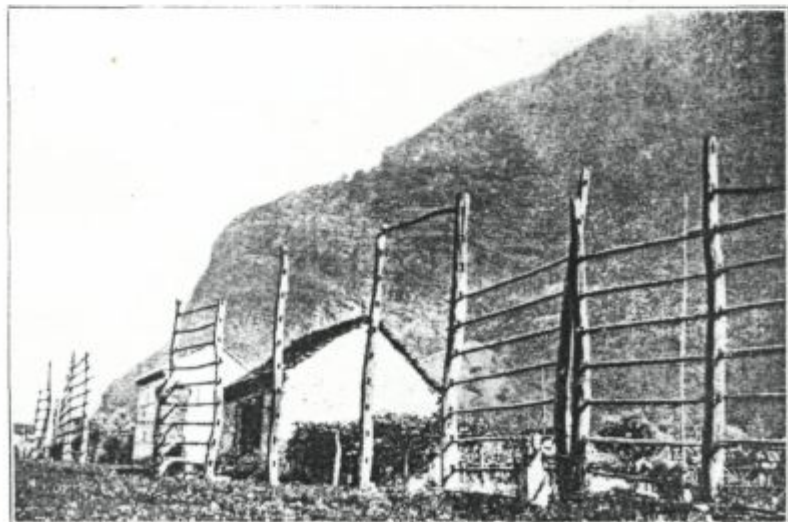
Slika 48. Koruznjak (Stara vas na Bizeljskem).

Fotogr. Melik.

Slika 49. Prislonjeni kozolec (rakar) v Švici, kanton Valais.

Iz knjige Hunziker, Das Schweizer Haus I., 10.

Slika 50. Kozolec (rescanna) v Švici, kanton Tessin.

Hunziker, Das Schweizer Haus II., str. 42.

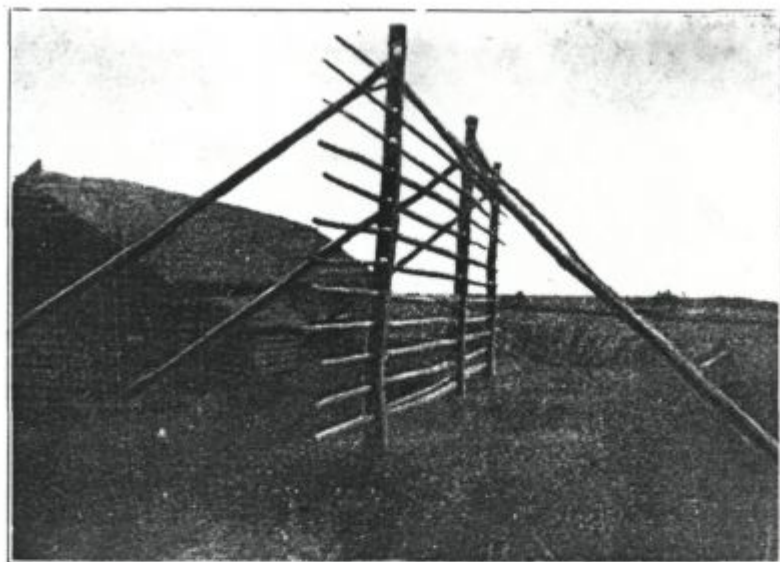
Slika 51. Kozolec (chischne) v Švici, kanton Graubünden.

Hunziker, Das Schweizer
Haus III., 91.

Slika 52. Prislonjeni kozolec (chischne) v Švici, kanton Graubünden.

Hunziker, Das Schweizer
Haus III., 84.

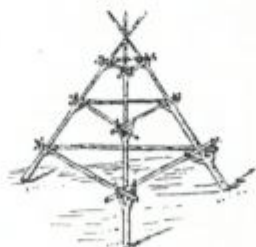

Slika 53. Kozolec (ozerod, pereplot) v Beli Rusiji.

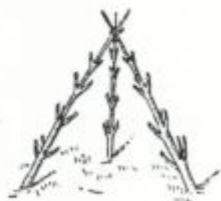
Iz knjige Zelenin,
Russische (Ostslawische)
Volkskunde, str. 35.

Slika 54 a.

Slika 54 b.

V raznih kombinacijah postavljene ostrve na Beloruskem. Posebno interesantna je naprava pod 54 a (žed'eny, žegiří); tu imamo opravka z najprimitivnejšim kozolcem, ki je zgrajen iz ostrv.

Iz knjige Moszyński, Kultura
ludowa Słowian I., str. 196, 197.

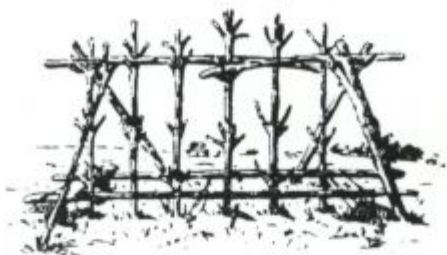
Slika 55. Kozolec (haasia) na Finskem. (Siuži za sušenje žita.)

Iz knjige Sirelius, Suomen
kansanomaista kulttuurin I.,
str. 281.

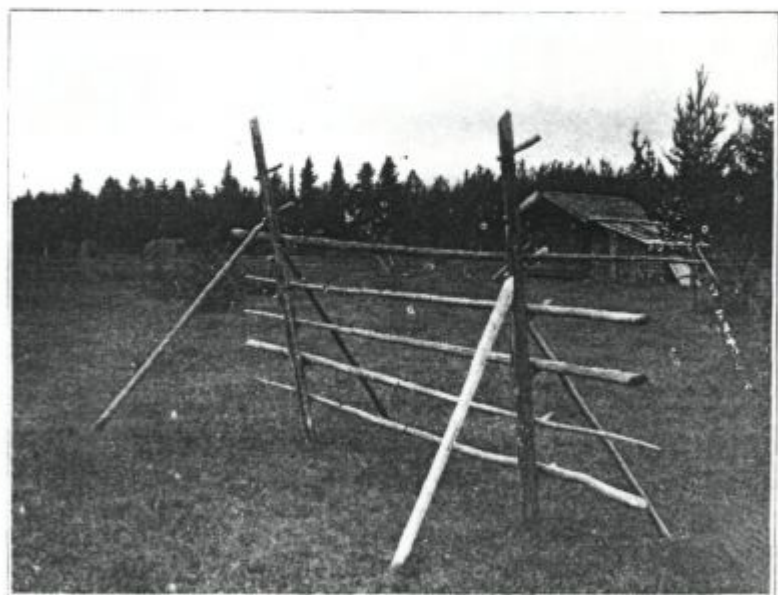
Slika 56. Kozolec na Finskem za sušenje sena.

Iz zbirke I. Manninen-a,
Helsinki.

Slika 57. Stojalo (zards) za sušenje lanu med Lotiši.

Iz knjige Bielenstein, Holz-
bauten und Holzgerüthe der
Letten II., str. 519.

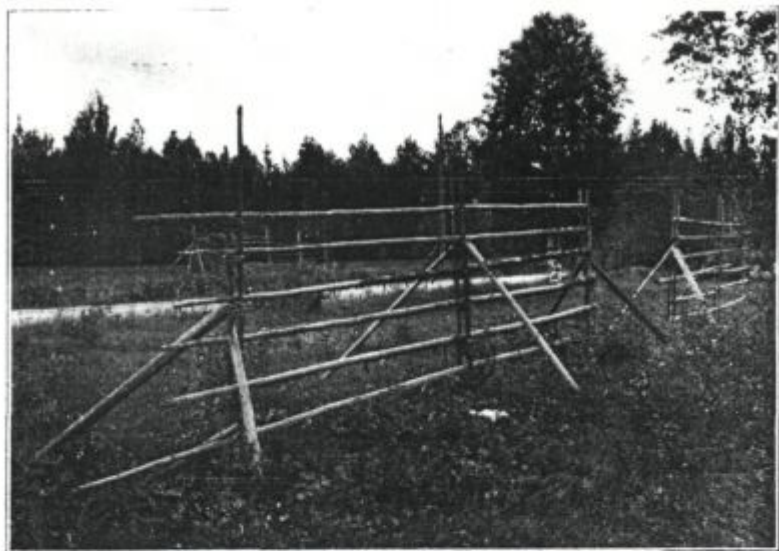

Slika 58. Kozolec (hässja) za sušenje sena na Švedskem.

Iz zbirke v Nordiska Museet,
Etnologiska Undersökningen,
Stockholm.

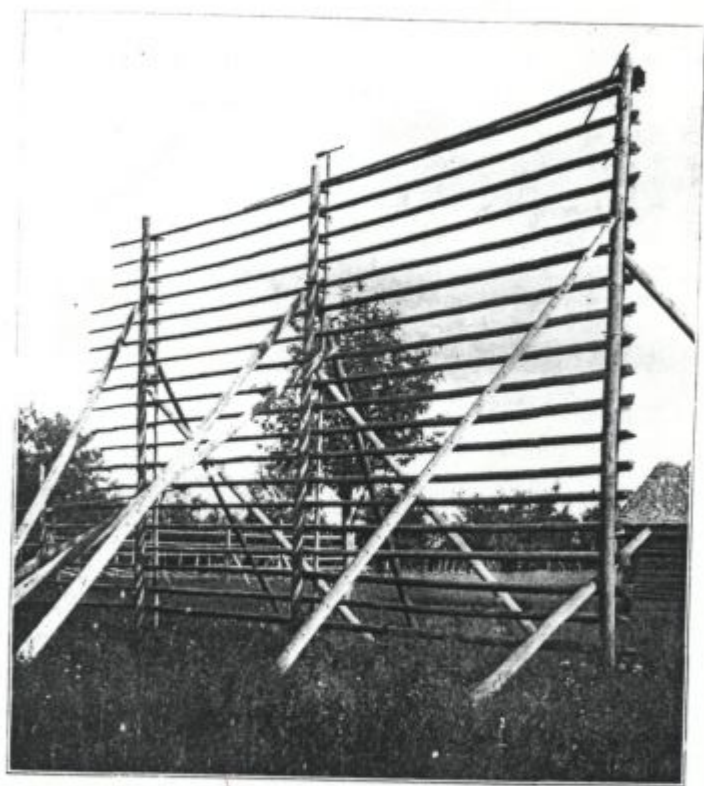
Slika 59. Kozolec (hässa) za sušenje sena na Švedskem.

Nord. Museet, Etnolog. U.,
Stockholm.

Slika 60. Kozolec (särte kyrka) na Švedskem.

Nord. Museet, Etnolog. U.,
Stockholm.

Slika 61. Visoki kozolec na severnem Švedskem.

Nord. Mus., Etnolog. U.,
Stockholm.

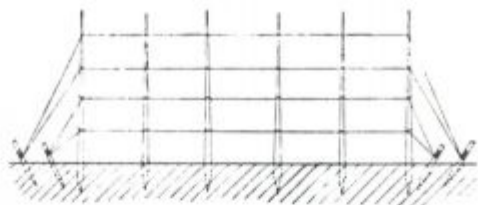
Slika 62. Kozolec s streho na severnem Švedskem.

Nord. Museet, Etnolog. U.,
Stockholm.

Slika 63. Kozolec (hesje) na Norveškem
v prislonjeni obliki.

Iz zbirke Andersa Sandviga,
Lillehammer.

Slika 64 a.

Slika 64 b.

Sliki 64 a in 64 b. Kozolec (hesje) na Norveškem (napete so železne žice namesto počeznih drogov).

Iz zbirke Andersa Sandviga,
Lillehammer.

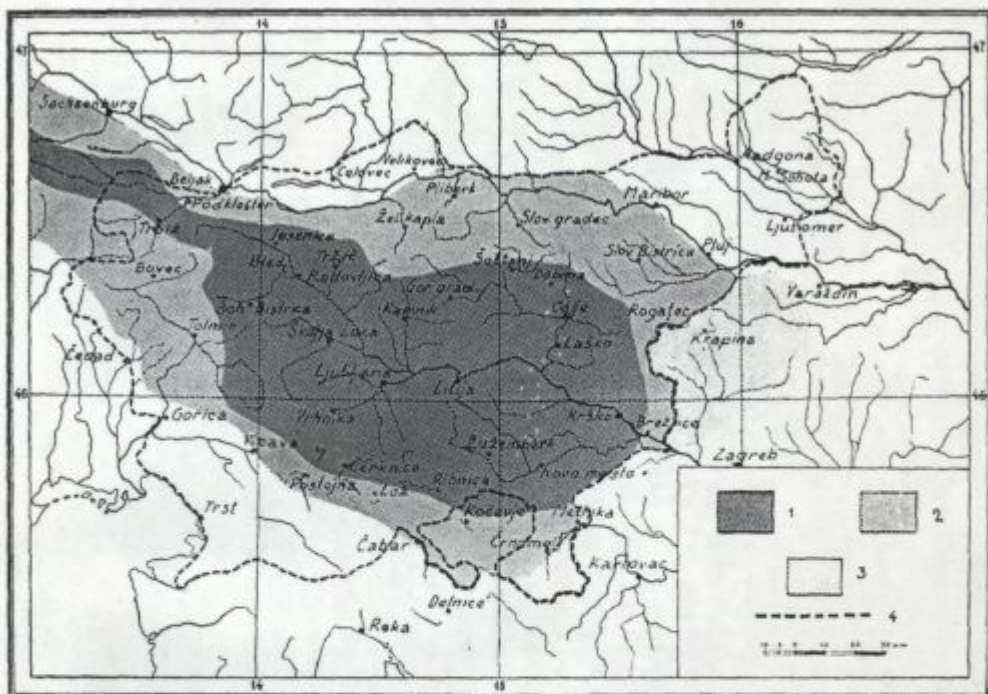
Slika 65. Kozolec na Kitajskem.

Po knjigi O. Franke, Ackerbau und Seidegewinnung in China, str. 153.

Slika 66. Kozolec na Japonskem.

Po knjigi *Orbis terrarum*. F.
M. Trantz, Japan, Korea und
Formosa, str. 12.

Razširjenost kozolca na Slovenskem.

1. Ozemlje s popolnim gospostvom kozolca (tu se suši samo v kozolcu; uporabljajo se samo kozolci s streho).
2. Prehodni pas (tu se suši tudi v ostrvah odnosno v stavah, v kozolcu samo deloma; v veliki meri ali celo največ se uporablja kozolec brez strehe odnosno prislonjenec, pokritih kozolcev je manj).
3. Ozemlje hrvatskega Zagorja, kjer se uporablja samo primitivni začasni kozolec, a samo za sušenje in hranjenje koruznice.
4. Etnična meja Slovencev proti koncu XIX. stoletja.

Répartition du kozolec en Slovénie.

1. Domination absolue du kozolec (on ne sèche que dans le kozolec couvert).
2. Zone de transition (on y sèche aussi v ostrvah ou v stavah, en partie seulement dans le kozolec; le nombre des kozolcev couverts est de beaucoup inférieur à celui des kozolcev sans toit et à celui des kozolcev appuyés).
3. Territoire du Zagorje en Croatie: le type primitif du kozolec sans toit ne sert qu'à sécher ou à conserver la paille de maïs.
4. Frontières ethniques des Slovènes vers la fin du XIXème siècle.